

วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา

ปีที่ 17 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2568

ISSN 3027-7248 (Print) / ISSN 3027-7256 (Online)

- วัตถุประสงค์ :** เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ทางวิชาการและงานวิจัยทางด้านอยุธยาศึกษา โดยพิมพ์เผยแพร่บทความทางวิชาการ (Academic Article) และบทความงานวิจัย (Research Article)
- ขอบเขตเนื้อหา :** บทความวิชาการและบทความวิจัยในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ที่สอดคล้องกับบริบทของอยุธยาในมิติต่างๆ อาทิ สังคมและวัฒนธรรม ภาษาและวรรณคดี จิตรศิลป์ และหัวข้ออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับอยุธยาศึกษา
- เงื่อนไขการตีพิมพ์ :** บทความที่จะได้รับการตีพิมพ์ จะต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ในการรับพิจารณาบทความของวารสารวิชาการอยุธยาศึกษา โดยกองบรรณาธิการจะตรวจสอบเป็นขั้นแรก แล้วจัดให้มีผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกจากหลายสถาบัน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง ร่วมกลั่นกรองคุณภาพบทความ (Peer Review) อย่างน้อย 3 ท่าน โดยเป็นการประเมินแบบ Double-blind peer review คือ ผู้พิจารณาไม่ทราบชื่อผู้แต่ง และผู้แต่งไม่ทราบชื่อผู้พิจารณา โดยมีการพิมพ์เผยแพร่เป็นรูปเล่ม สำหรับจัดส่งให้ห้องสมุดและหน่วยงานทางวิชาการต่าง ๆ รวมทั้งเผยแพร่ทางระบบฐานข้อมูลวารสารอิเล็กทรอนิกส์ Thai Journals Online (ThaiJO)
- กำหนดเผยแพร่ :** วารสารตีพิมพ์เผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน
ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม
- สำนักงาน :** สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
96 ถนนปรีดีพนมยงค์ ตำบลประตู่ชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13000 โทรศัพท์ / โทรสาร 0-3524-1407
เว็บไซต์สถาบันอยุธยาศึกษา: www.aru.ac.th/asi
เว็บไซต์วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา:
<http://so02.tci-thaijo.org/index.php/jas>

ภาพปก การแสดงทางศิลปวัฒนธรรมในกิจกรรม “ยลศิลปวัดย่าน ยลภูษาจุฬาพัสดร์” เมื่อวันเสาร์ที่ 20 ธันวาคม 2568 ณ วัดย่านอ่างทอง (จุฬาโลก) อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

คณะกรรมการกองบรรณาธิการ

วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา

ที่ปรึกษา : อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

บรรณาธิการ : อาจารย์ ดร.สุรินทร์ ศรีสังข์งาม

กองบรรณาธิการ :	ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. สันติ เล็กสุขุม	สำนักงานราชบัณฑิตยสภา
	ศาสตราจารย์เกียรติคุณ สุชาติ เกาทอง	มหาวิทยาลัยกรุงเทพมหานคร
	ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สุรชาติ บำรุงสุข	ข้าราชการบำนาญ
		จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
	ศาสตราจารย์พิเศษ ศรีศักร วัลลิโภดม	มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์
	ศาสตราจารย์ ดร.สุนทร ชูตินธรรานนท์	ข้าราชการบำนาญ
		จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
	ศาสตราจารย์ชวน เพชรแก้ว	ข้าราชการบำนาญ
		มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
	ศาสตราจารย์ ดร.ครองชัย หัตถา	ข้าราชการบำนาญ
		มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
	ศาสตราจารย์ ดร.อัจฉรา นิยมภา	บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏ
		บ้านสมเด็จพระเจ้ายา
	อาจารย์ ดร.ธานี ชูกำเนิด	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
	อาจารย์สุภารัตน์ ชัยกิตติภรณ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
	อาจารย์ ดร.อุมาภรณ์ กล้าหาญ	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ ฝ่ายวิชาการ

นายพัทธ์ แดงพันธ์
นายอายุวัฒน์ คำผล
นางสาวธิยา รื่นชล
นางสาวอรอุมา โพธิ์จั่ว
นายปัทพงษ์ ชื่นบุญ

ฝ่ายบริหารงานทั่วไป

นางสาวรสสุคนธ์ คำสอน
นางสาวศรีสุวรรณ ช่วยโสภา
นางสาวธัญวลัย แก้วแหวน
นางจิราพร พัฒน์ชนกิจ

๗ ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ

รองศาสตราจารย์ ดร.กาฬก เต๊ะขันหมาก

รองศาสตราจารย์ ดร.ชนกนารถ บุญวัฒนะกุล

รองศาสตราจารย์ ดร.ทรงคุณ จันทจร

รองศาสตราจารย์ ดร.วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ

รองศาสตราจารย์ ดร.วศิน ปัญญาอุตตระกุล

รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร ดาบเพชร

รองศาสตราจารย์ ดร.สำราญ ผลดี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิริติ ณะไชย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพงษ์ สกกุลเลี้ยว

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธารณี นวสันธิ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปฐมพงษ์ สุขเล็ก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปณณทัต กลัยา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรพรรณ โปร่งจิตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สหภัต อินทรีย์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวัฒน์ รักขันโท

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โสรัจจ์ วิสุทธิแพทย์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ครรชิต มาระโกชน์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ จินดา นัยผ่องศรี

อาจารย์ ดร.กิริติญา สอนเนย

อาจารย์ ดร.มุจลินทร์ ผลกล้า

อาจารย์ ดร.ไอลดา ศราทธทัต

ข้าราชการบำนาญ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ข้าราชการบำนาญ

มหาวิทยาลัยศิลปากร

มหาวิทยาลัยนเรศวร

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

มหาวิทยาลัยนวมินทราธิราช

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

มหาวิทยาลัยนเรศวร

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์

ข้าราชการบำนาญ

ม.ราชภัฏพิบูลสงคราม

มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

สารบัญ

บทความวิชาการ

เปิดประตูสู่ประวัติศาสตร์: การเรียนรู้เชิงพื้นที่ในพระนครศรีอยุธยา พันธกานต์ ดวงงา	7
ถอดรหัสผู้แต่งโคลงยวนพ่าย สู่สมมุติฐานใหม่ “สมเด็จพระอินทราชา” ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ	24
อาสาสมัครมรดกโลก 2567 : ข้อเสนอการบริหารจัดการแหล่งมรดกโลกอยุธยา ผ่านการจัดการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ ปฏิพล ยอดสุรางค์ อัสตาภรณ์ เกียรติชนวัฒน์ ณัฏชา วัฒนมะโน และชูเวน แทน	40
บทบาททางการเมืองของกรมหมื่นเทพพิพิธ ตอนปลายสมัยอยุธยาถึงสมัยกรุงธนบุรี ชานี สุขเกษม วิลาวัลย์ น้อยลา สุภาญดา ทองคำ กฤษฎากรณ์ ยุงทอง และพัชยา เลือดชัยพฤกษ์	60
การก่อสร้างโครงสร้างอำนาจรัฐจารีต: บทวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ว่าด้วยสถานะของนครราชสีมา ในระบบปริมณฑลอำนาจอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น พีรภัทร ฉัตรพิบูลย์ภูเวียง ห้าวเหิม วีระนุช แยมยิ้ม ยิงศักดิ์ คชโคตร อุเทน วัชรชิโนรส เศรษฐศาสตร์ วัตรโคก	76

บทความวิจัย

ความเชื่อเรื่องโภชนาการของคนรุ่นใหม่ที่มีต่อการบริโภคขนมไทย ในสมัยอยุธยาที่มีต้นกำเนิดโดยท้าวทองกีบม้า สร้อย ทองงาม เปรมระพี อยุธยาวิริทธิ์ฐ์ ธันวา สุทธิชาติ เอนก ศรีฟ้า ชวินโรจน์ ธรรมกิตติโกศล และชัชวราณ วิชัยดิษฐ์	93
การพัฒนาตัวชี้วัดมาตรฐานบริการสำหรับการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์เลี้ยง ในเมืองมรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เจษฎา ความคั่นเคย	113

บทบรรณาธิการ

วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา จัดทำขึ้นด้วยความมุ่งหมายเพื่อเป็นพื้นที่ในการเผยแพร่องค์ความรู้ทางวิชาการและผลงานวิจัยด้านอยุธยาศึกษา โดยมุ่งเน้นการตีพิมพ์บทความทางวิชาการ (Academic Article) และบทความวิจัย (Research Article) อันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้า การต่อยอดองค์ความรู้ และการทำความเข้าใจบริบทของพระนครศรีอยุธยาในมิติต่าง ๆ อย่างรอบด้าน

ขอบเขตเนื้อหาของวารสารครอบคลุมบทความในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่สอดคล้องกับบริบทของอยุธยา ทั้งในด้านสังคมและวัฒนธรรม ภาษาและวรรณคดี วจิตรศิลป์ ตลอดจนประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับอยุธยาศึกษา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายขององค์ความรู้และแนวทางการศึกษาอันเชื่อมโยงอดีตกับบริบทของสังคมร่วมสมัย

บทความที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารฉบับนี้ ประกอบด้วยงานวิชาการที่นำเสนอองค์ความรู้ด้านอยุธยาศึกษาอย่างรอบด้าน เริ่มตั้งแต่บทความ “เปิดประตูสู่ประวัติศาสตร์: การเรียนรู้เชิงพื้นที่ในพระนครศรีอยุธยา” ซึ่งเสนอแนวทางการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงในพื้นที่ประวัติศาสตร์ บทความ “ถอดรหัสผู้แต่งโคลงยวนพ่าย สู่สมมุติฐานใหม่ ‘สมเด็จพระอินทราชา’” ที่นำเสนอการวิเคราะห์เชิงวรรณคดีและประวัติศาสตร์ในมิติใหม่ บทความ “อาสาสมัครมรดกโลก 2567: ข้อเสนอการบริหารจัดการแหล่งมรดกโลกอยุธยาผ่านการจัดการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ” ซึ่งสะท้อนบทบาทของภาคประชาชนในการจัดการแหล่งมรดกโลก

นอกจากนี้ ยังมีบทความ “บทบาททางการเมืองของกรมหมื่นเทพพิพิธตอนปลายสมัยอยุธยาถึงสมัยกรุงธนบุรี” ที่ช่วยขยายความเข้าใจด้านประวัติศาสตร์การเมืองในช่วงเปลี่ยนผ่านของประเทศไทย บทความ “การรื้อสร้างโครงสร้างอำนาจรัฐจารีต: บทวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ว่าด้วยสถานะของนครราชสีมาในระบบปริมณฑลอำนาจอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น” ซึ่งขยายกรอบการศึกษาอยุธยาศึกษาออกไปสู่ความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางอำนาจกับหัวเมืองชั้นนอกในเชิงประวัติศาสตร์

บทความ “ความเชื่อเรื่องโภชนาการของคนรุ่นใหม่ที่มีต่อการบริโภคขนมไทยในสมัยอยุธยาที่มีต้นกำเนิดโดยท้าวทองกีบม้า” ซึ่งเชื่อมโยงมรดกทางอาหารกับความรับรู้ของสังคมร่วมสมัย บทความ “การพัฒนาตัวชี้วัดมาตรฐานบริการสำหรับการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์เลี้ยงในเมืองมรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ที่สะท้อนแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

กองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่า วารสารฉบับนี้จะเป็นแหล่งองค์ความรู้ที่มีคุณค่าแก่คณาจารย์ นักวิจัย นักศึกษา และผู้สนใจด้านอยุธยาศึกษา อันจะนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การต่อยอดงานวิชาการ และการพัฒนางานศึกษาด้านอยุธยาศึกษาให้ก้าวหน้าอย่างต่อเนื่องต่อไป

บรรณาธิการวารสารวิชาการอยุธยาศึกษา

เปิดประตูสู่ประวัติศาสตร์: การเรียนรู้เชิงพื้นที่ในพระนครศรีอยุธยา

The Gateway to History: Place-Based Learning in Ayutthaya

พันทกานต์ ดวงงา / Panthakarn Dung-nga

ศึกษานิเทศก์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา

Supervision, The Secondary Educational Service Area Office Phra Nakhon Si Ayutthaya

วันที่รับบทความ 13 ตุลาคม 2568 / แก้ไขบทความ 27 พฤศจิกายน 2568 / ตอรับบทความ 12 ธันวาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อนำเสนอแนวคิดและผลลัพธ์ของการบูรณาการ “การเรียนรู้เชิงพื้นที่” เข้ากับการสอนวิชาประวัติศาสตร์ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา การเรียนรู้เชิงพื้นที่ในบริบทของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา คือการใช้พื้นที่เป็นเครื่องมือและแหล่งเรียนรู้หลัก โดยเน้นการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สถานที่ สิ่งแวดล้อม และปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่นั้น ๆ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเปรียบเสมือนห้องเรียนขนาดใหญ่ที่มีชีวิต นักเรียนสามารถลงพื้นที่สำรวจ และสัมผัสกับโบราณสถาน โบราณวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานต่าง ๆ ที่ยังคงหลงเหลืออยู่ การได้เห็นสถานที่จริงที่เคยเป็นฉากเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ ทำให้การเรียนรู้เป็นรูปธรรมและน่าสนใจยิ่งขึ้น การเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์แบบเดิมที่เน้นการท่องจำเนื้อหาจากตำราเพียงอย่างเดียวไม่สามารถตอบโจทย์การพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21 ของนักเรียนได้ ทั้งนี้ได้มีแนวทางในการพลิกโฉมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ให้มีชีวิตชีวาและมีความหมายผ่านกิจกรรมต่าง ๆ การเรียนรู้เชิงพื้นที่จะช่วยให้ นักเรียนเกิดความเข้าใจประวัติศาสตร์อย่างลึกซึ้ง เชื่อมโยงความรู้ในห้องเรียนกับความเป็นจริงได้ และยังเป็นการปลูกฝังความตระหนักในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมและสร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง บทความนี้จะชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้จากแหล่งประวัติศาสตร์ในท้องถิ่นเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาการศึกษาประวัติศาสตร์ให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

คำสำคัญ : แหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การศึกษา การเรียนรู้เชิงพื้นที่

Abstract

This article aimed to present the concept and outcomes of integrating Place-Based Learning into history instruction at schools under the jurisdiction of the Phra Nakhon Si Ayutthaya Secondary Educational Service Area Office. In the context of Phra Nakhon Si Ayutthaya Province, Place-Based Learning involved utilizing local spaces as primary learning

tools and sources of knowledge. It emphasized understanding the relationships among humans, places, the environment, and various phenomena occurring within the area. Phra Nakhon Si Ayutthaya Province served as a large, living classroom where students could visit, explore, and experience the archaeological sites, artifacts, and museums that remained. Experiencing real locations that once served as the settings of significant historical events made learning more concrete and engaging. Traditional history instruction, which relied solely on memorizing textbook content, was insufficient in fostering students' 21st-century skills. As a result, instructional approaches were developed to make history learning more dynamic and meaningful through a range of activities. Place-Based Learning enabled students to gain a deeper understanding of history, connect classroom knowledge to real-world contexts, and develop an appreciation for cultural heritage and a sense of local pride. Therefore, this article demonstrated that learning from local historical sites was an essential tool in enhancing the effectiveness and sustainability of history education.

Keywords : Local Historical Learning Sources , Education , Place-Based Learning

บทนำ

เมื่อประวัติศาสตร์เป็นเพียงเรื่องน่าเบื่อในตำราเรียน การจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในบริบทการศึกษาไทยยังคงประสบกับความท้าทายสำคัญ นั่นคือหลักสูตรประวัติศาสตร์ไทยเน้นอัตลักษณ์ของรัฐและละเลยการบูรณาการประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ทำให้นักเรียนขาดมุมมองที่หลากหลายและเกิดความแปลกแยกจากเนื้อหาที่ศึกษา นอกจากนี้การใช้วิธีการสอนแบบท่องจำและการประเมินผลแบบมาตรฐานยังเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ของนักเรียน ชรินทร์ มั่งคั่ง และคณะ (2568) วิธีการเรียนรู้แบบนี้ทำให้นักเรียนรู้สึกเบื่อหน่าย มองว่าประวัติศาสตร์เป็นเรื่องไกลตัว และไม่เห็นคุณค่าหรือความเชื่อมโยงกับชีวิตปัจจุบันของตนเอง (สุไรยา hmeji และคณะ, 2563) ทั้งนี้การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ คือพื้นฐานเบื้องต้นในการรู้จักและเข้าใจคุณค่าความสำคัญของอดีต ด้วยการคิดวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจัยบนพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผลจากหลักฐานข้อเท็จจริงที่หลากหลาย ส่งเสริมให้นักเรียนเป็นนักคิดมีเหตุผล (สถาบันสังคมศึกษา, 2563)

ในบริบทสังคมปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความต้องการทักษะของแรงงานและพลเมืองก็เปลี่ยนไป การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) การแก้ปัญหา การสื่อสาร และการทำงานร่วมกัน เป็นสิ่งที่การสอนประวัติศาสตร์แบบเดิมที่เน้นการท่องจำไม่สามารถตอบโจทย์ได้ (กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2565) ด้วยเหตุนี้ การใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการศึกษาประวัติศาสตร์อย่างสร้างสรรค์

เพื่อพัฒนาทักษะที่จำเป็นเหล่านี้ให้กับนักเรียน และช่วยลดปัญหาความท้าทายด้านการขาดแคลนแนวทางใหม่ ๆ สำหรับครูผู้สอน

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา ได้สร้างการเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวา ด้วยการส่งเสริมการนำแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน เพื่อนำเสนอแนวคิดและบทเรียนจากการบูรณาการ “แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น” เข้ากับการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ พลิกโฉมการเรียนรู้ให้มีชีวิตชีวาและมีความหมาย แนวทางนี้สอดคล้องกับหลักการการเรียนรู้เชิงพื้นที่ (Place-Based Learning) ซึ่งส่งเสริมให้นักเรียนใช้ทรัพยากร บุคคล และสภาพแวดล้อมในชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างความรู้ การเปลี่ยนห้องเรียนไปสู่การลงพื้นที่จริงจะช่วยให้นักเรียนสามารถสัมผัสศึกษา และสร้างความเข้าใจในประวัติศาสตร์อย่างลึกซึ้ง และเกิดความตระหนักในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนเอง ทั้งนี้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นการศึกษาเรื่องราวพัฒนาการความเป็นมาของท้องถิ่น โดยมีขอบเขตภายในชุมชนเดียวกันหรือท้องถิ่นเดียวกัน ซึ่งภายในขอบเขตของท้องถิ่นนั้นต้องมีความสัมพันธ์กัน อยู่ภายใต้จิตสำนึกเดียวกัน มีมวลชนเป็นตัวขับเคลื่อนพัฒนาในบริบทด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมร่วมกัน อันจะนำไปสู่ความเข้าใจที่แท้จริงของเรื่องราวในอดีตและปัจจุบันของท้องถิ่นที่มีความเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ชาติ (นันทธยา วาทกุลชร, 2564)

1. การบูรณาการแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นเพื่อปฏิบัติการเรียนรู้ประวัติศาสตร์

การจัดการเรียนรู้รายวิชาประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่จะเป็นรูปแบบถ่ายทอดความรู้ความคิดและประสบการณ์จากตำราให้แก่นักเรียน โดยผ่านทางครูผู้สอน การเรียนในลักษณะนี้นักเรียนเป็นฝ่ายรับ (passive) เอาความรู้และประสบการณ์จากผู้สอนทางเดียว ไม่มีโอกาสและไม่ได้เรียนรู้วิธีแสวงหาประสบการณ์อื่นที่ นอกเหนือจากประสบการณ์ความรู้ที่เรียน ปัจจุบันประเทศไทยมีความพยายามที่จะก้าวล่วงการเรียนในแบบที่นักเรียนเป็นฝ่ายรับเอาความรู้เพียงฝ่ายเดียว มาเป็นแบบนักเรียนแสวงหาประสบการณ์ความรู้จากการลงมือกระทำด้วยตนเอง (learning by doing) โดยมีผู้สอนเป็นผู้ช่วยคอยให้แนวทางหรือคำแนะนำกับนักเรียน ซึ่งนักเรียนจะต้องดำเนินการเองทั้งในชั้นวางแผน ชั้นปฏิบัติการ และขั้นสรุป เพื่อประมวลความรู้เข้าด้วยกันอย่างมีระเบียบ เกิดเป็นประสบการณ์ (experience) และพร้อมที่จะนำไปใช้ในระบบการเรียนการสอนที่เรียกว่า “child centered” หรือการจัดการเรียนรู้ที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับรายวิชาประวัติศาสตร์ เพื่อให้นักเรียนได้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยตนเองและเกิดการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในยุคปัจจุบันได้ ข้อคำนึงที่สำคัญสำหรับการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในปัจจุบันคือครูต้องคอยสนับสนุน ให้ผู้เรียนใช้การคิดอย่างมีวิจารณญาณกับเหตุการณ์ที่เรียนรู้และสรุปผลการเรียนรู้ด้วยตนเองได้ ครูต้องคำนึงเสมอว่าการเรียนการสอนจะเป็นโอกาสในการพัฒนาวิธีการทางปัญญาในการจดจำวันที่และเหตุการณ์

ในลักษณะที่ง่าย สนุกสนาน และระยะยาว ใช้วิธีการสอนที่ดึงดูดความสนใจของผู้เรียนในขณะที่กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดและ ตอบคำถาม ตลอดจนให้ความสำคัญกับการทำงานเป็นทีม การแสดงออกซึ่งความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และ การมีส่วนร่วมในชั้นเรียน (ธราพงษ์ การกระโทก และคณะ, 2567) ทั้งนี้การให้นักเรียนตระหนักถึงคุณค่าของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และมีความสามารถในการจัดการกับสถานการณ์ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ดังนั้นการศึกษานับฐานชุมชนโดยใช้สถานที่เป็นฐาน (Place-Based Learning) คือการนำแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภายในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทั้งในด้านของวิชาการที่สะท้อนถึงที่มาทางประวัติศาสตร์ ความเชื่อ ภาษา และมรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ และการได้รับประสบการณ์การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นเกิดการผสมผสานสิ่งใหม่ที่ได้รับเข้ามากับสิ่งที่มีอยู่แล้วในชุมชน ซึ่งมีความหมายมากกว่าแบบฝึกหัดในชั้นเรียน นักเรียนจะชื่นชมยินดีกับการทำงานร่วมกันเป็นทีม ความรับผิดชอบส่วนบุคคล และทักษะใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ในชุมชน การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน และเรียนรู้จากแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ของชุมชน การตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์ในโรงเรียน ทำให้นักเรียนได้มีประสบการณ์ในสถานที่จริง และมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ ได้ร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ได้ฝึกการทำงานร่วมกับผู้อื่น และเกิดเป็นการเรียนรู้ที่มีคุณค่า มีความหมายสำหรับนักเรียน และสามารถนำองค์ความรู้ในครั้งนี้ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ (อนุชิตา สุระมิตร และคณะ, 2568)

2. ความสำคัญของการเรียนประวัติศาสตร์ในท้องถิ่นของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่ใช่เพียงแค่จังหวัดหนึ่งในประเทศไทย แต่คือศูนย์กลางแห่งอารยธรรมที่เคยรุ่งโรจน์ยาวนานกว่า 417 ปี การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของอยุธยาจึงไม่ใช่แค่การท่องเที่ยวเรื่องราวในอดีต แต่เป็นการดำดิ่งสู่รากเหง้าของชาติไทย ทำความเข้าใจความยิ่งใหญ่ ความเจ็บปวด และการฟื้นฟูที่หล่อหลอมให้เราเป็นเราในวันนี้ การเรียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดในหลายมิติ จึงเปรียบเสมือนห้องเรียนขนาดใหญ่ที่มีชีวิต นักเรียนสามารถลงพื้นที่ สืบสวน และสัมผัสกับโบราณสถาน โบราณวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานต่าง ๆ ที่ยังคงหลงเหลืออยู่ การได้เห็นสถานที่จริงที่เคยเป็นฉากของเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ ทำให้การเรียนรู้เป็นรูปธรรมและน่าสนใจยิ่งขึ้น นี่คือการเรียนรู้เชิงประจักษ์ที่หาได้ยาก ยิ่งไปกว่านั้นการเรียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของอยุธยายังเป็นการส่งเสริมจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกโลก การเข้าใจถึงคุณค่าและความสำคัญของโบราณสถานแต่ละแห่ง จะนำไปสู่การดูแลรักษาและปกป้องสมบัติของชาติให้คงอยู่คู่แผ่นดินไทยสืบไป ซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญของคนไทยทุกคน

3. การพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และการเชื่อมโยง

การเรียนประวัติศาสตร์อยุธยาไม่ได้เน้นแค่การท่องจำชื่อสมัยหรือปี พ.ศ. เท่านั้น แต่เป็นการส่งเสริม ทักษะการคิดวิเคราะห์ นักเรียนจะต้องเชื่อมโยงเหตุการณ์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน วิเคราะห์สาเหตุและผลลัพธ์ ตลอดจนตีความหลักฐานทางประวัติศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ทักษะเหล่านี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันที่ข้อมูลข่าวสารมีมากมาย การรู้จักแยกแยะและประเมินข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณจะช่วยให้เราเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ และสามารถตัดสินใจได้อย่างรอบคอบในทุก ๆ เรื่องเมื่อนักเรียนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตนเองอย่างถ่องแท้ จะเกิด ความภาคภูมิใจในบ้านเกิด และเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันในมรดกทางวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่ สิ่งนี้จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมของชุมชน ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น และการพัฒนาจังหวัดให้ก้าวหน้าไปพร้อมกับการธำรงรักษาเอกลักษณ์ของอยุธยาไว้ นี่คือพลังของประวัติศาสตร์ที่สามารถสร้างความสามัคคีและขับเคลื่อนการพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

4. บทบาทสำคัญของครูประวัติศาสตร์: จากผู้ถ่ายทอดสู่ผู้สร้างสรรค์การเรียนรู้เชิงพื้นที่

1) ผู้ถ่ายทอดความรู้และเรื่องราว บทบาทพื้นฐานที่สุดของครูประวัติศาสตร์คือการถ่ายทอดความรู้และเรื่องราวในอดีตให้นักเรียน ครูต้องมีความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในเนื้อหาประวัติศาสตร์ ทั้งประวัติศาสตร์ชาติและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น รวมถึงเหตุการณ์สำคัญ บุคคลสำคัญ และแนวคิดที่เกี่ยวข้อง การถ่ายทอดนี้ไม่ใช่แค่การบอกเล่าข้อเท็จจริง แต่คือการนำเสนอเรื่องราวให้มีชีวิตชีวน่าสนใจ และกระตุ้นความอยากรู้ของนักเรียน เพื่อให้ประวัติศาสตร์ไม่ได้เป็นเพียงวิชาที่น่าเบื่อและเต็มไปด้วยการท่องจำ

2) ผู้ส่งเสริมการคิดเชิงประวัติศาสตร์ ครูประวัติศาสตร์ที่ดีจะไม่เพียงแค่บอกว่า “เกิดอะไรขึ้น” แต่จะสอนให้นักเรียนรู้จักตั้งคำถามว่า “ทำไมถึงเกิด” และ “ผลลัพธ์คืออะไร” บทบาทนี้คือการเป็นผู้ส่งเสริมการคิดเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Thinking Skills) ทั้งนี้ยังต้องให้ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ทั้งมิติทัศน์ และกระบวนการที่มีคุณค่าต่อนักเรียน โดยการพัฒนาความรู้ทางประวัติศาสตร์ การสอนคิดเกี่ยวกับความสำคัญทางประวัติศาสตร์จะช่วยให้เด็กมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ที่ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น (กิตติศักดิ์ ลักษณะ, 2559) ซึ่งประกอบด้วย

- (1) การตั้งคำถาม: กระตุ้นให้นักเรียนตั้งคำถามเกี่ยวกับเหตุการณ์ในอดีต
- (2) การสืบค้นหลักฐาน: แนะนำแหล่งข้อมูลและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่หลากหลาย ทั้งหลักฐานขั้นต้นและขั้นรอง
- (3) การวิเคราะห์และตีความ: สอนให้นักเรียนวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของหลักฐาน ตีความข้อมูลจากมุมมองที่แตกต่าง และหาข้อสรุปอย่างมีเหตุผล

(4) การเชื่อมโยงเหตุการณ์: ช่วยให้นักเรียนมองเห็นความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ในอดีตกับปัจจุบันและอนาคต

3) ผู้สร้างแรงบันดาลใจและปลูกฝังคุณค่าประวัติศาสตร์ไม่ได้มีแค่เรื่องราวของเหตุการณ์ แต่ยังแฝงไปด้วยคุณค่า และบทเรียนชีวิตมากมาย ครูประวัติศาสตร์มีบทบาทสำคัญในการสร้างแรงบันดาลใจให้นักเรียนเห็นคุณค่าของประวัติศาสตร์ เช่น ความเสียสละ ความกล้าหาญ ความพากเพียร หรือบทเรียนจากความผิดพลาดในอดีต การสอนประวัติศาสตร์อย่างเข้าใจ จะช่วยปลูกฝังความรักชาติสำนึกในความเป็นพลเมืองดี ความภาคภูมิใจในวัฒนธรรม และความเข้าใจในความหลากหลายทางสังคมโดยไม่ยึดเจียดย แต่สร้างให้เกิดความตระหนักรู้และซึมซับด้วยตนเอง

4) ผู้ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายในยุคปัจจุบัน ครูประวัติศาสตร์จำเป็นต้องเป็นผู้ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อดึงดูดความสนใจของนักเรียนและตอบสนองต่อรูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน ซึ่งอาจรวมถึง

(1) การเรียนรู้แบบ Active Learning โดยให้นักเรียนได้ลงมือทำจริง เช่น การทำโครงการ การนำเสนอ การโต้วาที หรือการจำลองเหตุการณ์

(2) การใช้สื่อเทคโนโลยี การนำเทคโนโลยีดิจิทัล แหล่งข้อมูลออนไลน์ สื่อมัลติมีเดีย มาใช้ประกอบการเรียนการสอน เพื่อให้ประวัติศาสตร์เป็นเรื่องที่เข้าถึงง่ายและน่าสนใจ

(3) การเรียนรู้นอกห้องเรียน พานักเรียนเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ในชุมชน เพื่อให้ได้สัมผัสกับของจริงและบรรยากาศในอดีต

5) ผู้เชื่อมโยงประวัติศาสตร์กับปัจจุบัน ประวัติศาสตร์มักถูกมองว่าเป็นเรื่องของอดีตที่ห่างไกล ครูประวัติศาสตร์มีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงเรื่องราวในอดีตเข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบัน และปัญหาที่นักเรียนเผชิญอยู่ เพื่อให้นักเรียนเห็นว่าประวัติศาสตร์ไม่ได้เป็นเรื่องไกลตัว แต่มีอิทธิพลต่อสังคม วัฒนธรรม และชีวิตประจำวันของเราอย่างไร การทำให้ประวัติศาสตร์มีความหมายและเกี่ยวข้องกับชีวิตของนักเรียนจะช่วยให้พวกเขาเห็นคุณค่าของการเรียนรู้วิชานี้มากยิ่งขึ้น

5. ตัวอย่างการสอนประวัติศาสตร์นอกตำรา: บทเรียนทรงคุณค่าจากแหล่งเรียนรู้ใกล้ตัว

การเรียนรู้ประวัติศาสตร์นอกตำรา โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ่านการเรียนรู้เชิงพื้นที่ (Place-Based Learning) ถือว่าสำคัญในการสร้างพลเมืองที่มีความเข้าใจลึกซึ้งต่อบริบทของตนเอง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยาจึงได้ส่งเสริม เพื่อเปลี่ยนประวัติศาสตร์ให้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาความยั่งยืนของชุมชนในปัจจุบัน ทำให้การศึกษาไม่ใช่แค่การท่องจำ แต่เป็นการปฏิบัติการเพื่ออนาคต การพัฒนาการสอนประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งเป็นฐานสู่การพัฒนาการศึกษาให้ยั่งยืน ทั้งนี้โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยาได้นำแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอนดังตัวอย่างต่อไปนี้

5.1 แหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ละมุดร้อยปี บ้านใหม่ อยุธยา

ครูผู้สอน : นายปริญ สิริสา โรงเรียนนพราช “ประชานิมิต”

5.1.1 การนำแหล่งการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอน

โดยการจัดการเรียนรู้แบบ Authentic Learning เป็นแนวทางที่มุ่งเน้นให้นักเรียนได้เรียนรู้จากสถานการณ์จริงหรือใกล้เคียงกับความเป็นจริง โดยเชื่อมโยงความรู้ในห้องเรียนกับชีวิตประจำวันและสังคมรอบตัว เพื่อให้นักเรียนสามารถนำความรู้ไปใช้แก้ปัญหาได้จริง และเกิดทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 โดยมีองค์ประกอบสำคัญดังนี้

1) เชื่อมโยงกับสถานการณ์จริง โดยครูออกแบบกิจกรรมที่มีความสัมพันธ์กับชีวิตจริงของนักเรียน โดยให้เห็นปัญหาในชุมชน มองเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านมุมมองของต้นละมุดที่มีอายุยาวนานกว่า 200 ปี ให้สอดคล้องกับประเด็นร่วมสมัย เพื่อให้นักเรียนเห็นคุณค่าของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

2) เน้นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ นักเรียนมีโอกาสลงมือทำโครงการ แก่ใจทย์ หรือสร้างชิ้นงานจริง เช่น การทำสารคดีสั้นเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือการออกแบบแผนที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

3) บูรณาการสหวิชา ความรู้จากหลายกลุ่มสาระถูกนำมาออกแบบเป็นกิจกรรมร่วมกันผ่านกระบวนการ PLC ดังนี้

กิจกรรม “ถอดรหัสศักราช” ห้องเรียนคณิตศาสตร์

กิจกรรม “ร้อยเรียงช่วงเวลา” ห้องเรียนประวัติศาสตร์

กิจกรรม “รังสรรค์ภาพนิทานความคิด” ห้องเรียนภาษาไทย

กิจกรรม “ริเริ่มคิดต่อยอด สู่ SOFT POWER” ห้องเรียนการงานอาชีพ

4) การทำงานแบบร่วมมือ (Collaborative Learning)

5) การสะท้อนความคิด (Reflection) หลังการเรียนรู้ นักเรียนสะท้อนประสบการณ์ที่ได้รับ วิเคราะห์สิ่งที่ทำได้ดี สิ่งที่ต้องปรับปรุง และสิ่งที่สามารถนำไปใช้ในอนาคต

6) การประเมินผลตามสภาพจริง (Authentic Assessment) ใช้วิธีประเมินที่หลากหลาย เช่น การนำเสนอผลงานนิทานภาพ การเขียนบันทึกสะท้อนคิด (Learning Log) และการมีส่วนร่วมในกิจกรรม

7) การมีส่วนร่วมของชุมชน ครูประสานความร่วมมือกับปราชญ์ชาวบ้านหรือหน่วยงานท้องถิ่น เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในสถานที่จริง ซึ่งช่วยเพิ่มคุณค่าและความน่าเชื่อถือให้กับการเรียนรู้

5.1.2 ผลลัพธ์ที่เกิดจากการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ผ่านแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ส่งผลต่อนักเรียน

1) ผลลัพธ์ด้านความรู้ความเข้าใจทางประวัติศาสตร์และท้องถิ่น

(1) เกิดมโนทัศน์ทางประวัติศาสตร์ที่แท้จริง: นักเรียนไม่ได้เรียนรู้แค่การท่องเที่ยวจำชื่อเท็จจริง แต่สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ในการสืบสอบ รวบรวม ประเมินความน่าเชื่อถือ และตีความหลักฐานจากต้นละมุดร้อยปี และเรื่องราวของชุมชนบ้านใหม่ ซึ่งจะทำให้ประวัติศาสตร์มีคุณค่าและความหมายอย่างแท้จริง

(2) เข้าใจความเชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบัน: นักเรียนมองเห็นว่า ละมุด ไม่ได้เป็นเพียงผลไม้ แต่เป็นรากฐานทางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ และวิถีชีวิตของชุมชนบ้านใหม่ที่สืบทอดมาหลายชั่วอายุคน และเข้าใจว่าประวัติศาสตร์ของต้นละมุดสามารถนำมาต่อยอดเป็น Soft Power ระดับโลกได้อย่างไร

(3) สำนึกรักและภูมิใจในท้องถิ่น: การได้ลงพื้นที่จริงสัมผัสสปรายชาวบ้าน และเห็นคุณค่าของวัตถุดิบพื้นถิ่นที่ได้รับการยอมรับในระดับโลกจะช่วยกระตุ้นให้เกิดความผูกพันและภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของอยุธยา

2) ผลลัพธ์ด้านทักษะในศตวรรษที่ 21 (21st Century Skills)

(1) ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ปัญหา: นักเรียนได้รับการพัฒนาศักยภาพในการคิดวิเคราะห์และประเมินข้อมูล (เช่น การถอดรหัสอายุของต้นละมุด) และการใช้ความรู้ไปประยุกต์ใช้ แก้ไขปัญหาที่มีลักษณะคล้ายสถานการณ์จริง

(2) ทักษะการทำงานร่วมมือและการสื่อสาร: ผ่านกิจกรรมการทำงานแบบร่วมมือ ในโครงงานสหวิชา นักเรียนเรียนรู้การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การอภิปราย และการสร้างองค์ความรู้ร่วมกัน

(3) ความคิดสร้างสรรค์และการต่อยอดนวัตกรรม: กิจกรรม “ริเริ่มคิดต่อยอด สู่ Soft Power” จะส่งเสริมให้นักเรียนใช้ความรู้ทางประวัติศาสตร์มาสร้างสรรค์ชิ้นงานจริง เช่น ไอศกรีมละมุด หรือการออกแบบนิทานภาพและแผนที่ท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการนำองค์ความรู้ไปสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม

3) ผลลัพธ์ด้านทัศนคติและคุณลักษณะ

(1) การเรียนรู้เชิงรุกและความกระตือรือร้น การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติและประสบการณ์ตรงในท้องถิ่นจะเปลี่ยนบทบาทนักเรียนจากการรับความรู้เป็น ผู้สร้างความรู้ ทำให้เกิดความกระตือรือร้นและมีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างหลากหลาย

(2) ความสามารถในการสะท้อนความคิด การเขียนบันทึกสะท้อนคิด (Learning Log) เป็นผลลัพธ์สำคัญของการเรียนรู้แบบ Authentic Learning ที่ทำให้นักเรียนได้ประเมินตนเอง เข้าใจจุดเด่นและสิ่งที่ต้องพัฒนา ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning)

(3) ความเป็นพลเมืองดีและมีความรับผิดชอบต่อท้องถิ่น การมีส่วนร่วมกับชุมชน และประชาชนชาวบ้าน ทำให้เรียนรู้ สถานภาพ บทบาท สิทธิหน้าที่ในฐานะพลเมืองท้องถิ่น และตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์และต่อยอดภูมิปัญญาของชุมชน

5.2 แหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ยลงานศิลป์ เทียวถิ่นมอญ ย้อนรอยตำนานขนอน

(วัดชุมพลนิกายารามราชวรวิหาร วัดทองบ่อ และวัดโปรดสัตว์)

ครูผู้สอน : นายชนพล รุจิขวัญ นายธีรวุฒิ กล่อมจิตร และนางสาวทวิภรณ์ สายจันทร์
โรงเรียนบางปะอิน

5.2.1 การนำแหล่งการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอน

BPIs : Bang Pa-In School Model

1) Blended Learning (การเรียนรู้แบบผสมผสาน) การผสมผสานการเรียนรู้แบบออนไลน์ และออฟไลน์เข้าด้วยกัน เพื่อให้นักเรียนได้รับประโยชน์จากทั้งสองรูปแบบ

2) Providing Purpose and Relevance (การให้วัตถุประสงค์และความเกี่ยวข้อง) การช่วยให้ นักเรียนเข้าใจว่าสิ่งที่เรียนมีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับชีวิตจริงอย่างไร เพิ่มแรงจูงใจในการเรียนรู้

3) Incorporating Technology (การบูรณาการเทคโนโลยี) การใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือ ในการเสริมสร้างการเรียนรู้ ทำให้เข้าถึงข้อมูลได้ง่ายขึ้น และมีส่วนร่วมมากขึ้น รวมถึงนำแหล่งเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไปสู่การสร้างสรรค์ soft power โดยการนำภาพจิตรกรรมจากพระอุโบสถวัดชุมพล นิกายารามฯ ไปพิมพ์ลงบนวัสดุ เช่น กระเป๋า เสื้อ แก้วน้ำ เป็นต้น เพื่อสร้างเป็นสินค้าที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ ของอำเภอบางปะอิน

4) Self-Directed Learning (การเรียนรู้ด้วยตนเอง) การส่งเสริมให้นักเรียนมีความสามารถในการวางแผน กำกับดูแล และประเมินการเรียนรู้ของตนเอง

5.2.2 ผลลัพธ์ที่เกิดจากการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ผ่านแหล่งเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ส่งผลต่อนักเรียน

1) ความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งและยั่งยืน นักเรียนได้รับความรู้เชิงบริบทที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพราะได้สัมผัสหลักฐานจริง ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่จำได้ง่ายและยั่งยืนกว่า การอ่านจากตำรา

2) ทักษะการสืบเสาะและคิดวิเคราะห์ นักเรียนได้ฝึกทักษะการเป็นนักประวัติศาสตร์เล็ก ๆ ผ่านการสืบเสาะ (ค้นหาข้อมูล สัมภาษณ์) การสังเกต (หลักฐานทางวัตถุ) และการวิเคราะห์ (เชื่อมโยง หลักฐานกับเรื่องราว)

3) ความตระหนักและความภาคภูมิใจในท้องถิ่น การเรียนรู้เรื่องราวและคุณค่าของชุมชนของตนเอง (Providing Purpose and Relevance) ส่งผลให้เกิดความรัก ความผูกพัน และความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น

4) การพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21 โดยการเตรียมความพร้อมให้นักเรียน มีจุดมุ่งหมายเพื่อเตรียมความพร้อมให้นักเรียน โดยคาดหวังว่านักเรียนจะสามารถมีความรู้ในแง่วิชาการ และเกิดทักษะที่จำเป็นต่าง ๆ สำหรับการดำรงชีวิตในโลกยุคสมัยใหม่ได้ ปียะดา เนียมสุวรรณ (2564) ซึ่งนักเรียนได้พัฒนาทักษะที่สำคัญ เช่น

(1) การทำงานร่วมกับผู้อื่น (การลงพื้นที่เป็นกลุ่ม) คือการลงพื้นที่สำรวจโบราณสถาน หรือการศึกษาแหล่งชุมชนในอยุธยา นักเรียนทำงานเป็นกลุ่มแบ่งหน้าที่ วางแผนการเดินทาง การเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์ และการจัดการทรัพยากรที่จำกัดร่วมกัน ทำให้เกิดความเข้าใจและยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างเพื่อบรรลุเป้าหมายเดียวกัน

(2) การสื่อสารและนำเสนอ (การรายงานผล) คือหลังจากเก็บข้อมูลและวิเคราะห์เสร็จสิ้น นักเรียนต้องรายงานผลการสำรวจต่อชั้นเรียนหรือต่อชุมชน การนำเสนออาจอยู่ในรูปแบบของการบรรยายหรือการจัดทำนิทรรศการ ซึ่งช่วยฝึกฝนทักษะการเลือกใช้ภาษาที่เหมาะสมและน่าสนใจ ในการถ่ายทอดองค์ความรู้

(3) การใช้เทคโนโลยี (Incorporating Technology) คือ นักเรียนนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ เช่น การใช้แอปพลิเคชัน GPS เพื่อระบุพิกัดของโบราณสถาน การใช้โปรแกรม GIS เพื่อสร้างแผนที่วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของพื้นที่ หรือการใช้เครื่องมือดิจิทัลในการบันทึกและจัดเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์

(4) ความสามารถในการกำกับตนเอง (Self-Directed Learning) คือ การเรียนรู้เชิงพื้นที่ กำหนดให้นักเรียนต้องริเริ่มและวางแผนกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ตั้งแต่การกำหนดคำถามวิจัย การเลือกแหล่งข้อมูล การจัดตารางเวลาในการลงพื้นที่ ไปจนถึงการประเมินความสำเร็จของตนเอง ซึ่งเป็นการฝึกฝนความรับผิดชอบและความมีวินัยในการเรียนรู้ที่นอกเหนือจากคำสั่งของครู

5) การเห็นความเชื่อมโยงกับชีวิตจริง : นักเรียนเข้าใจว่าประวัติศาสตร์ไม่ได้เป็นเพียงเรื่องราวในอดีต แต่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตปัจจุบันของชุมชนตนเองอย่างชัดเจน ซึ่งช่วยเพิ่มแรงจูงใจในการเรียนวิชาประวัติศาสตร์โดยรวม

ภาพที่ 1 การเรียนรู้แหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
ที่มา: ขนพล รุจิขวัญ, ธีรวุฒิ กล่อมจิตร และทวิภรณ์ สายจันทร์ (2568)

5.3 แหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจันทระเกษม

ครูผู้สอน : นายมาลิก นิ่มอนงค์ และ นายศักดิ์ดา ชูศคาน โรงเรียนอยุธยาสรณ์

กระบวนการในการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ผ่านแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

5.3.1 แนวทางการนำแหล่งการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอน

โรงเรียนอยุธยาสรณ์ใช้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านชุมชนศรีอยุธยาสรณ์ศึกษา ประกอบด้วย 5 หน่วยการเรียนรู้

1) ราชธานีเก่า : โรงเรียนของเราอยู่ในแหล่งการเรียนรู้ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาโดยเฉพาะอย่างยิ่งพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจันทระเกษม

2) อยู่ข้างอยู่น้ำ : นอกจากพระราชวังจันทน์แล้วเรายังอยู่ในพื้นที่แหล่งค้าขายสำคัญของอยุธยา เช่น ตลาดหัวรอ

3) เลิศล้ำกานท์กวี : นักเรียนได้เรียนรู้เรื่องราวของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ ศรีปราชญ์ ท่านมหาราชครู นักเรียนโรงเรียนอยุธยาสรณ์ ยังได้รับเลือกจากกรมศาสนา ให้เป็นตัวแทนในการตรวจโอเอ้ววิหารราย ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระบรมมหาราชวัง

4) คนดีศรีอยุธยา : ราชวังจันทระเกษมยังเป็นที่ประทับของวังหน้าสมัยอยุธยาหลาย ๆ ท่าน โดยเฉพาะอย่างนี้สมเด็จพระนเรศวร และวังหน้าอีกหลายพระองค์

5) เลอคุณค่ามรดกโลก : พระราชวังจันทระเกษมยังอยู่ในเกาะเมืองอยุธยาซึ่งเป็นพื้นที่มรดกโลก นักเรียนที่ผ่านการเรียนรู้ชุมชนศรีอยุธยาสรณ์ศึกษา สามารถเป็นมัคคุเทศก์ให้แขกที่มาโรงเรียน หรือเพื่อนต่างชุมชนได้ศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจันทระเกษมได้

5.3.2 รูปแบบ/วิธีการ/เทคนิค ที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้ในการนำแหล่งการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน Community-Based Learning (CBL) เป็นแนวคิดที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง จากสถานการณ์จริงในชุมชนภายใต้การมีส่วนร่วมระหว่างผู้เรียน ผู้สอน และกลุ่มคนในชุมชน กระบวนการสำคัญคือการสะท้อนคิดเชิงวิพากษ์ซึ่งช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจภายในชุมชนมากขึ้น ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาในด้านทักษะความรู้ที่หลากหลาย เช่น การสังเคราะห์ การคิดวิเคราะห์อย่างมีคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งในศตวรรษที่ 21 วุฒิชัย เทียมยศ และอนันต์ ปันอินทร์ (2565) ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน

1) การสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ (Concrete Experience : CE) การลงพื้นที่ชุมชนและมีส่วนร่วมในกิจกรรมจริง เพื่อสัมผัสกับประเด็น ปัญหา หรือความต้องการของชุมชนโดยตรง

2) การสะท้อนการเรียนรู้/ทบทวนการเรียนรู้ (Reflective Observation : RO) การนำข้อมูลและประสบการณ์ที่ได้รับจากชุมชนมาพิจารณาอย่างถี่ถ้วน โดยมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนร่วมทีมและครูผู้สอน

3) การสรุปองค์ความรู้ (Abstract Conceptualization : AC) การสังเคราะห์และสรุปหลักการองค์ความรู้ หรือแนวทางการแก้ไขปัญหา จากการสะท้อนข้อมูลในขั้นตอนที่ 2 เชื่อมโยงกับทฤษฎีโดยนำข้อมูลชุมชนมาเชื่อมโยงกับทฤษฎีวิชาการที่เรียน เพื่อสร้างความรู้ใหม่

4) การประยุกต์ใช้ความรู้ (Active Experimentation : AE) การนำแนวคิดหรือแผนงานที่สรุปได้ไปลงมือปฏิบัติจริงในชุมชน เพื่อทดสอบความรู้และสร้างผลกระทบเชิงบวก

การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน Community-Based Learning (CBL) จึงกล่าวได้ว่าเน้นให้นักเรียนได้สัมผัสปัญหาจริง (CE) -> คิดวิเคราะห์ (RO) -> สร้างสรรค์แนวคิด (AC) -> และลงมือแก้ไข (AE) ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ยั่งยืนและสร้างผลลัพธ์ต่อสังคม

5.3.3 ผลลัพธ์ที่เกิดจากการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ผ่านแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ส่งผลต่อนักเรียน

1) ผลลัพธ์ด้านความรู้และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

(1) ความรู้ความเข้าใจที่ลึกซึ้งและมีความหมาย: นักเรียนมีความเข้าใจในเนื้อหาประวัติศาสตร์อย่างแท้จริง แทนที่จะเน้นการท่องจำ ซึ่งทำให้ประวัติศาสตร์มีคุณค่าและความหมายต่อนักเรียน

(2) ความตระหนักถึงความเชื่อมโยงของประวัติศาสตร์: นักเรียนเข้าใจความเป็นมาของครอบครัว ท้องถิ่น และชาติไทย รวมถึงตระหนักถึงผลกระทบของอดีตที่มีต่อปัจจุบันทั้งในระดับชุมชนและสังคมโลก (สอดคล้องกับหน่วยเรียนรู้ “ราชธานีเก่า” “อุ้งข้าอุ้งน้ำ” “คนดีศรีอยุธยา” และ “เลอคุณค่ามรดกโลก” ของโรงเรียนอยุธยาอนุสรณ์)

(3) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น: งานวิจัยหลายชิ้นชี้ให้เห็นว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (CBL) มักจะสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญ

2) ผลลัพธ์ด้านทักษะ

(1) ทักษะกระบวนการทางประวัติศาสตร์: นักเรียนสามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ในการแสวงหาความรู้ ค้นคว้าหาข้อเท็จจริง และตีความหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้อย่างถูกต้อง (สอดคล้องกับขั้นตอนการ “สรุปองค์ความรู้” และ “การประยุกต์ใช้ความรู้” ในรูปแบบ CBL)

(2) ทักษะการวิเคราะห์: มีความสามารถในการวิเคราะห์สาเหตุและผลสืบเนื่องทางประวัติศาสตร์ (เช่น การวิเคราะห์ที่มาของ “อุข้าวอุ่น้ำ” หรือบทบาทของบุคคลใน “คนดีศรีอยุธยา”) และการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างความจริงกับข้อเท็จจริงของหลักฐาน

(3) ทักษะการประเมินความน่าเชื่อถือ: สามารถประเมินความน่าเชื่อถือของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้

(4) ทักษะการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน: นักเรียนสามารถใช้ความรู้ทางประวัติศาสตร์เพื่อเรียนรู้สถานที่สำคัญและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน (สอดคล้องกับขั้นตอน “การประยุกต์ใช้ความรู้” ใน CBL และการที่นักเรียนอยุธยาสามารถทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์ได้)

(5) ทักษะการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา: การเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานช่วยส่งเสริมความสามารถด้าน การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์

3) ผลลัพธ์ด้านเจตคติ ค่านิยม และภูมิปัญญา

(1) ความตระหนักในคุณค่าท้องถิ่น: นักเรียนตระหนักในคุณค่าของประวัติศาสตร์และความเป็นมาของท้องถิ่น รวมถึงคุณค่าของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น

(2) ความภาคภูมิใจและจิตสำนึก: เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นและเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม (เช่น การตระหนักถึง “เลอคุณค่ามรดกโลก” และการเป็นตัวแทนตรวจโอเอ้วิหารราย)

(3) การเสริมสร้างจริยธรรม: การศึกษาประวัติศาสตร์ที่ดีเป็นการนำตัวอย่างเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์มาเป็นพื้นฐานในการเสริมสร้างด้านจริยธรรมและวัฒนธรรมแก่นักเรียน

5.4 แหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ การเล่าเรื่องวัดย่านฯ ผ่านมัลลเทศน์น้อย

ครูผู้สอน : ว่าที่ร้อยตรีหญิงสิรินทรา อาจหาญ นางสาวกรรณิการ์ ประวัติศรี นางสาววรินทร์ มีเทศ และคณะครูวิชาอยุธยาศึกษา 4 โรงเรียนวัดโพธิ์ผักไห่ (เวชพันธุ์อนุสรณ์)

5.4.1 การนำแหล่งการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอน

โรงเรียนวัดโพธิ์ผไท(เวชพันธุอนุสรณ์) มีรูปแบบที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้ในการนำแหล่งการเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอนด้วยรูปแบบ 4P to Genius ประกอบด้วย

- 1) Planning time วางแผนเวลา จัดเวลาเรียนแบบบล็อกคอร์สผสมผสาน
- 2) Professional จัดหาเนื้อหาชีพ จัดหาวิทยากร สื่อการเรียนการสอนเฉพาะทาง
- 3) Practice เร่งรีบฝึกฝน ลงมือฝึกปฏิบัติจริง ศึกษาแหล่งเรียนรู้ สถานที่จริง
- 4) Presentation เตรียมตัวนำเสนอ นำเสนอผลที่ได้จากการเรียนรู้ในรูปแบบตลาดนัดวิชาการ

ละครเวที การแสดงประกอบจังหวะ TikTok เป็นต้น เพื่อประเมินผลการศึกษา

5.4.2 ผลลัพธ์ที่เกิดจากการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ผ่านแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ส่งผลต่อนักเรียน

โรงเรียนวัดโพธิ์ผไท(เวชพันธุอนุสรณ์) ได้เกิดผลลัพธ์ที่เกิดจากการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ผ่านแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ส่งผลต่อนักเรียนด้วยรูปแบบ 4P to Genius

โดยผ่าน Genius ได้แก่

- 1) Guest speaker รู้ลึกรู้จริง : มีวิทยากรจากภายนอกที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะทาง มาให้ความรู้และประสบการณ์ได้หลากหลายมากขึ้นทำให้นักเรียนได้รู้ลึกรู้จริง
- 2) Experiential learning เติมเต็มประสบการณ์ : นักเรียนสามารถเติมเต็มประสบการณ์จากแหล่งเรียนรู้ สถานที่จริงได้มากขึ้น โดยไม่กระทบกับการเรียนการสอนในรายวิชาอื่น ๆ
- 3) Noble roots ความภาคภูมิใจในท้องถิ่น : นักเรียนมีความรัก ความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง และได้สืบสาน รักษา และต่อยอดองค์ความรู้ของชุมชนที่อาจสูญหายหากไม่มีการส่งต่อความรู้ เช่น การถนอมอาหารประเภทปลาที่นำมาทำเป็นปลาสาม ปลาห้า ปลาเจ้า ปลาเค็ม เป็นต้น
- 4) Instructional time มีเวลา : มีเวลาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้เหมาะสมสอดคล้องกับเนื้อหา
- 5) Unity การทำงานเป็นทีม : ส่งเสริมให้นักเรียนมีการทำงานเป็นทีม มีความรัก ความร่วมมือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือกันในการเรียนรู้และทำกิจกรรมต่าง ๆ ผ่านกระบวนการกลุ่ม เป็นต้น
- 6) Student agency กล้าคิด กล้าทำ กล้านำเสนอ : นักเรียนสามารถนำความรู้ที่ได้มาสรุปเป็นองค์ความรู้และนำเสนอในรูปแบบต่าง ๆ อย่างอิสระหลากหลาย ส่งเสริมให้เกิดความคิดสร้างสรรค์เชิงบูรณาการ กล้าคิด กล้าทำ กล้านำเสนอ

6. สรุปเพื่อการศึกษาที่ยั่งยืน

การเรียนรู้เชิงพื้นที่โดยใช้แหล่งประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนี้เป็นเครื่องมือที่ทรงพลังและยั่งยืนในการพัฒนาการศึกษาประวัติศาสตร์ของไทย การเปลี่ยนห้องเรียนไปสู่แหล่งเรียนรู้จริงไม่เพียงแต่ช่วย

เพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แต่ยังเป็นการสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพ สามารถคิดวิเคราะห์ มีความภาคภูมิใจในรากเหง้าของตนเอง และพร้อมที่จะสืบสาน ปกป้อง รวมถึงต่อยอดมรดกทางวัฒนธรรมในยุคศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์แบบเดิมที่เน้นการท่องจำเนื้อหาจากตำราเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถตอบโจทย์การพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21 และทำให้นักเรียนรู้สึกเบื่อหน่าย มองว่าประวัติศาสตร์เป็นเรื่องไกลตัว

เพื่อแก้ปัญหาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยาจึงได้นำแนวคิด “การเรียนรู้เชิงพื้นที่” มาประยุกต์ใช้ โดยเปรียบจังหวัดพระนครศรีอยุธยาซึ่งเป็นศูนย์กลางอารยธรรมยาวนานถึง 417 ปี ให้เป็น “ห้องเรียนขนาดใหญ่ที่มีชีวิต” แนวคิดนี้ส่งเสริมให้นักเรียนได้ลงพื้นที่สำรวจและสัมผัสสถานที่จริง ทั้งโบราณสถาน โบราณวัตถุ และพิพิธภัณฑ การได้เห็นฉากเหตุการณ์สำคัญในอดีตด้วยตาตนเองทำให้การเรียนรู้เป็นรูปธรรมและน่าสนใจยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นการเรียนรู้เชิงประจักษ์ที่ช่วยเปลี่ยนบทบาทนักเรียนจากการเป็นผู้รับความรู้ (Passive) ไปสู่การเป็นผู้สร้างความรู้ และนักประวัติศาสตร์รุ่นเยาว์

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยาเน้นการเปลี่ยนจากการเรียนรู้ประวัติศาสตร์แบบท่องจำในห้องเรียน ไปสู่การสำรวจและตีความหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่จริง เพื่อสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งและเชื่อมโยงกับประเด็นความยั่งยืนในปัจจุบันและอนาคต โดยมีวัตถุประสงค์หลัก ในการเปลี่ยนบทบาทให้ผู้เรียนเป็นนักประวัติศาสตร์และนักปฏิบัติการ สร้างความเข้าใจ โดยการเชื่อมโยงบริบทอดีตเข้ากับปัญหาความยั่งยืนในปัจจุบัน เพื่อสร้างผลลัพธ์ สร้างสรรค์และนำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เป็นรูปธรรมในชุมชน ซึ่งใช้พื้นที่จริงเป็นห้องเรียนหลักเป็นกลไกขับเคลื่อน การสร้าง การศึกษาที่ยั่งยืนในการเรียนรู้เชิงพื้นที่ สามารถอธิบายได้ดังนี้ สร้างความรู้สึกรู้เป็นเจ้าของให้นักเรียน เห็นว่าประวัติศาสตร์เป็นเรื่องของ “พวกเขา” และ “พื้นที่ของพวกเขา” ไม่ใช่แค่เรื่องในหนังสือ ส่งเสริมทักษะการวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกับชุมชน และการนำเสนอสาธารณะ เชื่อมโยงอดีต-ปัจจุบัน-อนาคต โดยใช้บทเรียนจากอดีตมาเป็นแนวทางในการวางแผนอนาคตของชุมชนอย่างยั่งยืน ผ่านการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้ ลดการพึ่งพาตำรามาตรฐาน และเปลี่ยนพื้นที่ให้เป็น ห้องเรียนขนาดใหญ่

ความสำเร็จของการปฏิบัติการเรียนรู้ขึ้นอยู่กับบทบาทสำคัญของครูผู้สอน ครูมิใช่เพียงผู้ถ่ายทอด แต่เป็นผู้ส่งเสริมการคิดเชิงประวัติศาสตร์ ที่กระตุ้นให้นักเรียนตั้งคำถาม วิเคราะห์หลักฐาน และเป็นผู้ออกแบบกิจกรรมที่หลากหลาย รวมถึงการเป็นผู้เชื่อมโยงประวัติศาสตร์กับปัจจุบัน เพื่อให้ นักเรียนเห็นว่าเรื่องราวในอดีตมีอิทธิพลต่อสังคมและชีวิตประจำวันของพวกเขาอย่างไร การเรียนรู้จากแหล่งประวัติศาสตร์ในท้องถิ่นจึงเป็นเครื่องมือสำคัญ ที่ช่วยให้การศึกษาประวัติศาสตร์มีประสิทธิภาพ และยั่งยืน โดยเปลี่ยนจากการท่องจำที่น่าเบื่อไปสู่การสร้างนักประวัติศาสตร์รุ่นเยาว์ ที่สามารถเชื่อมโยง

ความรู้ในห้องเรียนกับความเป็นจริงและเป็นพลเมืองที่ตระหนักถึงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมของตนเองได้

เอกสารอ้างอิง

- กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. (29 พฤศจิกายน 2565). *How to เรียน ‘ประวัติศาสตร์’ ในศตวรรษที่ 21 สร้าง ‘ความรักในการเรียนรู้’ จากเรื่องราวใกล้ตัว เพื่อเติบโตเป็นนักค้นคว้า และแสวงหา ‘ข้อเท็จจริง’*. <https://www.eef.or.th/tsqp-291122/>
- กิตติศักดิ์ ลักษณะ. (2559). การพัฒนาการคิดทางประวัติศาสตร์ : การคิดเกี่ยวกับความสำคัญทางประวัติศาสตร์. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*, 12(2), 137–158.
- ชนพล รุจิขวัญ, ธีรวุฒิ กล่อมจิตร, และ ทวีภรณ์ สายจันทร์. (2568). *การเรียนรู้แหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น*. [ภาพถ่าย]. ผู้จัดทำ.
- ชรินทร์ มั่งคั่ง, กฤติภัทร สระทองขุน, และพิมพ์ นวลสวรรค์. (2568). ปฏิทรรศน์การสอนประวัติศาสตร์ไทยในโรงเรียนชายขอบพื้นที่เชียงใหม่. *วารสารสังคมวิจัยและพัฒนา*, 7(3), 190-210.
- ธราพงษ์ การกระโทก, ศักดิ์ดา ทองโสภณ และศุภชัย สมนว. นวัตกรรมทางการศึกษาสำหรับวิชาประวัติศาสตร์ไทย. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 35(3), 15-31.
- นนท์ยา วาทกุลชร. (2564). *กิจกรรมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ในพื้นที่เมืองเก่าผ่านโดยใช้กระบวนการสืบสอบร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชันสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนศรีสวัสดิ์วิทยาการ จังหวัดน่าน*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนเรศวร]. <https://nuir.lib.nu.ac.th/dspace/bitstream/123456789/6346/3/NontayaWartkunchorn.pdf>
- ปิยะดา เนียมสุวรรณ. (2564). *การจัดการจัดการการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ในรูปแบบวิถีชีวิตใหม่*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วุฒิชัย เทียมยศ และอนัน ปันอินทร์. (2565). การจัดการเรียนรู้ท้องถิ่นศึกษา โดยใช้ชุมชนเป็นฐานร่วมกับสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*, 16(3), 195-211.
- สถาบันสังคมศึกษา สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2563). *การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ผ่านแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์* (พิมพ์ครั้งที่ 2). โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- สุริยา hmeji, จุฑารัตน์ คชรัตน์, และเกตุฉวา บุญปรากฏ. (2563, 17 กรกฎาคม). สภาพและปัญหาการจัดการเรียนรู้รายวิชาประวัติศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเอกชน

ในสังกัดสำนักงานศึกษาธิการ อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดนครพนม. *การประชุมหาญใหญ่*
วิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 11. (หน้า 639-650). มหาวิทยาลัยหาดใหญ่
อนุชิตา สุระมิตร, วศิน ปัญญาธรรมากร, และอัจฉรา ศรีพันธ์. (2568). รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้
ปราชญ์พื้นบ้านเป็นฐานเพื่อพัฒนาความฉลาดรู้ทางวัฒนธรรมของนักเรียนระดับชั้น
มัธยมศึกษาปีที่ 2 ในจังหวัดศรีสะเกษ. *Journal of Buddhist Education and*
Research, 11(1), 224-237.

ถอดรหัสผู้แต่งโคลงยวนพ่าย สุ่มมติฐานใหม่ “สมเด็จพระอินทราชา”

Decoding the Authorship of *Klong Yuan Phai*:

A New Hypothesis Identifying “Somdetphra Intharacha”

ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ / Natawut Klaisuwan

อาจารย์ สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Lecturer, Thai Language Program, Faculty of Humanities, Mahamakut Buddhist University

วันที่รับบทความ 28 กันยายน 2568 / แก้ไขบทความ 24 พฤศจิกายน 2568 / ตอรับบทความ 12 ธันวาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอข้อสันนิษฐานใหม่เกี่ยวกับกวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายจากเดิมที่นักวิชาการสันนิษฐานว่า กวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายอาจเป็นพระสงฆ์ หรืออาจเป็นเจ้านายสตรีชั้นสูงในพระราชวงศ์สุโขทัย แต่ผลจากการศึกษาใหม่ในครั้งนี้ ที่ศึกษาด้วยวิธีอ่านละเอียด และวิเคราะห์ข้อมูลจากโคลงยวนพ่าย ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์พบว่า สมเด็จพระอินทราชา พระราชโอรสของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ คือ กวีผู้แต่งโคลงยวนพ่าย เนื่องจากมีบทบาทในการรบคู่กับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทุกครั้ง ดังนั้นสมเด็จพระอินทราชาจึงเป็นผู้รู้เห็นเหตุการณ์ทั้งหมดตามที่ปรากฏในโคลงยวนพ่าย ผลการศึกษา ยังพบอีกว่า สมเด็จพระอินทราชาไม่ได้แต่งโคลงยวนพ่ายเพื่อสวดติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเท่านั้น แต่ยังแต่งโคลงยวนพ่าย เพื่อกอบกู้พระเกียรติยศของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถที่ท่าสงครามพ่ายแพ้พระเจ้าติโลกราชถึง 2 ครั้ง นอกจากนี้สมเด็จพระอินทราชายังแต่งโคลงยวนพ่ายจากความประทับใจในชัยชนะของอยุธยาที่มีต่อล้านนาในสงครามชิงเมืองเชียง (เมืองเชียงขึ้น) กลับคืนจากความครอบครองของล้านนา

คำสำคัญ : โคลงยวนพ่าย สุ่มมติฐานใหม่ สมเด็จพระอินทราชา

Abstract

This academic article aimed to present a new assumption regarding the poet who composed *Klong Yuan Phai*. Previously, scholars assumed that the poet who wrote *Klong Yuan Phai* might have been either a monk or a high-ranking female member of the Sukhothai royal family. However, the results of the present study, which employed close reading and analyzed information from *Klong Yuan Phai*, the *Local Chronicles of Chiang*

Mai, and the *Royal Chronicles of Ayutthaya* (Luang Prasert Aksoraniti edition), revealed that Somdetphra Intharacha, the son of King Borommatrailokanat, was the poet who composed *Klong Yuan Phai*. This conclusion was drawn because he participated in every military campaign alongside King Borommatrailokanat; therefore, Somdetphra Intharacha witnessed all the events described in the poem. The findings further indicated that Somdetphra Intharacha did not compose *Klong Yuan Phai* solely to praise King Borommatrailokanat, but also to restore the king's honor after his two defeats in the wars against King Tilokaracha. In addition, Somdetphra Intharacha composed the poem out of his admiration for Ayutthaya's victory over Lanna in the war to reclaim Muang Chaliang (Chiang Chuen) from Lanna's possession.

Keywords : Klong Yuan Phai , New hypothesis , Somdetphra Intharacha

บทนำ

แม้จะเป็นที่ทราบกันดีในหมู่นักศึกษาวรรณคดีไทยว่า โคลงยวนพ่ายเป็นวรรณคดีที่แต่งขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น และมีเนื้อหากล่าวถึงพระราชประวัติของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถตลอดจนการรบระหว่างอาณาจักรอยุธยากับอาณาจักรล้านนา (ลัสนา ศิริเจริญ, 2525, หน้า 26) แต่วรรณคดีเรื่องนี้ก็มีปัญหาเกี่ยวกับกวีผู้แต่ง ที่ยังไม่อาจให้คำตอบได้แน่ชัดว่าใครคือผู้แต่งกันแน่ เพราะหลักฐานจากตัวบทไม่ได้แสดงข้อมูลที่ชัดเจนเกี่ยวกับตัวกวีผู้แต่งเอาไว้

แม้ตัวบทวรรณคดีเรื่องโคลงยวนพ่ายจะให้ภาพและรายละเอียดเกี่ยวกับกวีผู้แต่งไม่ชัดเจน แต่ยังมีนักวิชาการหลายท่านใช้ความพยายามในการศึกษาค้นคว้าเพื่อหาข้อมูลให้ได้ว่าใครคือกวีผู้แต่งโคลงยวนพ่าย ซึ่งข้อค้นพบในการศึกษาของนักวิชาการแบ่งออกได้ 2 ทาง คือ 1) กวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายเป็นพระภิกษุ 2) กวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายเป็นสตรี ดังนี้

1) กวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายเป็นพระภิกษุ

นักวิชาการที่แสดงแนวคิดในกลุ่มนี้ได้แก่ พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี (อ้างถึงใน นิยะดา เหล่าสุนทร, 2542, หน้า 34) ได้กล่าวถึงกวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายว่า คือ พระภิกษุรูปหนึ่งนามว่า พระปัญญาพิศาล ซึ่งนิยะดา เหล่าสุนทร (2542, หน้า 34) สนับสนุนแนวคิดของพลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรีว่า พระปัญญาพิศาล คือ กวีผู้แต่งโคลงยวนพ่าย ฝ่ายพระบริหารเทพธานี (อ้างถึงใน ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต, 2547, หน้า 65) แสดงความเห็นเกี่ยวกับกวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายว่าเป็นพระภิกษุเช่นกัน ซึ่งไม่ใช่พระปัญญาพิศาล แต่เป็นพระภิกษุนามว่าพระสุริยวงษ์ ซึ่งแนวคิดนี้ ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต (2547, หน้า 65) ได้แสดงความเห็นด้วย

2) กวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายเป็นสตรี

นักวิชาการผู้แสดงความคิดเห็นนี้ คือ วิภา กงกะนันท (2553, หน้า 237) ที่ให้ความเห็นว่า กวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายเป็นสตรี มีความเกี่ยวข้องกับสงครามชิงเมืองเซียง (เมืองเชียงขึ้น) หรือไม่ก็อาจเป็นเจ้านายสตรีชั้นสูงในพระราชวงศ์สุโขทัย รายละเอียดดังนี้

(1) นางเมือง ภริยาของหมื่นดงนครที่ขอเข้าสวามิภักดิ์ต่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ หลังจากที่สามี คือ หมื่นดงนคร ถูกพระเจ้าติโลกราชสังหารชีวิตทั้ง ๆ ที่ไม่ได้มีความผิด

(2) เจ้านายสตรีชั้นสูงในราชวงศ์สุโขทัย โดยอาจเป็นพระมเหสีหรือพระราชเทวี ของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และเจ้านายสตรีผู้นี้ อาจเป็นพระราชมารดาหรือพระมาตุจฉา ของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2

ทั้งนี้ข้อมูลเกี่ยวกับกวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น ยังมีข้อสงสัยที่ควรพิจารณา เพราะจากการศึกษาเนื้อความในโคลงยวนพ่ายทำให้เห็นว่า กวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายไม่น่าจะใช้พระภิกษุหรือเจ้านายสตรีชั้นสูง เพราะจากการอ่านตัวบททำให้ผู้เขียนบทความเห็นภาพของกวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายว่ามีบุคลิกลักษณะของความเป็นชายหรือนักรบอย่างโดดเด่น ทั้งยังเห็นได้ว่าเป็นผู้ใกล้ชิดสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถมากที่สุด นอกจากนี้ ยังรู้เห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์ในสนามรบหรือเหตุการณ์ภายในพระราชสำนักของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ซึ่งผู้เขียนบทความมีความเห็นว่า กวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายอาจไม่ใช่ใครอื่น นอกจากสมเด็จพระอินทราชา พระราชโอรสรุ่นใหญ่ของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ดังจะแสดงหลักฐานให้ประจักษ์ในหัวข้อต่อไป

1. สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ : พระราชโอรส

จากการศึกษาข้อมูลในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ โคลงทวาทศมาส และตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ทำให้พบพระนามของพระราชวงศ์ที่เป็นพระราชโอรสของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ดังนี้

- 1) สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3
- 2) สมเด็จพระอินทราชา
- 3) สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (พระเชษฐา)
- 4) พระเยวราช

เมื่อพิจารณาตัวบทโคลงยวนพ่ายจะเห็นว่า วรรณคดีเรื่องนี้ได้กล่าวถึงพระราชโอรสของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเอาไว้ในโคลงบทที่ 76, 177, 197, 259, 282 ดังนี้

(76)	ปางบุตรท่านเทาลง	กาทวีป
(177)	ทุกทรวงพลพยุหให้	เอารส ท่านฤ
(197)	ภูมิศวรรราชเรือง	เอารส ท่านฤ

(259) พลพระภูมิสรเรื่อง

เอารส ท่านแสบ

(282) กังงกลดไทท้าวราช

เอารส ท่านนา

(กรมศิลปากร, 2529)

โคลงที่กล่าวถึงพระราชโอรสของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทั้งหมดข้างต้น มีประเด็นที่ควรพิจารณา คือ ประเด็นเรื่องการใช้คำ ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีโคลงบทหนึ่งใช้คำแตกต่างจากโคลงบทอื่น ๆ คือ โคลงบทที่ 76 ที่ใช้คำว่า “บุตรท่าน” ส่วนโคลงบทอื่น ๆ คือ โคลงบทที่ 177, 197, 259, 282 ใช้คำว่า “เอารส”

การใช้คำที่แตกต่างกันนี้ ผู้เขียนบทความมีความเห็นว่า เป็นความตั้งใจของกวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายอย่างแน่นอน เพราะจะเห็นได้ว่า การใช้คำ “เอารส” นั้น จะมีคำอื่น ๆ มาประกอบ คือ “ให้ ภูมิศรราช ภูมิสร ไทท้าวราช” เหตุที่กวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายใช้คำประกอบดังกล่าว ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่า พระราชโอรสองค์ที่กล่าวถึงมีพระอิสริยยศที่สูงส่ง และเป็นถึงพระมหากษัตริย์อีกด้วย เพราะคำต่าง ๆ ดังกล่าวล้วนหมายความว่า เป็นพระมหากษัตริย์ ดังนั้น พระราชโอรสองค์นี้จะเป็นผู้ใดไม่ได้ นอกจากสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 ซึ่งครองราชสมบัติที่กรุงศรีอยุธยาตามพระบรมราชโองการของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

ส่วนพระราชโอรสองค์ที่กวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายใช้คำว่า “บุตรท่าน” ย่อมแสดงให้เห็นถึงความมีอิสริยยศที่รองลงมา ผู้เขียนบทความจึงสันนิษฐานว่า พระราชโอรสองค์นี้ คือ พระยาวราชองค์ที่เป็นกวีผู้แต่งโคลงทวาทศมาส ดังปรากฏพระนามของพระองค์ในความตอนสุดท้ายของโคลงเรื่องดังกล่าว ความว่า

การกลอนนี้ตั้งอาทิ

กวี หนึ่งนา

ยาวราชสามนต์ไทร

แผ่นหล้า

ขุนพรหมมนตรีศรี

กวีราช

สารประเสริฐรุกข์

ช่วยแก้ลังเกลากลอน

(กรมศิลปากร, 2530, หน้า 730)

ข้อความที่พิมพ์ตัวหนาสื่อความหมายว่า กวีผู้แต่งโคลงทวาทศมาส คือ **ยาวราชของพระมหากษัตริย์แห่งสามโลก** ซึ่งความหมายดังกล่าว สอดคล้องกับพระนามของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่า **พระเป็นเจ้าสามโลก** (อุดม รุ่งเรืองศรี และเกริก อัครชินเรศ, 2552, หน้า 129) ทั้งนี้พระนาม **ยาวราช** ได้ปรากฏในกฎหมายตราขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา รัชกาลสมเด็จพระ

พระบรมไตรโลกนาถที่แสดงให้เห็นว่า พระยาราช คือ พระราชโอรสของพระมหากษัตริย์อันประสูติ แต่พระมารดาผู้เป็นพระสนม (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, 2549, หน้า 4)

สำหรับสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (พระเชษฐา) นั้น ไม่น่าจะเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในโคลงยวนพ่าย เนื่องจากพระองค์อาจยังไม่มีพระประสูติกาลหรืออาจยังทรงพระเยาว์ จึงไม่มีความเกี่ยวข้องกับพระราชโอรสที่กล่าวถึงในโคลงยวนพ่าย จึงเหลือพระราชโอรสอีกพระองค์หนึ่งที่ควรพิจารณา คือ สมเด็จพระอินทราชา ซึ่งผู้เขียนบทความเชื่อว่าพระองค์ คือ กวีผู้แต่งโคลงยวนพ่าย ดังนั้นจึงไม่มี “คำ” ที่กล่าวถึงพระองค์ปรากฏในตัวบท ทั้งนี้จะได้แสดงผลการวิเคราะห์อย่างละเอียดในหัวข้อต่อไป

2. สมเด็จพระอินทราชา : พระราชโอรส (นักรบ) คู่พระทัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

แม้ว่าโคลงยวนพ่ายจะไม่ปรากฏพระนามของสมเด็จพระอินทราชา แต่หลักฐานทางประวัติศาสตร์ คือ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ให้ข้อมูลว่า สมเด็จพระอินทราชา คือ พระราชวงศ์ชั้นสูงของฝ่ายกรุงศรีอยุธยาที่ตามเสด็จสมเด็จพระ บรมไตรโลกนาถ ไปในราชการสงครามระหว่างอยุธยากับเชียงใหม่ ในเวลาที่ใกล้เคียงกับการแต่งโคลงยวนพ่าย ดังความว่า

ศักราช 825 มะแมศก (พ.ศ. 2006) สมเด็จพระบรมไตรโลกเจ้า ไปเสวยราชสมบัติเมืองพิษณุโลก แลตรัสให้พระเจ้าแผ่นดินเสวยราชสมบัติพระนครศรีอยุธยา ทรงพระนามสมเด็จพระบรมราชา ครั้นนั้นมหาราชท้าวลูก ยกพลมาเอาเมือง สุโขทัย จึงสมเด็จพระบรมไตรโลกเจ้า แลสมเด็จพระอินทราชา เสด็จไปกันเมือง แลสมเด็จพระราชาเจ้าตีทัพพระยาเถียนแตก แลทัพท่านมาปะทัพหมื่นนคร แลท่านได้ชนช้างด้วยหมื่นนคร แลครั้งนั้นเป็นโกลาหลใหญ่ แลข้าศึกลาวทั้งสี่ช้าง เข้ารุมเอาช้างพระที่นั่งช้างเดียนั้น ครั้นนั้นสมเด็จพระอินทราชาเจ้าต้องปืน ณ พระพักตร์ แลทัพมหาราชนั้นเลิกกลับคืนไป

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์, 2559, หน้า 398)

ส่วนตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ได้ให้รายละเอียดที่ชัดเจนว่าสมเด็จพระอินทราชา คือ พระราชโอรสของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ดังความว่า *พญาไต่กับอินทราชาผู้ลูกจึงเอาพลเล็ก ขึ้นมา* (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และเดวิด วยอจ, ปวิวรรต, 2543, หน้า 89) และได้ตามเสด็จสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถขึ้นไปทำสงครามกับอาณาจักรล้านนา ซึ่งก็เป็นเวลาที่ใกล้เคียงกับการแต่งโคลงยวนพ่ายเช่นกัน ดังความว่า

หมื่นดงนครชีช้างไชยสงครามรุดใหญ่ไล่หมู่อินทราชา แล้วหื้อลุ่มยิงก้อง ยิงหน้า
ถูกชาวใต้ตายมากนัก ผู้อินทราชาถูกปืนก้องที่หน้าผาก หันลวดป้าวอยู่

(อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และเดวิด วัลยาจ, ปรีวรรต, 2543, หน้า 90)

จากข้อมูลที่ปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่ผู้เขียนบทความได้นำเสนอมาข้างต้น
ช่วยสนับสนุนข้อสันนิษฐานของผู้เขียนบทความว่า สมเด็จพระอินทราชา คือ ผู้อยู่ใกล้ชิดสมเด็จพระ
พระบรมไตรโลกนาถมากที่สุด จึงทรงรู้เห็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างใกล้ชิด ทั้งยังทรงเป็นนักรบ
ผู้มีความกล้าหาญ ซึ่งคล้ายกับบุคลิกลักษณะของกวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายตามที่ปรากฏในตัวบท

3. ทบทวนเรื่องกวีผู้แต่งโคลงยวนพ่าย

ก่อนที่ผู้เขียนบทความจะได้นำเสนอว่าสมเด็จพระอินทราชา คือ กวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายนั้น
ผู้เขียนบทความ จำเป็นต้องทบทวนผลการศึกษาเรื่องกวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายจากการศึกษาเดิม
ของนักวิชาการรุ่นก่อน ทั้งนี้ตามที่นักวิชาการนำเสนอว่า กวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายคือพระภิกษุนั้น ผู้เขียน
บทความไม่เห็นด้วย เนื่องจากวรรณคดีเรื่องนี้ กวีผู้แต่งได้พบเห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ด้วยตนเอง
และเหตุการณ์บางเหตุการณ์ตามที่ปรากฏในโคลงยวนพ่าย ไม่ใช่เหตุการณ์ที่เหมาะสมกับพระภิกษุ
จะเข้าไปเกี่ยวข้อง เช่น เหตุการณ์ในสนามรบที่มีการฆ่าฟันกันจนศีรษะขาด ดังความ จากโคลงบทที่
(270-271) ดังนี้

ทรงบุญถอยเร่ร้าง	รูกแทง
ลาวแล่นเปรตตายหัว	ขาดขวี่
ขอเขนกระลึงแวง	วียนมาตร
หอกช่วยเขงชักซ้ำ	ชนไฟ
ลาวหัวขาดห้อยติด	คอสาร
พุมเลือดหลามไหลจร	จวบจ้ง
พระเทพประหารหัก	โหมเกลื่อน
เขนแนบเขนดาวตั้ง	ต่อตาย

(กรมศิลปากร, 2529, หน้า 348)

ความจากโคลงสองบทข้างต้น แสดงให้เห็นเหตุการณ์ในสนามรบ ซึ่งผู้เป็นแม่ทัพ ขุนศึก หรือทหาร
เท่านั้นที่จะเห็นเหตุการณ์แบบนี้ได้ ถ้าหากกวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายเป็นพระภิกษุจะเข้าไปในสนามรบคงไม่
เหมาะสม

สำหรับกรณีที่นักวิชาการนำเสนอว่า กวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายเป็นสตรีชั้นสูง เชื้อสายราชวงศ์สุโขทัย โดยอาจเป็นพระราชมารดาหรือพระมาตุจฉาเจ้าของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ผู้เขียนบทความขอแสดงความเห็นว่าเป็นไปไม่ได้ เพราะไม่ปรากฏหลักฐานจากที่ใดเลยว่ามีเจ้านาย สตรีชั้นสูงของกรุงศรีอยุธยาทำหน้าที่เป็นแม่ทัพ นำทัพกรุงศรีอยุธยาออกรบกับกองทัพล้านนา ในสงครามชิงเมืองเชียง (เมืองเชียงชื่น)

ส่วนการนำเสนอที่ว่า “นางเมือง” ภริยาของหมื่นดงนครที่เข้ามาขอสวามิภักดิ์ต่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ หลังจากທີ່พระเจ้าติโลกราชส่งประหารสามีนั่น ผู้เขียนบทความมีความคิดเห็นว่าเป็นไปไม่ได้ เพราะเนื้อความในโคลงยวนพ่ายกล่าวถึงพระราชประวัติของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เอาไว้อย่างละเอียดตั้งแต่ประสูติ จึงเป็นไปไม่ได้ที่นางเมือง ซึ่งเป็นคนเชียงใหม่ จะทราบรายละเอียดเกี่ยวกับพระราชประวัติอย่างลึกซึ้ง

นอกจากนี้ความในตอนต้นของโคลงยวนพ่าย ได้แสดงให้เห็นว่ากวีผู้แต่งวรรณคดีเรื่องนี้ ต้องเป็นเจ้านายบุรุษชั้นสูงในราชสำนักอย่างแน่นอน เนื่องจากกวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายได้แสดงให้เห็นว่าตนมีความรู้ทางพระพุทธศาสนาชั้นสูง ซึ่งย่อมแสดงให้เห็นว่ากวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายผ่านการบวชเรียนมาก่อน ดังความจากโคลงบทที่ (14-15) ความว่า

ไตรตรัสไตรเทพยเรื่อง	ไตรรัตน์
ไตรโลกยไตรไตรภพ	ทั่วแท้
ไตรไตรปิฎกตรัส	ไตรเทพ
ไตรทั่วไตรพิธแปล	ปลั่งชาญ
ตรีศรีตรีเนตรด้าน	ตรีศักดิ์ กิติ
ตรัสท่านตรัสปานตรัส	ท่านได้
ไตรตรึงษ์ก็คัตตรัส	ไตรถ่อง
ตรีโทษตรีคุณไ้	เลิศฤ

(กรมศิลปากร, 2529, หน้า 307-308)

ความจากโคลงสองบทข้างต้น แสดงให้เห็นภูมิความรู้ของกวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายว่า มีความรอบรู้ในหลักธรรมเรื่องต่างๆ ได้แก่ สุจริต 3 (อุปติ สมุติ อิศรชน) โลก 3 (สัตตโลก สังขารโลก โอภาสโลก) ภพ 3 (กามภพ รูปภพ อรูปภพ) รอบรู้พระไตรปิฎก ไตรเพท (อิรุเพท ยัชชเพท สามะเพท) รอบรู้มลทิน 3 (ราคะ โทสะ โมหะ) รอบรู้เรื่องรูปศิริ ธนศิริ บุญศิริ ราชฤทธิ บุญฤทธิ วิชาฤทธิ รู้แจ้ง ซึ่งกุศลไตรเหตุ ให้ผลแต่ชั้นอินทร์ถึงตติยะญาณภูมิพรหม ญาณ 3 อย่าง ได้แก่ ปณีต มณิมะ ประละ รู้เรื่องโทษต่าง ๆ

ได้แก่ ทุสิลโทษ มิจฉาสมาธิโทษ มิจฉาญานโทษ รู้เรื่องคุณ 3 ประการ คือ ศีลคุณ สมาธิคุณ ปัญญาคุณ จากความรอบรู้ของกวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่าเป็นความรู้ ชั้นสูงที่ต้องผ่านการบวชเรียน มายาวนาน ผู้เขียนบทความจึงเห็นว่ากวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายต้องเป็นเจ้านายที่เป็นบุรุษอย่างแน่นอน

ดังนั้นจึงเหลือบุคคลที่ควรพิจารณาอีกผู้หนึ่ง ซึ่งก็คือสมเด็จพระอินทราชา พระราชโอรสในสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ผู้ซึ่งอยู่ใกล้ชิดสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และเห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น มากกว่าผู้ใดทั้งสิ้น

4. ถอดรหัสผู้แต่งโคลงยวนพ่าย สู่สมมุติฐานใหม่ “สมเด็จพระอินทราชา”

ก่อนที่ผู้เขียนบทความจะสรุปว่าสมเด็จพระอินทราชา เป็นกวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายได้ อย่างไรนั้น ผู้เขียนบทความขอกล่าวถึงการสงครามที่เกิดขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ก่อนเป็นเบื้องต้น เพื่อชี้ให้เห็นว่าในสงครามแต่ละครั้ง สมเด็จพระอินทราชาได้ตามเสด็จสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถไปในการสงครามอย่างใกล้ชิด โดยจะอ้างอิงข้อมูลจากตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ดังนี้

สาเหตุของสงคราม : สงครามระหว่างอาณาจักรอยุธยากับอาณาจักรล้านนา เกิดขึ้นเนื่องจากพระยุธิษฐิระ (โอรสของพระมหาธรรมราชาที่ 4) แห่งราชวงศ์สุโขทัย ผิดใจกับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ จึงไปเข้ากับพระเจ้าติโลกราช แล้วกราบทูลให้พระเจ้าติโลกราชยกกองทัพมายึดหัวเมืองเหนือ

สงครามครั้งที่ 1 กรุงศรีอยุธยายกทัพขึ้นไปตีล้านนา : สงครามครั้งนี้เกิดขึ้นจากกลลวงของพระเจ้าติโลกราชที่ลวงให้สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถยกกองทัพขึ้นมาตีเชียงใหม่ ฝ่ายสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 และสมเด็จพระอินทราชา จึงยกกองทัพขึ้นมาทางนครลำปาง ในการสงครามครั้งนี้สมเด็จพระอินทราชาได้รับกับพระยุธิษฐิระอย่างเต็มกำลังความสามารถ ทว่าพระองค์กลับถูกหมื่นดงครยักด้วยปืนก้องถูกหน้าผากได้รับบาดเจ็บสาหัส ส่วนสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 เห็นเหตุการณ์ จวนตัวจึงสั่งให้ลดเศวตฉัตรฝ่ายสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถก็สั่งให้ถอยทัพกลับเมืองพิษณุโลก

สงครามครั้งที่ 2 ล้านนาล้อมเมืองพิษณุโลก : หลังจากที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ถอยทัพลงมาถึงเมืองพิษณุโลกแล้ว ไม่นานนักพระเจ้าติโลกราชก็ยกกองทัพลงมาล้อมเมืองพิษณุโลกเอาไว้ ในการนี้สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถพร้อมด้วยสมเด็จพระอินทราชา ต้องเสด็จลี้ภัยออกจากเมืองพิษณุโลกไปตั้งหลักที่ค่ายริมแม่น้ำวัง ฝ่ายหมื่นดงครยักได้กราบทูลพระเจ้าติโลกราชขอติดตามเอาตัวสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถมาถวาย แต่พระเจ้าติโลกราชทรงห้ามไว้ เนื่องจากทรงเห็นว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นครั้งนี้ทำให้สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ “เสียพระพักตร์” มากแล้ว

สงครามครั้งที่ 3 ตีกชิงเมืองเชลียง (เมืองเชียงขึ้น) : การสงครามครั้งนี้ไม่ปรากฏข้อมูล ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ดังนั้นจึงต้องอ้างอิงข้อมูลจากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ

อักษรนิติ ซึ่งเอกสารดังกล่าวให้ข้อมูลเกี่ยวกับการสงครามครั้งนี้ว่า สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถสามารถชิงเมืองเซลิยง (เมืองเชียงขึ้น) กลับคืนมาได้¹

จากสงครามครั้งใหญ่ 3 ครั้ง ดังที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าสมเด็จพระอินทราชา ทรงเป็นส่วนหนึ่งของเหตุการณ์ทุกครั้ง และจะเห็นได้ว่าในสงครามครั้งใหญ่ 2 ครั้งที่เกิดขึ้นนั้น สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงพ่ายแพ้แก่พระเจ้าติโลกราชถึง 2 ครั้ง มีสงครามครั้งที่ 3 คือ ศึกชิงเมืองเซลิยง (เมืองเชียงขึ้น) เท่านั้น ที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถมีชัยชนะ

แต่การศึกชิงเมืองเซลิยง (เมืองเชียงขึ้น) นั้น ผู้เขียนบทความมีความเห็นว่าเป็นศึกที่ไม่ยิ่งใหญ่ เพราะไม่ใช่ศึกกษัตริย์ด้วยกัน แต่เหตุใดกวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายจึงได้พยายามสรรเสริญพระเกียรติคุณของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถอย่างลือเล็ด ข้อสงสัยนี้เมื่อพิจารณาหลักฐานจากตัวบท คือ โคลงยวนพ่าย และพิจารณาหลักฐานจากบริบท คือ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ จึงทำให้คลายความสงสัยได้ว่ากวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายแต่งวรรณคดีเรื่องนี้เพื่อกลบเกลื่อน ความพ่ายแพ้ของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถที่รบแพ้พระเจ้าติโลกราชถึง 2 ครั้ง

เหตุที่ผู้เขียนบทความกล่าวดังนี้ เนื่องจากเมื่ออ่านบทพรรณนาในโคลงยวนพ่ายตอนที่กล่าวถึงการยอพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแล้วพบว่า การพรรณนาในส่วนนี้ กวีผู้แต่ง โคลงยวนพ่ายใช้ความเปรียบที่แสดงให้เห็นถึงความสูงส่งของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ในลักษณะที่เหนือจริง เช่น มีกำเนิดจากเทพเจ้าถึง 11 พระองค์ แต่ในทางตรงกันข้ามเมื่อกล่าวถึงพระเจ้าติโลกราช กวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายกลับใช้ถ้อยคำธรรมดา และกล่าวถึงพระเจ้าติโลกราชในลักษณะของการโจมตีเพื่อให้เกิดความเสียหาย เช่น เป็นพระมหากษัตริย์ผู้ชิงราชสมบัติ มาจากพระราชบิดามักระวางสงสัยขุนนางผู้มี ความจงรักภักดี เป็นต้น

จากสภาพการณดังกล่าว ผู้เขียนบทความจึงลงความเห็นว่าเป็นความตั้งใจของกวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายที่ต้องการกลบเกลื่อนความพ่ายแพ้ของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถที่มีต่อพระเจ้าติโลกราช ทั้งยังเป็นการกบฏพระเกียรติยศของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถให้ดำรงคงสถานะ ดังเดิม และเหตุผลอีก

---

¹หลังจากพระยทุธิษฐิระไปเข้ากับพระเจ้าติโลกราชแล้ว ต่อมาพระยาเซลิยงก็ยอมอ่อนน้อม และขอสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าติโลกราช ซึ่งเหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้อาณาจักรอยุธยาต้องเสียเมืองเซลิยงให้กับอาณาจักรล้านนา ทั้งนี้เมื่อพระเจ้าติโลกราชได้เมืองเซลิยงแล้ว จึงส่งหมื่นดงครมาเป็นผู้ปกครองเมืองเซลิยงพร้อมกับเปลี่ยนชื่อเมืองเป็นเมืองเชียงขึ้น นอกจากนี้ วินัย พงศ์ศรีเพียร (2563, หน้า 125) ได้ให้ข้อมูลอีกว่า เจ้าเมืองนครไทยก็ยอมอ่อนน้อมขอขึ้นกับพระเจ้าติโลกราชด้วยเช่นกัน เหตุที่เป็นดังนี้อาจเป็นเพราะเจ้าเมืองทางเหนือไม่พอใจที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทรงมีนโยบายผนวกดินแดนและยกเลิกอาณาจักรสุโขทัย ผลจากความไม่สงบที่เกิดขึ้นในหัวเมืองเหนือ ทำให้สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถต้องย้ายที่ประทับจากกรุงศรีอยุธยาขึ้นมายังเมืองพิษณุโลก เพื่อแก้ไขปัญหาความไม่สงบที่เกิดขึ้นในหัวเมืองเหนือ

ประการหนึ่ง คือ กวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายต้องการให้ชาวกรุงศรีอยุธยาได้รู้เห็น เฉพาะความเก่งกล้าสามารถของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเท่านั้น

สำหรับความเห็นของผู้เขียนบทความที่เห็นว่าสมเด็จพระอินทราชา คือ กวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายนั้น สืบเนื่องมาจากการที่ตัวบทวรรณคดี ได้แสดงเหตุการณ์บางเหตุการณ์ที่สอดคล้องกับบริบทเหตุการณ์ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ที่มีสมเด็จพระอินทราชาร่วมอยู่ในเหตุการณ์นั้น ดังนี้

1) เหตุการณ์พระยuthิษฐีระเอาใจออกหากไปเข้ากับพระเจ้าติโลกราช และพระเจ้าติโลกราช นำกองทัพมาตีเมืองพิษณุโลก

เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นเนื่องจากพระยuthิษฐีระ¹ โอรสของพระมหาธรรมราชาที่ 4 (บรมปาล) ไม่พอใจสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ที่ไม่พระราชทานตำแหน่งพระมหาธรรมราชาให้แก่ตน ตามที่ได้สัญญาไว้ (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2563, หน้า 125) ดังนั้นพระยuthิษฐีระจึงได้นำกำลังพลส่วนหนึ่ง ไปสวามิภักดิ์กับพระเจ้าติโลกราช โดยความในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวไว้ ดังนี้

อุปติเหตุมันมีสนี่ พญาบรมไตรโลกกับพญาอุทิสเถียงสองแคว เมื่อยังน้อย
ขาเจ้าเป็นสหายกัน อุทิสเถียงจากกับพญาบรมไตรโลกว่า คันกูได้เป็น ท้าวพญา แล้วจัก
หื้อข้าเป็นใหญ่ปุ่นใดชา บรมไตรโลกว่า ฝึกได้เป็นพญาแท้ จักหื้อสหายเป็นอุปราชา
กินเมืองครึ่งหนึ่งชาว่าอัน เมื่อบรมไตรโลกได้เสวย ราชสมบัติแท้ เท้าหื้ออุทิสเถียง
กินเมืองสองแควเปล่าตาย บ่หื้อเป็นอุปราชา ดังคำปฏิญาณอันได้จากกัน
อุทิสเถียงเคียดแก่พญาบรมไตรโลก จึงใช้คน มาไหว้เจ้าเหนือหัวคือเจ้าพญาติโลกราช
ว่า ข้าจักมาอินดีด้วยเจ้าเหนือหัวชะแล ว่าอัน...เจ้าเหนือหัวจึงเอาริพลไปค้า
เอาอุทิสเถียงสองแควตั้งทัพไปอยู่ทุ่งย่าง เมืองฝาง

(อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และเดวิด วัยอาจ, ปวิวรรต, 2543, หน้า 86)

วินัย พงศ์ศรีเพียร (2563, หน้า 126) กล่าวถึงเหตุผลที่พระเจ้าติโลกราช รับพระยuthิษฐีระไว้เป็นพวก เนื่องจากเหตุผล 2 ประการ คือ

---

¹ พระยuthิษฐีระ ทรงเป็นเจ้านายเชื้อสายราชวงศ์พระร่วงแห่งอาณาจักรสุโขทัย พระราชบิดา คือ พระมหาธรรมราชาที่ 4 (บรมปาล) กษัตริย์องค์สุดท้ายแห่งราชวงศ์พระร่วง พระมารดาเป็นเจ้าหญิงเชื้อสายราชวงศ์สุพรรณภูมิแห่งกรุงศรีอยุธยา ความเกี่ยวข้องกันทางเครือญาติ ทำให้พระยuthิษฐีระมีความใกล้ชิดกับพระญาติทั้ง 2 ฝ่าย คือ พระญาติทางฝ่ายราชวงศ์สุพรรณภูมิ และพระญาติทางฝ่ายราชวงศ์พระร่วง (เกรียงศักดิ์ ชัยดรุณ, 2559, หน้า 28)

1) พระเจ้าติโลกราชต้องการแก้แค้นกรุงศรีอยุธยา เมื่อครั้งสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) ยกกองทัพขึ้นมาตีเมืองเชียงใหม่ ตามคำแนะนำของขุนนางเมืองเชียงใหม่ที่ยังคงจงรักภักดีต่อกษัตริย์องค์ก่อน คือ พระเจ้าสามฝั่งแกน พระราชบิดาที่พระองค์ทรงปลดออกจากพระราชบัลลังก์

2) พระเจ้าติโลกราชทรงมีความคิดเห็นว่า พระยวชิรฐิระครองเมืองสองแควอยู่ก่อนแล้ว จึงต้องรู้เห็นความเป็นไปของหัวเมืองเหนือทั้งปวง ตลอดจนกรุงศรีอยุธยาเป็นอย่างดี ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการทำสงครามกับกรุงศรีอยุธยาในอนาคต

เหตุการณ์ในตอนที่พระยวชิรฐิระเอาใจออกหากไปเข้ากับพระเจ้าติโลกราชนี้ มีปรากฏอยู่ในโคลงยวนพ่ายบทที่ (66-67) ดังนี้

แกลงปางปรางมอทยเชื้อ	เชอญสงฆ
สัสโมสรสบ	เทศไท้
แกลงปางเมื่อลาวลง	ชยนาท นั้นฤ
พระยวชิรฐิระได้	ย่างยาว
แกลงปางจอมราชู	เสด็จจดล นั้นนา
จงจเอากรุงลาว	จูงแล้ว
แกลงปางปิ่นลาวจญ	จักป่วย แลนา
บ่างรอดเพราะรู้แล้ว	สรุดหนี

(กรมศิลปากร, 2529, หน้า 318)

ความจากตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ และความจากโคลงยวนพ่ายที่มีรายละเอียดเหมือนกัน เช่นนี้ ย่อมแสดงให้เห็นว่ากวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายรู้เห็นเหตุการณ์ ตลอดจนอยู่เคียงข้างสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถอย่างใกล้ชิด เหตุที่ผู้เขียนบทความกล่าวดังนี้ เพราะกวีผู้แต่งโคลงยวนพ่าย ได้กล่าวถึงนโยบายของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในการแก้ไขปัญหาการศึกษา ได้เสด็จยกกองทัพ ขึ้นไปปราบล้านนาให้เรียบร้อยโดยเร็ว ดังความจากโคลงข้างต้นว่า แกลงปางจอมราชู เสด็จจดล นั้นนา จงจเอากรุงลาว จูงแล้ว

2) เหตุการณ์สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ยกกองทัพขึ้นไปตามจับพระยวชิรฐิระ

เมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงทราบข่าวว่า พระยวชิรฐิระเอาใจออกหากไปเข้ากับพระเจ้าติโลกราช ทั้งพระเจ้าติโลกราชยังได้นำกองทัพล้านนายกลงมาตีหัวเมืองทางเหนือ ดังนั้น สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถพร้อมด้วยสมเด็จพระอินทราชา พระราชโอรส จึงยกกองทัพขึ้นไปยังหัวเมืองทางเหนือเพื่อจับตัวพระยวชิรฐิระ ในการนี้สมเด็จพระอินทราชาได้รับกับพระยวชิรฐิระถึงขั้นชนช้าง

ทั้งยังทำลายกองทัพของพระยู่ทธิษฐะจนแตกพ่าย ดังความจากพระราชพงศาวดาร กรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ความว่า

ศักราช 825 มะแมศก (พ.ศ. 2006) สมเด็จพระบรมไตรโลกเจ้า ไปเสวยราชสมบัติเมืองพิษณุโลก แลตรัสให้พระเจ้าแผ่นดินเสวยราชสมบัติพระนครศรีอยุธยา ทรงพระนามสมเด็จพระบรมราชา ครั้นนั้นมหาราชท้าวลูก ยกพลมาเอาเมือง สุโขทัย จึงสมเด็จพระบรมไตรโลกเจ้า แลสมเด็จพระอินทราชา เสด็จไปกันเมือง แลสมเด็จพระราชาเจ้าตีทัพพระยาเถียนแตก

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์, 2559, หน้า 398)

เมื่อนำเหตุการณ์ที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ไปตรวจสอบกับตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่พบว่า ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ให้รายละเอียดของเหตุการณ์นี้ต่างกัน กล่าวคือ ความในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ให้รายละเอียดว่าสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถพร้อมด้วยสมเด็จพระอินทราชา ยกกองทัพจากกรุงศรีอยุธยาขึ้นไปรบกับกองทัพล้านนาที่นครลำปาง และในการรบกันนี้เป็นการรบกันตอนเที่ยงคืน ซึ่งสมเด็จพระอินทราชาได้รับกับพระยู่ทธิษฐะเป็นสามารถ ดังความว่า

พญาสองแควรู้ จึงห้ำหั่นเพกมหาพินายออกอยู่ที่ประตูทัพฟ้าชนช้าง อินทราชา
อินทราชาไล่ช้างเขาสุบช้างพญาสองแคว ยามเที่ยงคืน พญาสองแควว่า มึงนี้ใครได้มา
ชนช้างกู อินทราชาแล้วกูอินทราชาแล้วอัน

(อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และเดวิด วัยอาจ, ปวิวรรต, 2543, หน้า 90)

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาความในโคลงยวนพ่ายบทที่ (83-84) พบว่า กวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายตามเสด็จสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ขึ้นไปรบกับล้านนาอย่างใกล้ชิด ดังนี้

แต่นี้จักตั้งต่อ	กลกานท แลพ่อ
โดยเมื่อพระแสงงูทธิ	ร่อนเกล้า
เสด็จมาผ่านลาญลาว	ลักโลก
ที่ยุทธิษฐิรแล้ว	สู่ปร
ใจร้ายไปโอบอ้อม	พลไฟ ริศแฮ
มาอยู่ในเมืองอร	อวกล้ำ

ครั้นชุกข้าวขจรไตร
เสด็จดำกลช้างม้า

ภพนารถ
ทยบถรร

(กรมศิลปากร, 2529, หน้า 320-321)

จากหลักฐานที่อ้างอิง ได้แก่ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ และโคลงยวนพ่าย ทำให้มองเห็นวีรกรรมของสมเด็จพระอินทราชา ที่ร่วมรบเคียงบ่าเคียงไหล่กับพระราชบิดา คือ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ นอกจากนี้เมื่อพิจารณาจากโคลงวรรค ครั้นชุกข้าวขจรไตร ภพนารถ เสด็จดำกลช้างม้า ทยบถรร ซึ่งแปลความได้ว่า เมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงทราบข่าวศึก จึงเสด็จยกทัพที่เพียบพร้อมไปด้วยกองทัพช้าง กองทัพม้า ออกปราบศึก ซึ่งทำให้เห็นได้ว่ากวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายได้ตามเสด็จไปในราชการสงครามด้วย

จากหลักฐานที่นำเสนอทำให้เห็นได้ว่า สมเด็จพระอินทราชาเป็นบุคคลที่มีความเป็นไปได้ สูงสุดที่จะเป็นกวีผู้แต่งโคลงยวนพ่าย

3) เหตุการณ์สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงผนวช

ความจากตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวถึงเหตุการณ์นี้ว่า สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ มีพระราชประสงค์ในการเสด็จออกผนวช และให้สมเด็จพระอินทราชา พระราชโอรส เป็นผู้ดูแลบ้านเมืองแทนพระองค์ ดังนี้

พญาไ้บรมราชารำพึงว่า พญาติโลกราชเสวยราชสมบัติในเมืองเชียงใหม่ มีเตโช
อาณภาพก็มาก มีเสนาสุริยาทั้งหลาย เทียรยอมผู้แก้วผู้หาญมากนัก เมื่อญยังมีชีวิตนี้
จักยอพลเสิกไปรบพญาติโลกราชจักได้ชะแล ควรกูหื้อไปทือ คำเมืองสันไชยไมตรีติดต่อ
ดี แล้วกูจักออกไปบวชกระทำเนกขัมมบารมีไว้เมือง แก่ลูกกูอินทราชาควรชะแล

(อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และเดวิด วัยอาจ, ปวิรรต, 2543, หน้า 94)

ความจากตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ข้างต้น สอดรับกับความในโคลงยวนพ่าย (บทที่ 77-78) ตอนที่กล่าวถึงสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสด็จออกผนวช ดังนี้

แกลงปางแสดงดิพรเกื้อ
เออาคนไอสुरยเสีย
แกลงปางเมื่อพระทรง
งามเงื่อนสรพษญพ่าย

บุญบง บาบนา
จรกล้าย
พระผนวช นันนา
แผ่นเกษม

แกลงปางไ้เรื่องรวจ
แผ่นมนุษย์เปรมปราย
แกลงปางถ่วยบรรทรรบ
เพราะเพื่อพระเจ้าไ้

แรงกรรม
ดอกไม
ทำอ่า องคณา
ผนวชฟ้าดินยอ

(กรมศิลปากร, 2529, หน้า 320)

ความจากตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ได้แสดงให้เห็นความสำคัญของสมเด็จพระอินทราชา ในฐานะพระราชโอรสองค์สำคัญของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เพราะสมเด็จพระอินทราชา คือผู้ได้รับความไว้วางใจจากสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถให้เป็นผู้ดูแลเมืองในขณะที่พระองค์ ทรงผนวช นอกจากนี้ ความในโคลงยวนพ่ายยังได้พรรณนาภาพการเสด็จออกผนวชของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถที่ทำให้เห็นว่าในพระราชพิธีทรงผนวชของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ กวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายได้อยู่เฝ้าใกล้ชิด ทั้งนี้กวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายยังแสดงให้เห็นว่า ตนซาบซึ้งในพระบารมีของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เป็นอย่างยิ่ง ดังความจากโคลงวรรคที่ว่า แกลงปาง เมื่อพระทรงพระผนวช นั้นนา งามเงื่อนสรพญพ่าย แผ่นเกษม และ แกลงปางถ่วยบรรทรรบ ทำอ่า องคณา เพราะเพื่อพระเจ้าไ้ ผนวชฟ้าดินยอ ซึ่งความจากโคลงทั้งสองวรรคดังกล่าว แสดงให้เห็นว่ากวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายเทิดทูนสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ อย่างสุดชีวิต การแสดงความคิดของกวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายดังกล่าว ทำให้มองเห็นความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างกวี ผู้แต่งโคลงยวนพ่ายกับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ จึงเป็นไปได้ที่ผู้เขียนบทความจะขอสรุปว่า สมเด็จพระอินทราชา คือ กวีผู้แต่งโคลงยวนพ่าย

5. สรุปและอภิปราย

จากผลการศึกษาตามที่กล่าวมาข้างต้น ผู้เขียนบทความจึงสรุปว่ากวีผู้แต่งโคลงยวนพ่าย คือสมเด็จพระอินทราชา เพราะจากการศึกษาหลักฐาน ได้แก่ โคลงยวนพ่าย ตำนานพื้นเมือง เชียงใหม่ และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์พบว่า สมเด็จพระ อินทราชา คือ ผู้อยู่ใกล้ชิดสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถมากกว่าผู้ใด ดังนั้นสมเด็จพระอินทราชา ย่อมรู้เห็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมด

นอกจากนี้เหตุที่ผู้เขียนบทความมั่นใจว่า สมเด็จพระอินทราชา คือ กวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายนั้น เป็นเพราะความเห็น 2 ประการ คือ

1. สมเด็จพระอินทราชาต้องการกลบเกลื่อนเรื่องที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทำสงคราม พ่ายแพ้แก่พระเจ้าติโลกราช ถึง 2 ครั้ง ซึ่งเป็นการเสื่อมเสียพระเกียรติยศ ดังนั้นเมื่อกองทัพ กรุงศรีอยุธยาสามารถยึดเมืองเชลียง (เมืองเชียงชื่น) กลับคืนมาได้สำเร็จ สมเด็จพระอินทราชา จึงทรงใช้โอกาสนี้ แต่งโคลงยวน

พ่ายเพื่อพรรณนาพระเกียรติยศของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ให้ชาวกรุงศรีอยุธยาได้เห็นถึงพระปรีชา
สามารถ อันเป็นการกอบกู้พระเกียรติยศคืนมาจากสงคราม ที่ทรงพ่ายแพ้ถึง 2 ครั้ง

2. สมเด็จพระอินทราชาทรงสาบานกับพระองค์เองเมื่อครั้งที่ทรงส่งกระจก แล้วเห็น แผลเป็นที่
หน้าผากว่า หากพระองค์ยังเอาชนะเชียงใหม่ไม่ได้ก็จะไม่ทรงยอมแพ้ ดังความจาก ตำนานพื้นเมือง
เชียงใหม่ว่า

เมื่อนั้นอินทราชาลุกพญาได้ แยกแวนหันหน้าผากป้าวบังเกิดความเคียดว่า
เมื่อกูยังมีชีวิตตราบใด บ่ได้รบได้ชนพลเล็กเชียงใหม่ท้อแพ้ บ่ยอมว่าอัน

(อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และเดวิด วัยอาจ, 2543, ปริวรรต, หน้า 92)

ครั้นกองทัพกรุงศรีอยุธยาสามารถตีเอาเมืองเชียง (เมืองเชียงขึ้น) กลับคืนมาได้สำเร็จ ความดี
พระทัยต้องเกิดขึ้นกับสมเด็จพระอินทราชาอย่างแน่นอน เพราะทรงถือว่าพระองค์รบชนะ เมืองเชียงใหม่
แล้ว ดังนั้นนอกจากโคลงยวนพ่ายจะเกิดขึ้นเพื่อกลบเกลื่อนความพ่ายแพ้ของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
ที่มีต่อพระเจ้าติโลกราชแล้ว โคลงยวนพ่ายยังเกิดขึ้นจากความภาคภูมิใจของสมเด็จพระอินทราชาที่ได้เห็น
ความพ่ายแพ้ของพระเจ้าติโลกราช ตลอดจนกองทัพล้านนาที่พระองค์ถือว่าเป็นศัตรูคู่อาฆาต

เมื่อมองในมุมของการจัดประเภทวรรณคดีพบว่า โคลงยวนพ่ายไม่ได้เป็นวรรณคดีที่ดีเพียงอย่าง
เดียว แต่โคลงยวนพ่ายยังเป็นวรรณคดีที่พรรณนาอารมณ์ที่เกิดขึ้นจากความประทับใจของกวีที่ได้เห็น
ชัยชนะของอาณาจักรอยุธยา และได้เห็นความพ่ายแพ้ของอาณาจักรล้านนา

ผลการศึกษาของผู้เขียนบทความ ยังทำให้เห็นว่าวรรณคดีเรื่องโคลงยวนพ่าย คือ เรื่องเล่าที่จัดเป็น
วาทกรรมประเภทหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับอำนาจในการประกอบสร้างความหมาย ทั้งยังเป็นพื้นที่พิเศษ
แบบหนึ่งของการต่อสู้ ต่อรอง ตลอดจนการช่วงชิงความหมายของผู้คน (จารุวรรณ ธรรมวัตร
อภิรดี จันทรแสง และรังสรรค์ นัยพรม, 2560, หน้า 1) ดังนั้นผู้ศึกษาวรรณคดีต้องตีความอย่างลึกซึ้ง
จึงจะพบความหมายที่แท้จริงตามที่กวีต้องการสื่อ

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2529). *วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 1*. บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด.

_____. (2530). *วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 2*. บริษัท อมรินทร์ พรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด.

เกรียงศักดิ์ ชัยดรุณ. (2559). *พระยาอุโฆษรัฐระ*. นครนิวยอร์กการพิมพ์.

จารุวรรณ ธรรมวัตร อภิรดี จันทรแสง และรังสรรค์ นัยพรม. (2560). *วาทกรรมเรื่องเล่าสงคราม*

กู่ชาดิลาว. มาตาการพิมพ์.

ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. (2547). *วรรณคดีอยุธยาตอนต้น : ลักษณะร่วมและอิทธิพล* (พิมพ์ครั้งที่ 2).

โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิยะดา เหล่าสุนทร. (2542). *พินิจวรรณการ*. แม่คำผาง.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2549). *ธรรมเนียมราชตระกูลในกรุงสยาม*.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์. (2559). ใน *พระราชพงศาวดาร*

กรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ
คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด. ศรีปัญญา.

วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2563). *จารึกราชายุธิษฐิระ เมืองพะเยา*. ใน *สุโขทัยคดี ประวัติศาสตร์ จารึกศึกษา*

และนิรุกติประวัติ (ฉบับเชลยศักดิ์). โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขต

พระราชวังสนามจันทร์.

วิภา กงกะนันท. (2553). รายงานการเขียนหนังสือประวัติวรรณคดีไทยโบราณว่าด้วยผู้แต่งกวีนิพนธ์

เรื่องยวนพ่ายและลิลิตพระลอ. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ถัสนา ศิริเจริญ. (2525). *วรรณกรรมอยุธยา*. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และเดวิด วยอาจ, ปรีวรรต. (2543). *ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่*. สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์.

อุดม รุ่งเรืองศรี และเกริก อัครชินเรศ. (2552). *พระญาติโลกราชะ*. โฮงเฮียนสืบสาน ภูมิปัญญาล้านนา.

อาสาสมัครมรดกโลก 2567 : ข้อเสนอการบริหารจัดการ แหล่งมรดกโลกอยุธยาผ่านการจัดการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ

World Heritage Volunteers 2024: A Proposal for Effective Tourist Management in Ayutthaya World Heritage Site

ปฏิพล ยอดสุรางค์ / Patiphol Yodsurang

รองศาสตราจารย์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Associate Professor, Faculty of Architecture, Kasetsart University

อัสดารณ์ เกียรติธินวัฒน์ / Asadaporn Kiatthanawat

นักศึกษาระดับปริญญาเอก คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Graduate student, Faculty of Architecture, Kasetsart University

ณัชชา วัฒนมะโน / Natcha Wattanamano

นักศึกษาระดับปริญญาโท คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Graduate student, Faculty of Architecture, Kasetsart University

โชวเหวิน ทั้น / Shouwen Tan

นักศึกษาระดับปริญญาเอก คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Graduate student, Faculty of Architecture, Kasetsart University

วันที่รับบทความ 19 กันยายน 2568 / แก้ไขบทความ 12 พฤศจิกายน 2568 / ตอบรับบทความ 21 พฤศจิกายน 2568

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอผลการดำเนินงานของโครงการอาสาสมัครมรดกโลก (World Heritage Volunteers: WHV) ประจำปี พ.ศ. 2567 ซึ่งจัดขึ้นที่อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการจัดการและกระจายนักท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อลดความแออัดในเขตศูนย์กลาง และส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่รอบนอกของแหล่งมรดกโลก โดยมีเป้าหมายในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของอาสาสมัครในการอนุรักษ์และพัฒนา มรดกโลกขององค์การยูเนสโก (UNESCO) อุทยานฯ ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกในปี พ.ศ. 2534 เนื่องจากคุณค่าโดดเด่นเป็นสากล (Outstanding Universal Value – OUV) ที่สะท้อนผ่านสถาปัตยกรรม การวางผังเมือง และการจัดการน้ำอย่างชาญฉลาด หลักการของโครงการมุ่งเน้นการกระจายนักท่องเที่ยวจากพื้นที่ศูนย์กลางเมืองที่แออัดไปยังโบราณสถานและชุมชนโดยรอบ เพื่อสร้างความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับคุณค่าโดดเด่นเป็นสากลของอยุธยา กระบวนการดำเนินงานประกอบด้วยการสำรวจพื้นที่ การวิเคราะห์

เส้นทางการท่องเที่ยวเชิงปริมาณและคุณภาพ การออกแบบแผนแม่บทการจัดการท่องเที่ยวเชิงมรดก และการมีส่วนร่วมของชุมชนผ่านการนำเสนอและรับฟังความคิดเห็น

ผลการศึกษาแบ่งออกเป็น 4 ด้านสำคัญ ได้แก่ 1) การบูรณาการวัฒนธรรมที่มีชีวิตกับแหล่งประวัติศาสตร์ เพื่อสร้างกิจกรรมร่วมสมัยและฟื้นฟูบทบาทของโบราณสถานให้กลับมามีชีวิตอีกครั้งผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน 2) การผสมผสานการสัญจรและการนำเสนอความแท้ของมรดก โดยพัฒนาเครือข่ายการเดินทางเชื่อมโยงโบราณสถานรอบเกาะเมืองกับเส้นทางน้ำและเส้นทางจักรยาน รวมถึงแนวคิดเชิงสร้างสรรค์ในการชมทัศนียภาพจากมุมสูงเพื่อเสริมคุณค่าการเรียนรู้ 3) การผสมผสานแหล่งมรดกชุมชนท้องถิ่น และการจัดการน้ำผ่านการพัฒนาแคมเปญ “Ayutthaya Go” ที่ส่งเสริมประสบการณ์เชิงจิตวิญญาณ วัฒนธรรมอาหาร และเศรษฐกิจท้องถิ่น เพื่อยกระดับความยั่งยืนทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจของชุมชน 4) การฟื้นฟูทุ่งแกว-ทุ่งขวัญ ให้เป็นพื้นที่สาธารณะเชิงมรดกและระบบนิเวศทางน้ำ โดยเชื่อมโยงเครือข่ายคลองกับโบราณสถานรอบนอกเพื่อกระจายการท่องเที่ยวออกจากเขตศูนย์กลาง

ผลลัพธ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวมรดกโลกที่ผสมผสานองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรม การจัดการน้ำ และการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งมุ่งพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการที่สมดุลระหว่างการอนุรักษ์ การท่องเที่ยว และความยั่งยืนของพื้นที่มรดกโลกพระนครศรีอยุธยา

คำสำคัญ : มรดกโลก อยุธยา อาสาสมัครมรดกโลก การท่องเที่ยว ข้อเสนอการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว

Abstract

This academic article presents the outcomes of the 2024 World Heritage Volunteers (WHV) project conducted at the Ayutthaya Historical Park. The project aimed to manage and distribute tourist flows more effectively, reducing congestion in the historic core and promoting tourism in the peripheral zones of the World Heritage property. Its central goal was to enhance volunteer engagement in the conservation and development of UNESCO World Heritage sites. Ayutthaya was inscribed on the World Heritage List in 1991 for its Outstanding Universal Value (OUV), embodied in its architectural heritage, urban layout, and sophisticated water management system. The project is grounded on the principle of redistributing tourist flows from the congested city center to surrounding heritage sites and communities, thereby fostering a deeper understanding of Ayutthaya's OUV. The operational process consisted of field surveys, quantitative and qualitative analyses of

tourism routes, the development of a heritage tourism master plan, and participatory collaboration with local communities through presentations and feedback sessions.

The results are summarized in four key aspects: 1) Integrating living culture with historic sites, which revitalizes underused monuments through community-based cultural activities and reintroduces heritage as part of living traditions; 2) Harmonizing mobility and authenticity representation, which enhances connectivity between heritage sites through improved transportation systems, water routes, and creative interpretation strategies such as aerial viewpoints; 3) Combining heritage, community, and water management, which involves developing the “Ayutthaya Go” campaign that links spiritual tourism, local gastronomy, and creative economy initiatives to strengthen cultural and economic sustainability; and 4) Revitalizing Thung Kaew–Thung Khwan, which transforms the northern floodplain into an integrated heritage and ecological tourism zone through canal restoration and networked water routes.

These outcomes demonstrate innovative, community-driven approaches that integrate cultural values, water-based heritage, and participatory management to achieve a balance between conservation, tourism, and long-term sustainability at the Ayutthaya World Heritage Site.

Keywords : World Heritage , Ayutthaya , World Heritage Volunteers , Tourism , Tourism Management

บทนำ

โครงการอาสาสมัครมรดกโลก (World Heritage Volunteers: WHV) เป็นโครงการระดับนานาชาติที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของอาสาสมัครในกิจกรรมอนุรักษ์และพัฒนา มรดกโลกขององค์การยูเนสโก (UNESCO) เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชนและอาสาสมัครในการอนุรักษ์และพัฒนา มรดกโลก (UNESCO, 2019; 2020) โดยในปี พ.ศ. 2567 หนึ่งในโครงการอาสาสมัครเพื่อการอนุรักษ์มรดกโลก ได้ถูกจัดขึ้นในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นแหล่งมรดกโลกที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของประเทศไทย อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกจากยูเนสโกในปี พ.ศ. 2534 เป็นพยานถึงอดีตอันรุ่งโรจน์ การได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกเนื่องจากคุณค่าโดดเด่นเป็นสากล (Outstanding Universal Value หรือ OUV) ซึ่งเป็นแนวคิดที่แสดงถึงความสำคัญทางวัฒนธรรมหรือธรรมชาติที่ข้ามพรมแดนของประเทศและมีความสำคัญต่อคนรุ่นปัจจุบันและรุ่นต่อ ๆ ไป (Jokilehto et al., 2008)

คุณค่าโดดเด่นเป็นสากลของอยุธยาแสดงออกผ่านรูปแบบสถาปัตยกรรมอันเป็นเอกลักษณ์ ก่อให้เกิดภาษาทางสถาปัตยกรรมเฉพาะตัวซึ่งสามารถเห็นได้ในปราสาท วิหาร และเจดีย์อันเป็นเอกลักษณ์ของเมือง อีกทั้งความชาญฉลาดด้านการจัดการน้ำของอยุธยาก็เป็นที่โดดเด่นเช่นกัน หัตยา (หัตยาสิริพัฒนกุล, 2563) ด้วยที่ตั้งอันเหมาะสมระหว่างสามแม่น้ำ อยุธยาจึงได้สร้างเครือข่ายคลองและคูเมืองที่ซับซ้อน เพื่อใช้ในการคมนาคม การชลประทาน และการป้องกันน้ำท่วม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการวางผังเมืองที่ยอดเยี่ยมในยุคนั้น (Saipradist & Staiff, 2008; Srijuntrapun, 2012; Staiff & Ongkhlup, 2012) นอกจากนี้การเป็นศูนย์กลางการค้าระหว่างประเทศที่สำคัญมาเป็นเวลากว่า 400 ปี ด้วยที่ตั้งเชิงยุทธศาสตร์ ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ ดั้งบันทึกทางประวัติศาสตร์และการค้นพบทางโบราณคดี (Gunn, 2011) รวมทั้งการวางผังเมืองของอยุธยาพร้อมระบบตารางและจัดการน้ำช่วยให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงการวางผังเมืองในประวัติศาสตร์และการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ซึ่งเกี่ยวข้องแม้ในบริบทร่วมสมัย อย่างไรก็ตาม พื้นที่มรดกโลกของอยุธยาเผชิญกับความท้าทาย รวมถึงการพัฒนาและแรงกดดันด้านการท่องเที่ยว (Ministry of Culture, 2021) การรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนา และการรับประกันความยั่งยืนในระยะยาวของสถานที่นี้ต้องอาศัยความพยายามอย่างต่อเนื่องจากชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และองค์กรระหว่างประเทศ

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่มาเยี่ยมเยือนเมืองประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยามักมาท่องเที่ยวในพื้นที่ใจกลางเมือง (ภาพที่ 1) (Thonubol, 2007; Unakul, 2020; Yodsurang, 2011) การที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจกับศูนย์กลางเมืองมากเกินไปนั้นส่งผลทั้งในแง่บวกและแง่ลบ ในแง่หนึ่งก็ได้เน้นย้ำถึงความสำคัญและความน่าดึงดูดใจของโบราณสถานในเขตพื้นที่ศูนย์กลางเมือง ทำให้ผู้คนทั่วโลกเข้าถึงได้และรู้จักสถานที่เหล่านี้เป็นอย่างดี ในอีกแง่หนึ่ง การที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจมากเกินไปนี้อาจทำให้เกิดความแออัด และส่งผลให้ไม่สามารถรับรู้ถึงคุณค่าโดดเด่นเป็นสากลของแหล่งมรดกโลก (De Luca et al., 2020) นอกจากนี้ยังทำให้สถานที่ที่สำคัญไม่แพ้กันแต่ไม่ค่อยเป็นที่รู้จักในบริเวณโดยรอบของอยุธยามักถูกนักท่องเที่ยวมองข้าม ซึ่งพื้นที่รอบนอกเหล่านี้ ซึ่งยังมีแหล่งที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอันทรงคุณค่ายังคงไม่ได้รับการเยี่ยมชม

เป้าหมายของโครงการอาสาสมัครมรดกโลกที่อยุธยา คือ การค้นหาศักยภาพที่ยังไม่ได้ใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยการสำรวจและพยายามเชื่อมโยงพื้นที่เข้าด้วยกัน ไม่เพียงแต่ในใจกลางเมืองเท่านั้น แต่ยังรวมถึงชุมชนท่องเที่ยวใกล้เคียงในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้วย นอกจากนี้ที่ตั้งรอบ ๆ เมืองอยุธยาในทีราบลุ่มน้ำท่วมถึง ล้อมรอบไปด้วยพื้นที่เกษตรกรรม สะท้อนให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันของโบราณสถานและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ความเชื่อมโยงระหว่างแหล่งทางประวัติศาสตร์และภูมิทัศน์โดยรอบนี้เห็นได้ชัดเจนนอกตัวเมือง ดังนั้นองค์ประกอบสำคัญของโครงการ คือ การถ่ายทอดคุณค่าโดดเด่นเป็นสากลของอยุธยาโดยการเชื่อมโยงพื้นที่ดังกล่าวเข้ามา ที่ไม่เพียงแต่ครอบคลุมการขนส่งและการกระจายนักท่องเที่ยวออกไปเท่านั้น แต่ยังต้องทำให้ผู้เยี่ยมชมได้เข้าใจคุณค่าที่โดดเด่นเป็นสากลของอยุธยา

อย่างลึกซึ้งอีกด้วย บทความนี้นำเสนอกระบวนการและผลกระทบของโครงการอาสาสมัครมรดกโลก ในอยุธยา โดยเน้นไปที่ผลการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมของอาสาสมัคร และการสร้างความตระหนักรู้ ตลอดจนการประเมินความสำเร็จและความท้าทายที่เกิดขึ้นในโครงการ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนา กิจกรรมอนุรักษ์มรดกโลกในอนาคต

ภาพที่ 1 นักท่องเที่ยวชมมรดกโลกในพื้นที่ใจกลางเมือง ได้แก่
วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ และวัดพระศรีสรรเพชญ์เป็นหลัก
ที่มา: โชวเหวิน หั่น

1. โครงการอาสาสมัครมรดกโลก

โครงการอาสาสมัครมรดกโลกมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมมาเป็นเวลากว่า 16 ปี ได้รับการเปิดตัวในปี พ.ศ. 2551 ภายใต้กรอบโครงการการศึกษาามรดกโลก (World Heritage Education Programme) โดยร่วมมือกับ คณะกรรมการประสานงานการบริการอาสาสมัครระหว่างประเทศ (CCIVS) โดยมีเป้าหมายเพื่อระดมและมีส่วนร่วมของเยาวชนและองค์กรเยาวชนในการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกโลก โครงการนี้ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ในการบูรณาการเยาวชน ชุมชนท้องถิ่น และผู้จัดการแหล่งมรดกโลกเข้าด้วยกันภายใต้กรอบความร่วมมือที่มุ่งส่งเสริมสังคมที่เปิดกว้างที่มองว่าแหล่งมรดกโลกเป็นรากฐานของความยืดหยุ่นและนวัตกรรม (resilience and innovation) (Connaughton, 2020) โครงการอาสาสมัครมรดกโลก ในปี พ.ศ. 2567 ภายใต้หัวข้อ “Working on the Future” ในปีนี้มีจำนวนโครงการปฏิบัติการทั้งสิ้น 90 โครงการ ใน 41 ประเทศทั่วโลก โดยมีอาสาสมัครหลากหลายสาขาเข้าร่วม ทั้งงานอนุรักษ์ แหล่งมรดกโลก รวมทั้งกิจกรรมที่ออกแบบมาเพื่อเพิ่มความตระหนักรู้ของสาธารณชนต่อแหล่งมรดกโลก

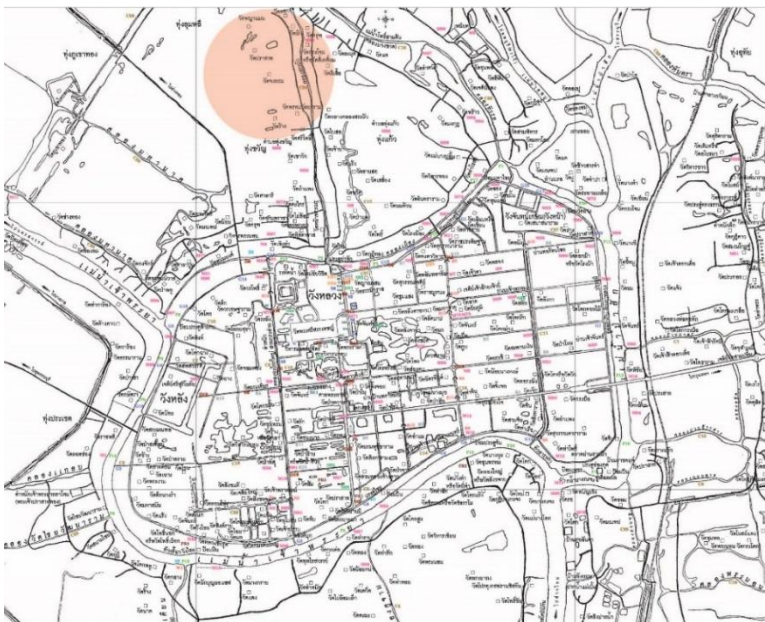
โครงการเหล่านี้ครอบคลุมกิจกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่การบูรณะโครงสร้างอาคารทางประวัติศาสตร์ การจัดการสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ตลอดจนการให้ความรู้และเชื่อมโยงมรดกเข้ากับชุมชนที่อยู่โดยรอบ

นอกจากนั้นโครงการอาสาสมัครมรดกโลกในปี พ.ศ. 2567 ยังตรงกับวันครบรอบ 30 ปีของโครงการการศึกษาามรดกโลกของยูเนสโกอีกด้วย สิ่งนี้เน้นย้ำถึงความยั่งยืนของโครงการการศึกษาในการส่งเสริมคุณค่าของการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและส่งเสริมพลังเยาวชน ในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา โครงการการศึกษาามรดกโลกมีบทบาทสำคัญในการสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับความสำคัญของมรดกโลก โดยให้ความรู้และทักษะที่จำเป็นแก่เยาวชนคนรุ่นใหม่ เพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนในการปกป้องและคุ้มครองมรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน (Jagielska-Burduk et al., 2021; van Boxel et al., 2016) โครงการอาสาสมัครมรดกโลกสะท้อนถึงแนวทางอนุรักษ์มรดกฯ ที่ผสมผสานการสร้างความรู้ การมีส่วนร่วมของเยาวชน ความร่วมมือที่ยั่งยืน การพัฒนาแนวทางปฏิบัติที่ดี และความหลากหลายผ่านวัตถุประสงค์เหล่านี้ จึงมุ่งหวังที่จะส่งเสริมความคุ้มครองและส่งเสริมแหล่งมรดกโลก ในขณะที่ส่งเสริมให้ผู้คนเข้ามามีส่วนร่วมและมีข้อมูลมากขึ้น ซึ่งโครงการอาสาสมัครมรดกโลกไม่เพียงแต่เป็นเวทีสำหรับการมีส่วนร่วมโดยตรงในความพยายามในการอนุรักษ์เท่านั้น แต่ยังเป็นโอกาสในการอภิปรายร่วมกันเกี่ยวกับความสำคัญของมรดกโลกอีกด้วย บุคคลต่าง ๆ มีส่วนสนับสนุนในการอนุรักษ์มรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ขณะเดียวกันก็สนับสนุนภารกิจระดับโลกในการส่งเสริมปกป้องและคุ้มครองแหล่งที่ไม่สามารถทดแทนได้ เป็นพลังสำคัญในการระดมเยาวชนและชุมชนเพื่อการอนุรักษ์อย่างมีประสิทธิภาพ

2. โจทย์และพื้นที่ศึกษาในโครงการอาสาสมัครมรดกโลก 2024

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเป็นมรดกโลกซึ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวหลายล้านคนในแต่ละปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปี พ.ศ. 2566 มีผู้มาเยือนทั้งสิ้นกว่า 1,900,000 คน เพิ่มขึ้นจากปีที่ผ่านมาร้อยละ 26.19 และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีจำนวนใกล้เคียงกับก่อนที่จะมีการระบาดของโรค Covid-19 ที่จำนวนราวสองล้านคนในปี พ.ศ. 2562 และ พ.ศ. 2563 (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2566) กระแสละครย้อนยุคก็เป็นหนึ่งในแรงขับเคลื่อนไม่เพียงแต่สร้างปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งโบราณสถานที่ปรากฏในละคร ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว (เบญจศักดิ์ เจริญมหาวิทยาลัย, 2567) อย่างไรก็ตาม การกระจุกตัวกันของกิจกรรมการท่องเที่ยวพื้นที่ศูนย์กลางเมืองประวัติศาสตร์ทำให้เกิดความท้าทาย เช่น ความแออัดของนักท่องเที่ยว รวมทั้งโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวที่ต้องรองรับผู้คนจำนวนมาก โจทย์การศึกษาดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของโครงการอาสาสมัครมรดกโลกที่กล่าวถึงความจำเป็นในการจัดการและการกระจายปริมาณนักท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยมุ่งหวังให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปยังพื้นที่รอบ ๆ

โจทย์สำคัญของการศึกษาโบราณคดีในอยุธยา คือการขยายขอบเขตการศึกษาไปยังพื้นที่รอบนอกเกาะเมืองอยุธยา ซึ่งปัจจุบันยังคงมีโบราณสถานอีกจำนวนมากที่รอคอยการสำรวจและอนุรักษ์อย่างเป็นระบบ (วีระศักดิ์ แสนสะอาด, 2565) โดยโครงการฯ ในปีนี้มุ่งเน้นไปที่พื้นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงในบริเวณทุ่งแก้ว-ทุ่งขวัญ ทางตอนเหนือของเมืองพระนครศรีอยุธยา โดยเฉพาะบริเวณโบราณสถานคลองสระบัว ซึ่งเป็นที่ตั้งของสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์แต่มีผู้เยี่ยมชมน้อยอยู่หลายแห่ง (ภาพที่ 2) ประกอบด้วยวัดพระยาแมน วัดจวงกรม วัดปราสาท วัดพระงาม เรื่อยไปจนถึงวัดหน้าพระเมรุ รวมไปถึงวัดเชิงท่า สถานที่เหล่านี้แม้จะมีผู้เยี่ยมชมน้อยกว่า แต่ก็ให้ข้อมูลเชิงลึกที่เป็นสอดคล้องกับคุณค่าโดดเด่นเป็นสากลที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์และภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมของอยุธยาซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของภูมิทัศน์ของเมืองประวัติศาสตร์ที่มีลักษณะเด่นคือเป็นพื้นที่ลุ่มมีคลองที่เชื่อมต่อกันอย่างซับซ้อน ได้แก่ คลองบางขวด คลองบางปลาหมอ คลองสระบัว และแม่น้ำลพบุรีทางด้านทิศใต้

ภาพที่ 2 พื้นที่ศึกษาบริเวณกลุ่มโบราณสถานคลองสระบัว

ที่มา: ปรับปรุงจากแผนที่ภูมิสถานอยุธยาโดยรุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกุล และคณะ (2553)

พื้นที่นี้ไม่เพียงแต่เป็นส่วนสำคัญของระบบป้องกันเมืองเท่านั้น แต่ยังรวมถึงยังแสดงให้เห็นถึงภูมิทัศน์แบบดั้งเดิมด้านการเกษตร การขนส่ง และการค้าขายด้วย (Yodsurang et al., 2022) กลุ่มโบราณสถานคลองสระบัวซึ่งตั้งอยู่ในที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงตอนเหนือประกอบด้วยสถานที่ที่มีชื่อเสียงน้อยกว่าแต่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์หลายแห่ง แม้ว่าโบราณสถานเหล่านี้มักจะถูกมองข้ามด้วยโบราณสถานที่มีชื่อเสียงกว่าในพื้นที่ศูนย์กลางเมือง แต่ก็ให้ข้อมูลเชิงลึกที่ไม่เหมือนใครเกี่ยวกับ

การพัฒนาเมืองในฐานะชุมชนบนน้ำ ยังมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับฤดูกาลและพฤติกรรมของน้ำปรากฏให้เห็นอยู่ (Yodsurang, 2023) ซึ่งเน้นย้ำถึงความสำคัญของการถ่ายทอดคุณค่าโดดเด่นเป็นสากล (OUV) ของพระนครศรีอยุธยา

3. กระบวนการของโครงการ

โครงการฯ ใช้แนวทางแบบผสมผสาน โดยแบ่งกลุ่มอาสาสมัครอาสาสมัครที่คำนึงถึงความหลากหลายของผู้เข้าร่วม ทำให้กลุ่มอาสาสมัครมีความหลากหลายทั้งในด้านประสบการณ์ มุมมอง และทักษะ การจัดกลุ่มเช่นนี้ช่วยให้การดำเนินงานของโครงการมีประสิทธิภาพมากขึ้น เนื่องจากมีความหลากหลายของความคิดและการมีส่วนร่วมจากสมาชิกในกลุ่ม จากนั้นผสมผสานการวิเคราะห์เชิงปริมาณของรูปแบบการท่องเที่ยวเข้ากับการประเมินเชิงคุณภาพของคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่ศึกษา จากนั้นทำการวิเคราะห์การสังเคราะห์และออกแบบเน้นที่การระบุพื้นที่สำคัญที่ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มากเกินไปและแหล่งที่ถูกละเลยซึ่งอาจได้รับประโยชน์จากจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น

ขั้นตอนต่อมาเกี่ยวข้องกับการพัฒนาแผนแม่บทที่ผสมผสานการปรับปรุงการเชื่อมโยงพื้นที่เข้าด้วยกัน ด้วยกลยุทธ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น การส่งเสริมการตลาดและการส่งเสริมขาย การนำเสนอและสื่อความหมาย รวมทั้งการออกแบบวางผังเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวที่มุ่งเพิ่มการมีส่วนร่วมของผู้เยี่ยมชมเยือนกับแหล่งมรดกโลกของอยุธยา นอกจากนี้โครงการยังมีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ใช้ในการเพิ่มความแม่นยำและความน่าเชื่อถือของผลการออกแบบ (รุ่งรัตน์ ชัยสำเริง, 2558; Denzin, 2012) โดยอาศัยความคิดเห็นจาก นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่ ผู้แทนหน่วยงานที่จัดการแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา และประชาชนในพื้นที่ผู้เข้าร่วมรับฟังการนำเสนอผลงาน เพื่อสะท้อนความเหมาะสมและข้อจำกัดของแนวทางที่นำเสนอในแผนแม่บท ผลการตรวจสอบดังกล่าวช่วยยืนยันว่าข้อเสนอของโครงการมีความสอดคล้องกับบริบททางกายภาพ สังคม และวัฒนธรรมของพื้นที่อยุธยา

4. ผลลัพธ์และผลกระทบของโครงการ

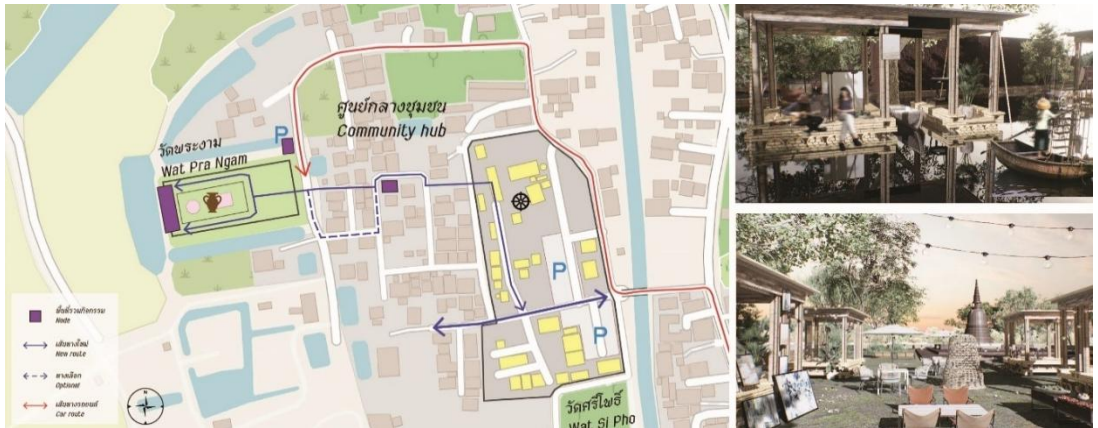
เมื่อเปรียบเทียบกับแผนแม่บทของอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาที่ดำเนินการโดยกรมศิลปากร (Fine Arts Department, 2021; วีระศักดิ์ แสนสะอาด, 2022) จะเห็นได้ว่าแผนแม่บทเดิมมีลักษณะการวางแผนเชิงโครงสร้าง (infrastructural planning) ที่มุ่งเน้นการปรับปรุงสิ่งก่อสร้าง การจัดระเบียบพื้นที่ และการอนุรักษ์เชิงกายภาพของโบราณสถานเป็นหลัก ในขณะที่โครงการอาสาสมัครมรดกโลก พยายามนำเสนอแนวทางใหม่ที่เน้น “การกระจายนักท่องเที่ยวเชิงพื้นที่ (spatial redistribution)” ควบคู่กับ “การเสริมบทบาทของชุมชนและเยาวชนอาสาสมัคร” เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการแหล่งมรดกโลก แนวทางของโครงการจึงถือเป็นการต่อยอด

เชิงนวัตกรรมจากแผนแม่บทเดิม โดยขยายขอบเขตการจัดการจากการอนุรักษ์เชิงกายภาพไปสู่การจัดการเชิงสังคมและวัฒนธรรม ผ่านกิจกรรมอาสาสมัคร การสำรวจเชิงพื้นที่ การระดมความคิดเห็น และการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างแหล่งมรดกกับพื้นที่รอบนอก การดำเนินงานดังกล่าวสะท้อนถึงการมีส่วนร่วมแบบล่างขึ้นบนที่สามารถเสริมสร้างความยั่งยืนในระยะยาว และเป็นคุณค่าทางวิชาการใหม่ที่โครงการฯ ได้เพิ่มเข้าสู่กระบวนการจัดการแหล่งมรดกโลกอยุธยา

การกระจุกตัวของกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างมากรอบ ๆ โบราณสถานที่มีชื่อเสียงโดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ศูนย์กลางอุทยานประวัติศาสตร์ เช่น วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ และวัดพระศรีสรรเพชญ์ ในทางตรงกันข้ามพื้นที่รอบ ๆ โดยเฉพาะทุ่งทางตอนเหนือแม้จะมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์แต่ก็ยังมีผู้เยี่ยมชมไม่มากนัก สถานที่ เช่น วัดพระยาแมน วัดจกกลม วัดปราสาท และวัดพระงาม ซึ่งก็มีบทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์อยุธยาที่มักถูกนักท่องเที่ยวมองข้าม นอกจากการพัฒนาแนวทางเชิงพื้นที่แล้ว โครงการยังสะท้อนมิติของเศรษฐศาสตร์วัฒนธรรม (Cultural Economics) ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ โดยเฉพาะการสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจจากกิจกรรมมรดก (heritage-driven economy) ซึ่งเป็นผลจากการกระจายนักท่องเที่ยวสู่พื้นที่รอบนอก เช่น ทุ่งแก้ว-ทุ่งขวัญ และชุมชนริมคลองสระบัว ข้อเสนอของโครงการมุ่งเน้นการส่งเสริมกิจกรรมเศรษฐกิจท้องถิ่น เช่น การจำหน่ายอาหารพื้นถิ่น การผลิตของที่ระลึก และการให้บริการนำเที่ยวโดยชุมชน เพื่อสร้างรายได้เสริมและการจ้างงานในระดับครัวเรือน รวมถึงการพัฒนาเครือข่ายผู้ประกอบการขนาดเล็ก ที่เชื่อมโยงกับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทั้งนี้ แนวทางดังกล่าวเสนอให้เปลี่ยนจุดเน้นจากการจัดการท่องเที่ยวที่มุ่งรายได้ส่วนกลาง ไปสู่การสร้างประโยชน์ระดับฐานราก โดยมองมรดกทางวัฒนธรรมเป็นทุนทางเศรษฐกิจของชุมชน อันสอดคล้องกับแนวคิด “เศรษฐกิจเชิงมรดก” ที่ยูเนสโกให้ความสำคัญในการส่งเสริมความยั่งยืนของมรดกทางวัฒนธรรม (Throsby, 2010; UNESCO, 2020) แผนแม่บทที่เป็นผลลัพธ์และผลกระทบของโจทย์ถูกพัฒนาขึ้นใน 4 องค์ประกอบจากผลการศึกษาของอาสาสมัครซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการฯ ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญดังนี้

4.1 การบูรณาการวัฒนธรรมที่มีชีวิตกับแหล่งประวัติศาสตร์เพื่อการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Integrating Living Culture with Historic Sites for Sustainable Tourism Management)

การสร้างเชื่อมโยงระหว่างมรดกวัฒนธรรมที่ยังมีชีวิต (living heritage) กับซากโบราณสถาน (dead monument) หรือ วัดร้าง ผ่านการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นและเพิ่มกิจกรรมร่วมสมัยเข้าไปในซากโบราณสถานที่ยังคงไม่มีการใช้งานมาก่อน การเชื่อมโยงนี้ทำให้เกิดชีวิตใหม่ในซากโบราณสถานที่เดิมอาจเป็นเพียงพื้นที่ที่ถูกทิ้งร้าง แต่ผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น โบราณสถานเหล่านี้ก็จะสามารถกลับมามีบทบาทอีกครั้ง (ภาพที่ 3)

ภาพที่ 3 การอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดพระงามซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับวัดศรีโพธิ์
ที่มา: โครงการอาสาสมัครมรดกโลก 2567

การอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดพระงามซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับวัดศรีโพธิ์ ซึ่งเป็นวัดที่ยังคงมีการใช้งานอยู่ ถือเป็นตัวอย่างสำคัญของการผสมผสานระหว่างมรดกที่ยังมีชีวิตและกับ ชุมชนโบราณสถานวัดศรีโพธิ์มีบทบาทเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมและศาสนาของชุมชน โดยชุมชนยังคงมีการใช้วัดในการประกอบพิธีกรรมและกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมที่ยังคงมีชีวิตอยู่ ในขณะที่วัดพระงามซึ่งเป็นโบราณสถานที่ไม่ได้ใช้งานในฐานะศาสนสถานมาเป็นเวลานาน มีเพียงกิจกรรมการท่องเที่ยวผ่านประตูแห่งกาลเวลา มีข้อเสนอเพื่อให้ได้รับการฟื้นฟูวัดร้างแห่งนี้ให้มีชีวิตชีวาทันทีผ่านกิจกรรมสาธารณะและตลาดนัดที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยอาศัยพื้นที่โล่งนอกเขตพุทธาวาส ในการจัดพื้นที่กิจกรรมดังกล่าว

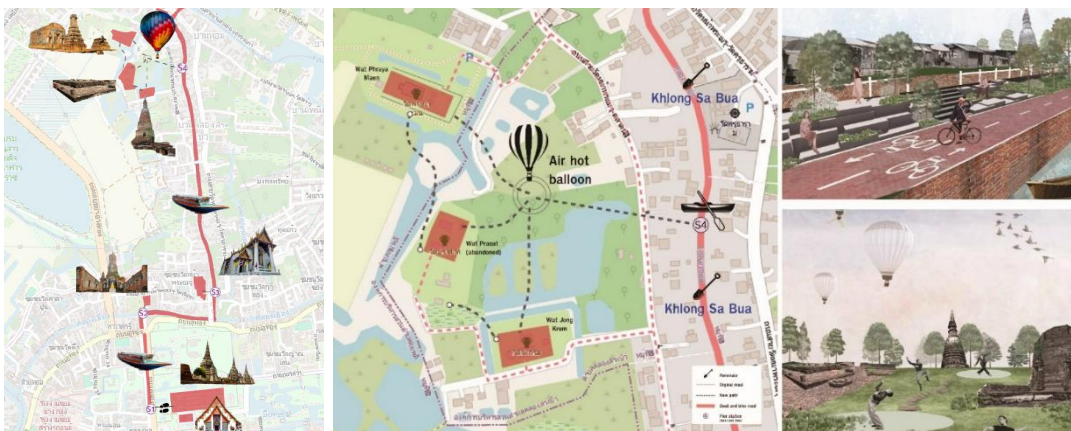
การสร้างเชื่อมโยงนี้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่การฟื้นฟูทางวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการใช้ประโยชน์จากองค์ประกอบทางนิเวศในพื้นที่รอบ ๆ โบราณสถาน เช่น พื้นที่ชุ่มน้ำ ลำคลอง และทุ่งนา โดยเฉพาะในฤดูน้ำหลาก ซึ่งพื้นที่เหล่านี้สามารถใช้เป็นส่วนหนึ่งของแนวทางการสัญจรเชื่อมโยงระหว่างวัดศรีโพธิ์และวัดพระงาม รวมทั้งวัดอื่น ๆ ในพื้นที่ทุ่งแก้ว-ทุ่งขวัญได้อีกด้วย การพัฒนานี้นำไปสู่การสร้างพื้นที่โล่งหน้าวัดพระงามซึ่งเป็นพื้นที่สำคัญที่เชื่อมโยงระหว่างศูนย์กลางชุมชนและโบราณสถานในคราวเดียวกัน

ผลกระทบของโครงการ คือการทำให้โบราณสถานวัดพระงามกลับมามีชีวิตและความหมายอีกครั้ง ในสายตาของชุมชนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและการรักษามรดกทางวัฒนธรรมนี้อย่างยั่งยืน นอกจากนี้ยังช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนและมรดกทางวัฒนธรรมที่พวกเขาอาศัยอยู่ใกล้เคียง ซึ่งจะนำไปสู่การอนุรักษ์ที่ยั่งยืนในอนาคต

4.2 การผสมผสานการสัญจรและการนำเสนอความแท้เพื่อการท่องเที่ยวมรดกอย่างยั่งยืน

(AyutTransicity: Harmonizing Transportation and Authenticity Representation for Sustainable Heritage Tourism)

การผสมผสานการสัญจรเน้นการปรับปรุงการเข้าถึงการขนส่งไปยังกลุ่มโบราณสถานทางตอนเหนือของเกาะเมืองอยุธยาด้วยการปรับปรุงป้ายบอกทาง บูรณาการระบบขนส่งสาธารณะ และพัฒนาเส้นทางเรือ จักรยานและทางเดินเท้า มาตรการเหล่านี้ออกแบบมาเพื่อลดปัญหาการจราจร โดยส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวสำรวจโดยไม่ต้องพึ่งพารถยนต์ส่วนตัว เพื่อใช้ประโยชน์จากศักยภาพของเครือข่ายคลองของพระนครศรีอยุธยาอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะที่ตั้งอยู่ใจกลางเมือง โครงการจึงเสนอให้บูรณะและขุดลอกคลอง เช่น คลองสระบัว เพื่อเชื่อมต่อใจกลางเมืองกับแหล่งมรดกทางภาคเหนือ ซึ่งจะต้องแก้ไขอุปสรรคในการเดินทางและปรับให้สอดคล้องกับการวางผังเมืองใหม่ของเกาะอยุธยา แผนการสัญจรจะรวมทางเดินเส้นทางจักรยาน และการขนส่งทางน้ำ ทำให้คลองเป็นหนึ่งในทางเลือกในการขนส่งหลักสำหรับชาวบ้านและนักท่องเที่ยว เครือข่ายนี้สามารถเชื่อมต่อพื้นที่ทางตอนเหนือและทางใต้ของเกาะเมือง ทำให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับเมืองประวัติศาสตร์ พระราชวัง วัดร้าง และวัดที่ยังมีชีวิตอยู่เข้าด้วยกัน รวมถึงการจับจ่ายใช้สอยบริเวณพื้นที่ริมคลอง พื้นที่ริมคลองจะเป็นพื้นที่สีเขียว สวนสาธารณะ และพื้นที่จัดเทศกาลทางวัฒนธรรมจะช่วยยกระดับอยุธยาให้เป็นจุดหมายปลายทางด้านการท่องเที่ยวได้ดียิ่งขึ้น (ภาพที่ 4)

ภาพที่ 4 ภาพมุมมองกลุ่มโบราณสถานทางตอนเหนือของอยุธยาและผังการเชื่อมต่อคลองสระบัว – คลองพ้อม
ที่มา: โครงการอาสาสมัครมรดกโลก 2567

นอกจากนั้นข้อเสนอการผสมผสานการสัญจรและการนำเสนอความทันสมัยยังรวมถึงแนวคิดสร้างสรรค์ เช่น การใช้บอลูนลมร้อนเพื่อชมทัศนียภาพเมืองอยุธยาจากมุมสูง โดยแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกับภูมิทัศน์โดยรอบตลอดฤดูกาลต่าง ๆ มุมมองนี้จะช่วยให้ผู้มาเยือนเข้าใจภูมิสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ระหว่างเมืองอยุธยากับสิ่งแวดล้อมได้ดียิ่งขึ้น ทั้งในฤดูน้ำหลากและฤดูแล้ง

4.3 การผสมผสานแหล่งมรดก ชุมชนท้องถิ่น และการจัดการน้ำ (Combining Heritage Sites, Local Community, and Water Management)

การผสมผสานแหล่งมรดก ชุมชนท้องถิ่น และการจัดการน้ำ เน้นการออกแบบเชิงกลยุทธ์ในการขับเคลื่อนการนำเสนอคุณค่าโดดเด่นเป็นสากลผ่านภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมที่ล้อมรอบเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา โครงการนี้มุ่งหวังที่จะเพิ่มการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์มรดกและการท่องเที่ยว พื้นที่ทั้งคุณค่าและทรัพยากรในพื้นที่

องค์ประกอบสำคัญของการผสมผสานแหล่งมรดก ชุมชนท้องถิ่น และการจัดการน้ำ คือการตลาดแบบเจาะจงกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งแสดงให้เห็นได้จากแคมเปญ “Ayutthaya Go” ซึ่งออกแบบให้บริการทั้งผ่านแพลตฟอร์มมือถือและแพลตฟอร์มแบบดั้งเดิม แม้ว่าอาจจะมีการให้บริการแอปพลิเคชันที่มีแนวคิดที่คล้ายกันก่อนหน้านี้ แต่แคมเปญ “Ayutthaya Go” ได้มีการผสมผสานการเชื่อมต่อที่ครอบคลุมพื้นที่ผ่านความท้าทายที่เฉพาะเจาะจงกลุ่มผู้ใช้งานมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการไหว้พระ 9 วัดใน 1 วัน ซึ่งเป็นกิจกรรมพื้นฐานที่ถูกหยิบขึ้นมาเสนอใหม่ โดยออกแบบมาเพื่อมอบประสบการณ์ร่วมกับมรดกทางจิตวิญญาณของพระนครศรีอยุธยา ผู้เข้าร่วมได้รับการสนับสนุนให้สำรวจวัดต่าง ๆ ที่อยู่นอกเขตเมือง ในขณะเดียวกันก็สัมผัสกับประสบการณ์การเดินทางในท้องถิ่นด้วยรถตุ๊กตุ๊ก (รถกบ) เพื่อเพิ่มปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เยี่ยมชมกับชุมชน คุณลักษณะพิเศษหนึ่งของการสร้างประสบการณ์ผ่านแคมเปญ “Ayutthaya Go” นี้คือระบบสมุดสะสมแต้ม ซึ่งผู้เยี่ยมชมจะสะสมตราประทับที่วัดแต่ละแห่ง สมุดสะสมแต้มนี้ไม่เพียงแต่ให้เนื้อหาทางการศึกษาเท่านั้น แต่ยังสามารถผสมผสานกับระบบการมอบรางวัลเมื่อทำสำเร็จตามเป้าหมายได้อีกด้วย ซึ่งนับว่าเป็นของที่ระลึกที่มีความหมาย แคมเปญนี้ยังเพิ่มการเข้าถึงด้วยป้ายบอกทางที่ดีขึ้นด้วยรหัส QR code และ Wi-Fi ฟรี ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถนำทางและมีส่วนร่วมกับแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมได้ง่ายขึ้น (ภาพที่ 5)

ภาพที่ 5 “Ayutthaya Go” และการเชื่อมโยงพื้นที่รอบนอกเข้าหากัน

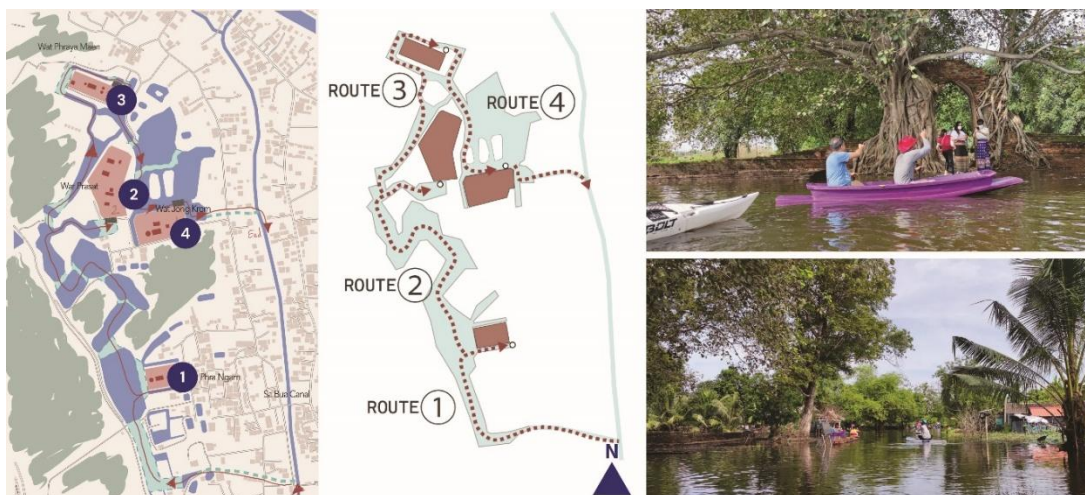
ที่มา: โครงการอาสาสมัครมรดกโลก 2567

นอกเหนือจากการไหว้พระ 9 วัดแล้ว แคมเปญ “Ayutthaya Go” ยังสามารถผสานโฮมสเตย์และตลาดน้ำเข้ากับการเล่าเรื่องที่ปรับตัวให้เข้ากับฤดูน้ำหลากได้อีกด้วย การสร้างประสบการณ์ดิจิทัล “Echoes of the Past - Journeys with the Locals” ทำให้ผู้มาเยือนได้รับประสบการณ์การเดินทางที่น่าสนใจ ให้ความรู้ และน่าจดจำ ผ่านเรื่องราว ประเพณี และบทสนทนาผ่านผู้คนในชุมชน การเน้นที่การเล่าเรื่องโดยตรงจากผู้ที่เป็นตัวแทนของวัฒนธรรมท้องถิ่นทำให้ผู้มาเยือนเข้าใจและชื่นชมมรดกของอยุธยามากขึ้น นอกจากนั้นแคมเปญ “Ayutthaya Go” ยังสามารถนำเสนออื่น ๆ ในพระนครศรีอยุธยาได้อีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นมรดกทางอาหารอันเป็นเอกลักษณ์ของอยุธยาผ่านระบบสมุดสะสมแต้มอีกด้วย ซึ่งเน้นย้ำถึงความสำคัญด้านอาหารของพระนครศรีอยุธยา โดยเชื่อมโยงผู้มาเยือนกับวัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านอาหาร

4.4 การฟื้นฟูทุ่งแก่งทุ่งขวัญ: การผสมผสานมรดกและการจัดการน้ำเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Revitalizing Thung Kaew Thung Khwan: Integrating Heritage and Water Management for Sustainable Tourism)

พื้นที่ทุ่งแก่งทุ่งขวัญซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำท่วมทางตอนเหนือของเกาะเมืองอยุธยา เผชิญกับความท้าทายหลายประการที่ขัดขวางศักยภาพของการเป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยว ความท้าทายเหล่านี้ ได้แก่ การเข้าถึงที่จำกัดโดยเข้าถึงได้โดยรถตุ๊กตุ๊กหรือรถยนต์ส่วนตัวเป็นหลักเท่านั้น การขาดการสื่อความหมายและความพยายามทางการตลาดที่มีประสิทธิภาพในการสร้างความตระหนักรู้

เกี่ยวกับกลุ่มโบราณสถานในพื้นที่ รวมทั้งการบำรุงรักษาที่ไม่เพียงพอซึ่งนำไปสู่ปัญหาการสะสมขยะและพืชพรรณที่รกร้าง นอกจากนี้พื้นที่นี้ยังประสบปัญหาขาดกิจกรรมทั้งด้านการท่องเที่ยวอีกด้วย (ภาพที่ 6)

ภาพที่ 6 การฟื้นฟูทุ่งแกวทุ่งขวัญ เพื่อสร้างเครือข่ายการเข้าถึงทางน้ำด้วยบรรยากาศของอยุธยาแบบดั้งเดิม
ที่มา: โครงการอาสาสมัครมรดกโลก 2567

ในฐานะแหล่งมรดกโลก อยุธยาได้รับการยอมรับในฐานะที่เป็นตัวแทนที่โดดเด่นของการพัฒนา ศิลปะไทย รวมทั้งตำแหน่งที่ตั้งเชิงยุทธศาสตร์ของเมืองท่ามกลางแม่น้ำสามสาย ควบคู่ไปกับระบบ การจัดการน้ำขั้นสูง เน้นย้ำถึงความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทุ่งแกวทุ่งขวัญเป็นพื้นที่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวซึ่งเกิดจากสถานการณ์เฉพาะ เช่น น้ำท่วมตามฤดูกาล เครือข่ายคลอง วัสดุก่อสร้าง ในท้องถิ่น และทำให้เกิดรูปแบบสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น เป้าหมายหลักของการฟื้นฟูนี้คือการทำให้ทุ่งแกว ทุ่งขวัญกลายเป็นพื้นที่ที่คึกคักและมีชีวิตชีวา โดยการเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวและยกระดับประสบการณ์ ของนักท่องเที่ยว มีความพยายามเชื่อมโยงพื้นที่น้ำท่วมถึงในทุ่งทางตอนเหนือกับศูนย์กลางเมืองอยุธยา ผ่านเครือข่ายแม่น้ำและคูคลองดั้งเดิม และทั้งที่ขุดขึ้นมาใหม่เพื่อบูรณาการพื้นที่ให้ใกล้ชิดกับส่วนอื่น ๆ ของเมืองมากขึ้น การฟื้นฟูตามข้อเสนอนี้เกี่ยวข้องกับการเยี่ยมชมวัดร้างของทุ่งแกวทุ่งขวัญ (กลุ่มโบราณสถานคลองสระบัว) ผ่านเส้นทางท่องเที่ยวทางน้ำ ได้แก่ วัดพระงาม วัดจกรม วัดปราสาท และวัดพระยาแมน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การฟื้นฟูบรรยากาศของอยุธยาให้กลับมาเหมือนในอดีต โดยชุมชนท้องถิ่นอาศัยอยู่ร่วมกับน้ำท่วม ได้อย่างกลมกลืน จากมุมมองของชุมชนท้องถิ่น ประกอบด้วยโครงการย่อยหลายโครงการที่มุ่งเน้นเพื่อ เสริมสร้างการมีส่วนร่วมและความภาคภูมิใจของชุมชน การทำความสะอาดพื้นที่ไม่เพียงแต่ช่วยปรับปรุง สิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเองอีกด้วย นอกจากนี้ยังช่วยสร้างความมั่นคง

ทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนท้องถิ่น สำหรับนักท่องเที่ยว โครงการนี้มีเป้าหมายเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่ สะดวกสบายและปลอดภัยสำหรับการท่องเที่ยว ลดความเสี่ยงต่ออุบัติเหตุ พื้นที่ชุ่มน้ำที่ได้รับการฟื้นฟู จะนำไปใช้สำหรับกิจกรรมทางน้ำ เพิ่มแหล่งท่องเที่ยวใหม่ๆ และเสริมสร้างประสบการณ์ให้กับผู้มาเยือน นอกจากนี้ โครงการนี้ยังจะนำเสนอเส้นทางและกิจกรรมใหม่ ๆ เพื่อให้พื้นที่เข้าถึงและสนุกสนานมากขึ้น สำหรับนักท่องเที่ยว ท้ายที่สุดการฟื้นฟูทุ่งแกว่ทุ่งขวัญได้รับการออกแบบมาเพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์แบบ พลวัตระหว่างแหล่งมรดก ชุมชนท้องถิ่น และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ด้วยการผสมผสานองค์ประกอบเหล่านี้ เข้าด้วยกัน การฟื้นฟูพื้นที่นี้จะอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของอยุธยาไปพร้อมกับส่งเสริมการท่องเที่ยว อย่างยั่งยืนซึ่งเป็นประโยชน์ต่อทั้งประชากรในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว

เพื่อตอบสนองต่อข้อเสนอโครงการได้เสนอการวิเคราะห์เบื้องต้นเกี่ยวกับความเป็นไปได้ และข้อจำกัดของแนวทางต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงมรดกอย่างยั่งยืน เช่น การขุดลอกคลองสระบัวเพื่อเชื่อมโยงเส้นทางน้ำรอบอุทยานฯ การใช้นาฬิกาพลังงานสะอาด และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์อย่างการชมทัศนียภาพจากบอลลูนลมร้อน ทั้งนี้ ข้อเสนอแต่ละแนวทาง ยังอยู่ในขั้นการประเมินศักยภาพเพื่อให้สอดคล้องกับหลักเกณฑ์การอนุรักษ์ของกรมศิลปากร และข้อเสนอแนะของศูนย์มรดกโลกยูเนสโก (UNESCO, 2019) จากการพิจารณาเบื้องต้นพบว่าปัจจัยสำคัญ ที่ส่งผลต่อความเป็นไปได้ของโครงการ ได้แก่ 1) ข้อจำกัดทางกฎหมายและเขตคุ้มครองมรดกโลก ซึ่งต้องผ่านการอนุมัติจากกรมศิลปากร 2) ต้นทุนด้านเทคนิคและสิ่งแวดล้อม และ 3) การยอมรับของ ชุมชนและหน่วยงานท้องถิ่น ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานในระยะยาว แนวทางเหล่านี้จึงควรถูก ออกแบบให้เป็นพื้นที่สาธิตสำหรับการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ โดยมีกรอบการกำกับติดตามร่วมระหว่าง ภาครัฐและชุมชน ข้อเสนอเชิงนโยบายนี้ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาในพื้นที่มรดกโลกอยุธยาควรดำเนินภายใต้ แนวคิด Heritage Impact Assessment (HIA) เพื่อประเมินผลกระทบต่อคุณค่าโดดเด่นเป็นสากล (OUV) ก่อนการดำเนินกิจกรรมหรือสิ่งปลูกสร้างใหม่ (ICOMOS, 2022) การใช้กระบวนการ HIA และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระยะเริ่มต้นจะช่วยให้การจัดการมรดกโลกอยุธยามีประสิทธิภาพมากขึ้น และเป็นไปตามกรอบการจัดการมรดกโลกในศตวรรษที่ 21 (Bandarin & van Oers, 2012)

5. บทสรุป

ความท้าทายที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ ในเมืองมรดกโลกจำเป็นต้องมีแนวทางที่สร้างสรรค์เพื่อบรรเทาปัญหาความแออัดในพื้นที่ศูนย์กลาง การท่องเที่ยว ขณะเดียวกันก็ส่งเสริมสถานที่ท่องเที่ยวที่ไม่ค่อยเป็นที่รู้จักแต่มีความสำคัญ โจทย์ที่สำคัญ ของโครงการอาสาสมัครมรดกโลกที่อยุธยาในปีนี้คือการนำเสนอการวางแผนและผังที่ครอบคลุม ที่มุ่งหวัง ที่จะกระจายนักท่องเที่ยวจากพื้นที่ศูนย์กลางเมืองไปยังกลุ่มโบราณสถานคลองสระบัว ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ ทุ่งรับน้ำทางตอนเหนือของของเกาะเมือง ซึ่งมีวัตถุประสงค์ของโจทย์ที่ใช้ในการออกแบบมีสองประการ

คือ ประการแรกเพื่อบรรเทาปัญหาการแออัดในพื้นที่ศูนย์กลางเมืองโดยสนับสนุนให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปเยี่ยมชมแหล่งโบราณสถานรอบนอก และประการที่สองเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ของผู้เยี่ยมชมเยือนโดยการสื่อสารถึงคุณค่าโดดเด่นเป็นสากล (OUV) ของพระนครอยุธยาอย่างครอบคลุมและมีประสิทธิภาพ

การดำเนินงานของโครงการอาสาสมัครมรดกโลกอยุธยา สอดคล้องกับแนวคิดการสื่อความหมายมรดก (Heritage Interpretation) ซึ่งมุ่งให้ผู้เข้าร่วมและผู้เยี่ยมชมได้ทำความเข้าใจคุณค่าทางวัฒนธรรมผ่านประสบการณ์ตรงมากกว่าการรับข้อมูลเชิงบรรยาย (Tilden, 1957; Ham, 2013) ในกรณีของโครงการฯ การออกแบบกิจกรรมภาคสนาม เช่น การสำรวจเส้นทาง การเก็บข้อมูลพื้นที่ และการจัดนิทรรศการร่วมกับชุมชน เป็นกระบวนการที่ช่วยให้เกิด “การเรียนรู้จากพื้นที่จริง” (place-based learning) ที่กระตุ้นการตีความและความรู้สึกร่วมของผู้เข้าร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ แนวทางการบริหารจัดการของโครงการยังสะท้อนหลักการของ Participatory Tourism Management ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน การตัดสินใจ ไปจนถึงการประเมินผล (Timothy, 1999; Blackstock, 2005). การมีส่วนร่วมดังกล่าวไม่เพียงเพิ่มความยั่งยืนของการจัดการมรดก แต่ยังสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ (sense of ownership) ให้กับชุมชนในฐานะผู้ดูแลมรดกร่วมกันของพื้นที่ ทั้งสองแนวคิดนี้จึงเป็นกรอบสำคัญที่ช่วยอธิบายความสำเร็จของโครงการฯ ในการสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ การเรียนรู้ และการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่อยุธยา

การเปิดโอกาสให้อาสาสมัครจากหลากหลายที่มาเข้ามาร่วมแก้ไขปัญหาด้านการจัดการการกระจุกตัวของนักท่องเที่ยวในพระนครศรีอยุธยา ผ่านการศึกษาที่เน้นไปยังที่พื้นที่ทุ้งแก้ว-ทุ้งขวัญ ได้พัฒนาแผนการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่สร้างสมดุลระหว่างความจำเป็นในการบรรเทาปัญหาความแออัดในพื้นที่ศูนย์กลางเมืองกับการส่งเสริมสถานที่ท่องเที่ยวที่ไม่ค่อยเป็นที่รู้จัก โดยแผนทั้งหมดมีจุดมุ่งหมายเพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ของผู้เยี่ยมชม ในระหว่างการทำงานในพื้นที่อาสาสมัครได้เรียนรู้การใช้วิธีการเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพในการวิเคราะห์ปัญหาการกระจุกตัวของนักท่องเที่ยว รวมถึงการเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์ พูดคุยกับชาวบ้านและนักท่องเที่ยว การสำรวจภาคสนาม รวมทั้งการวิเคราะห์เส้นทางสัญจรของพื้นที่ นอกจากนี้ อาสาสมัครยังได้ฝึกฝนทักษะในการทำงานร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่สำคัญในการพัฒนาแผนการจัดการที่มุ่งหวังให้สามารถนำไปสู่การปฏิบัติ นอกจากนี้ อาสาสมัครได้พัฒนาแนวคิดในการสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยเน้นการรักษาความยั่งยืนของทรัพยากรทางวัฒนธรรมและธรรมชาติในพระนครศรีอยุธยาให้คงอยู่ต่อไปในระยะยาว รวมทั้งเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับตัวให้เข้ากับรูปแบบการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้มั่นใจว่าแผนการจัดการที่พัฒนาขึ้นนั้นสามารถตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวและรักษาความยั่งยืนของการท่องเที่ยวในอยุธยาต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- Bandarin, F., & Van Oers, R. (2012). *The historic urban landscape: Managing heritage in an urban century*. Wiley-Blackwell.
- Blackstock, K. (2005). A critical look at community-based tourism. *Community Development Journal*, 40(1), 39–49.
- Connaughton, C. (2020). *Empowering youth for heritage: 10 years of the World Heritage Volunteers Initiative*. UNESCO Publishing.
- De Luca, G., Shirvani Dastgerdi, A., Francini, C., & Liberatore, G. (2020). *Sustainable cultural heritage planning and management of overtourism in art cities: Lessons from atlas world heritage*. *Sustainability*, 12(9), 3929.
- Denzin, N. K. (2012). Triangulation 2.0. *Journal of Mixed Methods Research*, 6(2), 80–88.
- Fine Arts Department. (2021). *State of conservation report on the Historic City of Ayutthaya World Heritage property, Thailand*. UNESCO World Heritage Centre. <https://whc.unesco.org/document/187424>
- Gunn, G. C. (2011). *History without borders: The making of an Asian world region, 1000–1800* (Vol. 1). Hong Kong University Press.
- Ham, S. (2013). *Interpretation: Making a difference on purpose*. Fulcrum Publishing.
- UNESCO. (2019). *Operational guidelines for the implementation of the World Heritage Convention*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- _____. (2020). *World Heritage Volunteers Initiative: Empowering global youth for heritage preservation*. UNESCO.
- ICOMOS. (2022). *Guidance on heritage impact assessments for World Heritage cultural properties (2nd ed.)*. International Council on Monuments and Sites.
- Jagielska-Burduk, A., Pszczynski, M., & Stec, P. (2021). Cultural heritage education in UNESCO cultural conventions. *Sustainability*, 13(6), 3548. <https://doi.org/10.3390/su13063548>
- Jokilehto, J., Cameron, C., Parent, M., & Petzet, M. (2008). *The World Heritage List: What is OUV? Defining the outstanding universal value of cultural World Heritage properties* (Vol. 16). Hendrik Bäßler Verlag.

- Ministry of Culture. (2021). *State of conservation report on the Historic City of Ayutthaya World Heritage property*. UNESCO.
<https://whc.unesco.org/en/list/576/documents/>
- Saipradist, A., & Staiff, R. (2008). Crossing the cultural divide: Western visitors and interpretation at Ayutthaya World Heritage Site, *Thailand. Journal of Heritage Tourism*, 2(3), 211–224. <https://doi.org/10.2167/jht059.0>
- Srijuntrapun, P. (2012). *A sustainable livelihood approach in a World Heritage area: Ayutthaya, Thailand* [Master's thesis, Lincoln University]. Lincoln University Research Archive.
- Staiff, R., & Ongkhlup, S. (2012). Tourism and the perceptions of local communities: Case study of the World Heritage Site of the Historic City of Ayutthaya, Thailand. *In Community development through World Heritage* (pp. 48–64). UNESCO.
- Thonubol, P. (2007). *Sustainability of local community through UNESCO's World Heritage site policy: A case study on the old historic city of Ayutthaya, Thailand* [Doctoral dissertation, University College London]. ProQuest Dissertations Publishing.
- Throsby, D. (2010). *The economics of cultural policy*. Cambridge University Press.
- Tilden, F. (1957). *Interpreting our heritage*. University of North Carolina Press.
- Timothy, D. J. (1999). Participatory planning: A view of tourism in Indonesia. *Annals of Tourism Research*, 26(2), 371–391.
- Unakul, M. H. (2020). Heritage management: Global aspirations and local realities in Thailand. *Traditional Dwellings & Settlements Review*, 32(1), 23–36.
- UNESCO. (2020). *Culture 2030 indicators*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000371562>
- van Boxtel, C., Grever, M., & Klein, S. (2016). Introduction: The appeal of heritage education. In C. van Boxtel, M. Grever, & S. Klein (Eds.), *Heritage education: Challenges in dealing with the past* (pp. 1–15). Berghahn Books.
- Yodsurang, P. (2011). *Architectural heritage interpretation for the Historic City of Ayutthaya* [Master's thesis, University of Tsukuba]. University of Tsukuba Repository.

Yodsurang, P. (2023). Lost and found: The water-based settlement of the historic city of Ayutthaya. *Restauratio Archeologica*, 30(1), 79–95. <https://doi.org/10.36253/rar-14356>

Yodsurang, P., Uekita, Y., & Shimizu, I. (2022). Water-based settlement and the loss of community water resilience. *Interiority*, 5(2), 17–36. <https://doi.org/10.7454/in.v5i2.210>

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2566). สถิตินักท่องเที่ยว [Tourism statistics]. <https://www.mots.go.th/news/category/411>

เบญจภักดิ์ เจริญมหาวิทยาลัย. (2567). ซอฟต์พาวเวอร์ มรดกทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวไทยของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา [Soft power: Cultural heritage for promoting tourism in Ayutthaya Province, Thailand]. *วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา [Journal of Ayutthaya Studies]*, 16(1), 84–101. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jas/article/view/263809>

รุ่งรัตน์ ชัยสำเร็จ. (2558). การตรวจสอบสามเส้าเพื่อประเมินประสิทธิผลของกิจกรรมแทรกแซงเพื่อการพัฒนาในการเสริมสร้างสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชน [Triangulation for assessing the effectiveness of developmental interventions in strengthening civic awareness among youth]. *วารสารนิเทศศาสตร์ [Journal of Communication Arts]*, 33(4), 105–122.

รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกุล, ศิริพจน์ เหล่ามานะเจริญ, ปติสร เพ็ญสุต, ขวัญภูมิ วิไลวัลย์, เจนจิรา เบญจพงศ์, อาทิตยา ศรีพรายพรรณ, & วิราวรรณ นฤปิติ. (2553). *แผนที่ภูมิสถานอยุธยา: โครงการประวัติศาสตร์ไทย สังเขป ฉบับมติชน [Ayutthaya landscape maps: Thai history project, Matichon edition]*. มติชน.

วีระศักดิ์ แสนสะอาด. (2565). 30 ปี มรดกโลก นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา กับการดำเนินงานโบราณคดี [30 years of World Heritage: Archaeological practices in Ayutthaya Historical City]. *วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา [Journal of Ayutthaya Studies]*, 2(14), 45–60. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jas/article/view/256348>

หัตยา สิริพัฒนกุล. (2563). การศึกษาระบบบริหารจัดการน้ำในเมืองเก่า: กรณีศึกษาอาณาจักรอยุธยา. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทชั้นปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. <https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/34>

กิตติกรรมประกาศ

โครงการอาสาสมัครมรดกโลก ณ แหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา ประจำปี พ.ศ. 2567 ได้รับการสนับสนุนจากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มีนักศึกษาอาสาสมัครจำนวน 24 คนจากหลากหลายมหาวิทยาลัยทั้งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และคู่สัญญาในต่างประเทศ ประกอบด้วย Saga University, Hokkaido University, Kyushu University, Shibaura Institute of Technology, University of Tsukuba และ Hankuk University of Foreign Studies รวมทั้งได้รับการสนับสนุนด้านสถานที่และบุคลากรผู้ทรงคุณวุฒิจากสถาบันอยุธยาศึกษา สำนักศิลปากรที่ 3 กรมศิลปากร และโครงการฟื้นฟูบูรณะวัดไชยวัฒนาราม คณะผู้จัดงานขอขอบพระคุณทุกท่านมา ณ โอกาสนี้ด้วย

บทบาททางการเมืองของกรมหมื่นเทพพิพิธ ตอนปลายสมัยอยุธยาถึงสมัยกรุงธนบุรี

Political Roles of Prince Thepphiphit from the Late of Ayuthaya Period to the Early of Thonburi Era

ธานี สุขเกษม / Thanee Sukkasem

รองศาสตราจารย์ ดร. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
Associate Professor Dr., Graduate school, Phetchabun Rajabhat University

วิลาวัลย์ น้อยลา / Wilawan Noila

นักวิชาการอิสระ / Freelance Researcher

สุกาญดา ทองคำ / Sukanda Thongkham

อาจารย์ สาขาวิชาการบริหารกระบวนการยุติธรรม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
Lecturer, Department of Justice Administration, Faculty of Humanities and Social Sciences, Phetchabun Rajabhat University

กฤษฎากรณ์ ยูงทอง / Kritsadakon Yoongtong

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
Assistant Professor Dr., Department of Law, Faculty of Humanities and Social Sciences, Phetchabun Rajabhat university

พัชยา เลือดชัยพฤกษ์ / Patchaya Luedchaiyapurk

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาการเมืองการปกครอง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
Assistant Professor, Department of Politics and Government, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Phetchabun Rajabhat university

วันที่รับบทความ 18 กันยายน 2568 / แก้ไขบทความ 21 พฤศจิกายน 2568 / ตอรับบทความ 27 พฤศจิกายน 2568

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาททางการเมืองของกรมหมื่นเทพพิพิธในช่วงตอนปลายสมัยอยุธยาถึงสมัยต้นกรุงธนบุรี โดยการศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นต้นและชั้นรอง ผลการศึกษาพบว่า กรมหมื่นเทพพิพิธ เป็นพระโอรสองค์หนึ่งของสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ มีบทบาททางการเมืองมากที่สุด โดยแบ่งออกเป็น 2 ช่วงระยะเวลา คือ 1) ช่วงก่อนกรุงศรีอยุธยาล่มสลาย และ 2) ช่วงสมัยกรุงธนบุรี ซึ่งในช่วงระยะเวลาก่อน พ.ศ. 2310 กรมหมื่นเทพพิพิธมีบทบาทในการสนับสนุนเจ้าฟ้ากรมขุนพรพินิตขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระเจ้าอู่ทอง เมื่อเจ้าฟ้ากรมขุนอนุรักษ์มนตรีขึ้นครองราชย์สมบัติเป็นพระเจ้าเอกทัศ กรมหมื่นเทพพิพิธทรงออกผนวชและถูกกล่าวหาว่าเป็นกบฏต่อพระเจ้าเอกทัศ พระองค์

จึงถูกเนรเทศไปอยู่เกาะลังกา เมื่อประทับอยู่ที่เกาะลังกาก็มีส่วนพัวพันในเหตุการณ์กบฏภายในเกาะลังกา จนต้องเสด็จหนีกลับอาณาจักรอยุธยาอีกครั้ง เมื่อกรุงศรีอยุธยาถูกพม่าล้อมกำลังไว้ทั้งหมด กรมหมื่นเทพพิพิธได้รวบรวมกำลังคนเพื่อต่อสู้กับพม่า แต่ก็ถูกกองทัพพม่าตีแตก กรมหมื่นเทพพิพิธจึงหลบหนีไปอยู่เมืองพิมายและนครราชสีมา เมื่อกรุงศรีอยุธยาล่มสลายในปี พ.ศ. 2310 แล้ว กรมหมื่นเทพพิพิธได้จัดตั้งเป็นชุมนุมเจ้าพิมาย เมื่อกองทัพธนบุรีของสมเด็จพระเจ้าตากสินยกกำลังมาปราบปรามชุมนุมเจ้าพิมาย กรมหมื่นเทพพิพิธก็พ่ายแพ้และถูกลงโทษประหารชีวิตในที่สุด

คำสำคัญ : บทบาททางการเมือง กรมหมื่นเทพพิพิธ อยุธยาตอนปลาย กรุงธนบุรีตอนต้น

Abstract

The purpose of this article was to examine the political role of Prince Thepphiphit during the late Ayutthaya period and the early Thonburi era. The study was conducted using both primary and secondary historical sources. The findings indicate that Prince Thepphiphit, one of the sons of King Borommakot, played a prominent political role during these transitional periods. His political involvement can be divided into two phases: (1) the period before the fall of Ayutthaya, and (2) the early Thonburi period. Before 1767, Prince Thepphiphit supported Prince Phonphinit in ascending the throne as King Uthumphon. When Prince Anurak Montri later ascended the throne as King Ekathat, Prince Thepphiphit entered the monkhood but was subsequently accused of treason against King Ekathat and was exiled to Ceylon. During his exile, he became entangled in a local rebellion and eventually fled back to Ayutthaya. In the final years of the Ayutthaya Kingdom, while the city was under Burmese siege, Prince Thepphiphit attempted to mobilize forces to resist the Burmese army but was defeated, forcing him to flee to Phimai and Nakhon Ratchasima. After the fall of Ayutthaya in 1767, Prince Thepphiphit established the Phimai polity (Phimai Clique). When King Taksin of Thonburi launched a military campaign to suppress regional polities and reunify the Siamese kingdom, the Phimai Clique was defeated. Prince Thepphiphit was ultimately captured and executed.

Keywords : Political Role , Prince Thepphiphit , Late Ayutthaya Period , Early Thonburi Era

บทนำ

กรมหมื่นเทพพิพิธเป็นเชื้อพระวงศ์คนสำคัญพระองค์หนึ่งของราชวงศ์บ้านพลูหลวง ซึ่งเป็นราชวงศ์สุดท้ายของกรุงศรีอยุธยา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าในบรรดารัชทายาทกรุงศรีอยุธยาที่หลงเหลืออยู่ 3 พระองค์ ภายหลังการล่มสลายของกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 2310 นั้น ได้แก่ 1) กรมหมื่นเทพพิพิธ (พระราชโอรสพระเจ้าบรมโกศ) 2) เจ้าศรีสังข์ (โอรสในกรมขุนเสนาพิทักษ์ - เจ้าฟ้ากุ้ง) และ 3) เจ้าจ้อย (พระราชโอรสในเจ้าฟ้าอภัย - เจ้าฟ้าอภัยเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ (ปราชญ์ เครือทอง, 2558, หน้า 79) นับว่ากรมหมื่นเทพพิพิธท่านนี้มีบทบาททางการเมืองมากที่สุดกว่ารัชทายาทพระองค์อื่นทั้งในช่วงก่อนและภายหลังการล่มสลายของอาณาจักรอยุธยา

กรมหมื่นเทพพิพิธเริ่มปรากฏชื่อในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาตอนปลายรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ และมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนพระเจ้าอู่ทองพรให้ขึ้นครองราชย์สมบัติ แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงแผ่นดินมาเป็นพระเจ้าเอกทัศ พระองค์ถูกกล่าวหาว่าเป็นกบฏต่อแผ่นดิน เพราะร่วมสมคบคิดกับขุนนางบางกลุ่มเพื่อสนับสนุนให้พระเจ้าอู่ทองพรกลับขึ้นมาครองราชย์อีกครั้ง จนถูกเนรเทศไปอยู่เกาะลังกา (หรือประเทศศรีลังกาในปัจจุบัน) แต่ก็เข้าไปพัวพันกับการกบฏภายในของอาณาจักรนั้น ต้องหลบหนีกลับมากรุงศรีอยุธยา เมื่อกองทัพพม่าจากเข้ามาล้อมกรุงศรีอยุธยา ในปี พ.ศ. 2308 กรมหมื่นเทพพิพิธได้มีบทบาทในการรวบรวมผู้คนแถบชายฝั่งตะวันออกเพื่อต่อสู้กับพม่า แต่ถูกพม่าตีแตก กรมหมื่นเทพพิพิธเสด็จหนีไปยังเมืองนครราชสีมา หลังจากนั้นก็อาศัยความเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าบรมโกศ ตั้งตัวเป็นเจ้าพิมาย ซึ่งเป็นชุมนุมหนึ่งภายหลังอาณาจักรอยุธยา ล่มสลาย ต่อมาก็ถูกสมเด็จพระเจ้าตากสินปราบลงได้ กรมหมื่นเทพพิพิธถูกจับกุมตัวไปที่กรุงธนบุรี และถูกสำเร็จโทษประหารชีวิตในที่สุด

เมื่อพิจารณาจากเอกสารที่กล่าวถึงกรมหมื่นเทพพิพิธ ส่วนใหญ่มักจะกล่าวถึงพฤติกรรมของพระองค์ไปในทาง”ลบ”นั่นคือเป็นผู้คิดก่อการกบฏยึดอำนาจจากกษัตริย์ หรือเป็นผู้แสวงหาอำนาจส่วนตัว อย่างไรก็ตาม มีเอกสารบางชิ้นที่ระบุว่ากรกระทำของกรมหมื่นเทพพิพิธเป็นไปเพื่อสร้างความชอบธรรมของกระบวนการทางการเมืองการปกครองกรุงศรีอยุธยา เช่น งานของมานพ ถาวรวัฒน์ สุกุล (2547, หน้า 300) ที่กล่าวว่า กรมหมื่นเทพพิพิธได้ร่วมมือกับกลุ่มขุนนางกราบทูลพระเจ้าบรมโกศ ให้ทรงแต่งตั้งเจ้าฟ้าอู่ทองพร กรมขุนพรพินิตขึ้นเป็นพระมหาอุปราชแทนเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์(กุ้ง) หรืองานของกำพล จำปาพันธ์ (2560) ที่ระบุว่า การรวบรวมกำลังพลบริเวณหัวเมืองชายทะเลฝั่งตะวันออกและตั้งค่ายที่ปากน้ำโยทะกาเพื่อต่อสู้กับพม่านั้น เป็นเพราะผู้คนทั้งหลายมีความเลื่อมใสศรัทธากรมหมื่นเทพพิพิธในฐานะพระราชโอรสของพระเจ้าบรมโกศและเป็นพระราชอนุชาของพระเจ้าเอกทัศนั่นเอง จะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างกันในมุมมองพฤติกรรมของกรมหมื่นเทพพิพิธที่นำศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาบทบาททางการเมืองของกรมหมื่นเทพพิพิธ ในช่วงสมัยปลายกรุงศรีอยุธยา จนถึงสมัยกรุงธนบุรี โดยใช้เอกสารต่างๆ เป็นข้อมูลในการศึกษาโดยแบ่งหัวข้อในการนำเสนอ ดังนี้ 1) พระประวัติของกรมหมื่นเทพพิพิธ 2) บทบาททางการเมืองของกรมหมื่นเทพพิพิธ ก่อนการเสียกรุงศรีอยุธยา และ 3) บทบาททางการเมืองของกรมหมื่นเทพพิพิธหลังการเสียกรุงศรีอยุธยา จนถึงสมัยกรุงธนบุรีตอนต้น โดยการศึกษาจากแหล่งข้อมูลที่เป็นเอกสารทั้งหมด

1. พระประวัติของกรมหมื่นเทพพิพิธ

กรมหมื่นเทพพิพิธเป็นพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ (ขณะนั้นยังเป็นเจ้าฟ้าพร พระมหาอุปราชากรมพระราชวังบวรสถานมงคล) ประสูติในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ สันนิษฐานจากหลักฐานจีนระบุว่า เมื่อกรมหมื่นเทพพิพิธสิ้นพระชนม์ใน พ.ศ. 2311 นั้น มีพระชนมายุประมาณ 50 พรรษา แสดงว่ากรมหมื่นเทพพิพิธประสูติเมื่อประมาณ พ.ศ. 2261 ในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ

ซึ่งอาจจะเป็นปีเดียวกันหรือใกล้เคียงกับปีประสูติของพระเจ้าเอกทัศ หลักฐานจีนตามที นิธิ เอียวศรีวงศ์อ้างถึงระบุว่า พระมารดาของกรมหมื่นเทพพิพิธเป็นพระสนม มีเชื้อชาติไป๋ทอ (Baitou) ซึ่งนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2542, หน้า 170) สันนิษฐานว่าเป็นชาวลาว (ล้านนาหรือล้านช้าง) มีพระนามในเอกสารจีนว่า “เซ้าหวังจี” (ปรามินทร์ เครือทอง, 2558, หน้า 78)

กรมหมื่นเทพพิพิธพระนามเดิมว่าแขกเต้าหรือพระองค์เจ้าแขก ท่านมีพระอนุชาร่วมมารดา คือพระองค์เจ้าปาน ซึ่งต่อมาให้ทรงกรมเป็นกรมหมื่นเสวกศักดิ์หนึ่งในเจ้าสามกรม ดังความในพระราชพงศาวดารฉบับราชหัตถเลขา เล่ม 3 (2559, หน้า 181) ระบุไว้ตอนหนึ่งเมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์นั้น “ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าตั้งสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระองค์ใหญ่ ซึ่งทรงพระนามเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศวงไชยเชษฐสุริยวงศ์ พระราชบุตรพระพันวัสสาใหญ่นั้น เป็นเจ้าฟ้ากรมขุนเสนาพิทักษ์ โปรดให้พระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าเอกทัศ พระราชบุตรพระพันวัสสาน้อยเป็นเจ้าฟ้ากรมขุนอนุรักษ์มนตรี ให้พระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าแขกเป็นกรมหมื่นเทพพิพิธ พระองค์เจ้ามั่งคุดเป็นกรมหมื่นจิตสุนทร พระองค์เจ้ารถเป็นกรมหมื่นสุนทรเสพ พระองค์เจ้าปานเป็นกรมหมื่นเสวกศักดิ์ ให้เจ้าฟ้านเรนทร ซึ่งทรงผนวชอยู่นั้นเป็นเจ้าฟ้ากรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ ให้พระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าดอกเตือเป็น เจ้าฟ้ากรมขุนพรพินิต จากความในพระราชพงศาวดารดังกล่าวย่อมแสดงให้เห็นถึงการเรียงลำดับอาวุโสตามพระชนมายุและตามศักดิ์ของพระราชมารดา นั้นย่อมแสดงว่ากรมหมื่นเทพพิพิชน่าจะมีอาวุโสน้อยกว่าเจ้าฟ้ากรมขุนอนุรักษ์มนตรี (พระเจ้าเอกทัศ) และเจ้าฟ้ากรมขุนพรพินิตในด้านศักดิ์ของพระมารดา แต่ในด้านพระชนมายุอาจจะไล่เลี่ยกันก็เป็นได้

2. บทบาททางการเมืองของกรมหมื่นเทพพิพิธก่อนการล่มสลายของอาณาจักรอยุธยา

บทบาททางการเมืองของกรมหมื่นเทพพิพิธ สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระยะหรือ 2 ช่วง กล่าวคือ

1) บทบาททางการเมืองของกรมหมื่นเทพพิพิธในระยะก่อนการล่มสลายของอาณาจักรอยุธยา (ก่อน พ.ศ.2310) และ 2) บทบาททางการเมืองของกรมหมื่นเทพพิพิธภายหลังการล่มสลายของอาณาจักรอยุธยา ดังจะกล่าวถึงรายละเอียดต่อไป

2.1 บทบาททางการเมืองของกรมหมื่นเทพพิพิธในระยะก่อนการล่มสลายของอาณาจักรอยุธยา

2.1.1 บทบาทในการสนับสนุนเจ้าฟ้ากรมขุนพรพินิตขึ้นครองราชย์สมบัติ

ในปลายรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ บรรดาพระโอรสที่ทรงกรมได้เกิดการแตกแยก และรวมกลุ่มทางการเมืองออกเป็น 2 ฝ่าย ได้แก่ 1) ฝ่ายของพระโอรสที่ประสูติจากพระมเหสีได้มีเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ ซึ่งได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกรมพระราชวังบวรฯ มหาอุปราชใน พ.ศ. 2284 รวมถึงเจ้าฟ้ากรมขุนอนุรักษ์มนตรีและเจ้าฟ้ากรมขุนพรพินิต ที่ได้รับพระราชทานอิสริยยศเป็นที่กรมขุน 27 ฝ่ายของพระโอรสที่ประสูติจากพระสนมมีกรมหมื่นจิตรสุนทร กรมหมื่นสุนทรเทพ และกรมหมื่นเสวกักดี (ร่วมพระมารดาเดียวกันกับกรมหมื่นเทพพิพิธ) ได้รับพระราชทานอิสริยยศเป็นที่กรมหมื่นรวมกันเรียกว่าเจ้าสามกรม ส่วนกรมหมื่นเทพพิพิธซึ่งถึงแม้ว่าจะทรงเป็นพระราชโอรสที่ประสูติจากพระสนมก็ตาม แต่พระองค์เลือกที่จะอยู่กับฝ่ายเจ้าฟ้ากรมขุนเสนาพิทักษ์ (เจ้าฟ้ากุ้ง) เจ้าฟ้ากรมขุนอนุรักษ์มนตรี และเจ้าฟ้ากรมขุนพรพินิตมากกว่า

ต่อมาได้เกิดเหตุความขัดแย้งระหว่างกรมพระราชวังบวรฯ (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์-กุ้ง) กล่าวคือ ในปีพ.ศ. 2298 กรมพระราชวังบวรฯ ได้มีพระบัญชา (คำสั่ง) ให้ตำรวจนำตัวเจ้ากรม ปลัดกรม นายเวร ปลัดเวร ของเจ้าสามกรมคือ กรมหมื่นจิตรสุนทร กรมหมื่นสุนทรเทพ กรมหมื่นเสวกักดี มาลงพระราชอาญาโดยหลัง คนละ 15 ทีบ้าง 20 ทีบ้างในข้อหาว่า “ทำสูงกว่าศักดิ์” (พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 3, 2559, หน้า 199) ซึ่งหมายความว่า การที่เจ้าสามกรม แต่งตั้งข้าในกรมสูงถึงชั้น “ขุน” เกินตำแหน่งที่ทรงกรม ถึงทรงเป็นแค่ “กรมหมื่น” ข้าในกรมก็มิยศสูงได้แต่ตำแหน่ง “หมื่น” เท่านั้น จะสูงกว่า “หมื่น” เป็น “ขุน” หรือ “พระ” ได้ให้ถือว่าผิดพระราชอาญา (ปราชญ์ศรีทอง, 2556, หน้า 87) เหตุการณ์นี้ได้สร้างความไม่พอใจให้เจ้าสามกรมเป็นอย่างมาก

จนกระทั่งปี พ.ศ.2399 กรมหมื่นสุนทรเทพได้กราบบังคมทูลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ให้ทรงทราบฯว่า “กรมพระราชวังบวรฯ (เจ้าฟ้ากุ้ง) เสด็จเข้ามาลอบลักทำชู้กับเจ้าฟ้านิมและเจ้าฟ้าสังวาลย์ ในพระราชวังเป็นหลายครั้ง” (พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 3, 2559, หน้า 199-200) เมื่อมีการสอบสวนความจริง กรมพระราชวังบวรฯ (เจ้าฟ้ากุ้ง) ก็ยอมรับเป็นสัตย์ว่าเป็นชู้กับเจ้าฟ้าสังวาลย์จริง จึงนับเป็นความผิดทรงพระราชอาญาอย่างร้ายแรง เพราะสตรีสองท่านนี้เป็น พระสนมของพระมหากษัตริย์ถึงเป็นสิ่งต้องห้าม แม้สมเด็จพระเจ้าบรมโกศพระราชทานยกโทษประหาร

กรมพระราชวังบวร (เจ้าฟ้ากุ้ง) ตามที่ให้สัจจะไว้กับสมเด็จพระพันวัสสาใหญ่ กรมหลวงอภัยนุชิต พระมารดาของกรมพระราชวังบวร (เจ้าฟ้ากุ้ง) แต่พระองค์มีพระราชโองการให้ลงโทษโบย 230 ที่ ดังความในเอกสารว่า “เจ็ดร้อย จะแบ่งเป็นสามส่วน ยกเสียสองส่วน ขอให้เขียนส่วนหนึ่ง แต่สองร้อย สามสิบที่จะว่าประการใด เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ตอบว่า จะขอรับพระราชอาญาตามจะทรงพระกรุณาโปรด (คำให้การขุนหลวงหาวัดฉบับหลวง, 2547, หน้า 488)

ในเหตุการณ์นี้กรมหมื่นเทพพิพิธปรากฏบทบาทเป็นแค่เพียงผู้นำความของกรมพระราชวังบวรฯ (เจ้าฟ้ากุ้ง) ขึ้นกราบบังคมทูลสมเด็จพระเจ้าบรมโกศตามความข้างต้นเท่านั้น อย่างไรก็ตาม กรมพระราชวังบวรฯ (เจ้าฟ้ากุ้ง) ทรงทนการโบยไม่ไหว สิ้นพระชนม์ไปพร้อม ๆ กับเจ้าฟ้าสังวาลย์ ซึ่งถูกโบย 30 ที และถอดยศเป็นไพร่ จ้องจำไว้จนกว่าจะตาย ส่วนเจ้าฟ้านิมก็ถูกโบย 30 ที ถอดยศเป็นไพร่ จ้องจำไว้จนกว่าจะตายเช่นกัน

เมื่อเจ้าฟ้ากรมขุนเสนาพิทักษ์ สิ้นพระชนม์ ทำให้ตำแหน่งพระมหากุปราชกรมพระราชวังบวรฯ ว่างลง กรมหมื่นเทพพิพิธเริ่มแสดงบทบาทสำคัญในการแต่งตั้งรัชทายาทของแผ่นดินอยุธยาใหม่สืบแทน เจ้าฟ้ากรมขุนเสนาพิทักษ์ (เจ้าฟ้ากุ้ง) ที่สิ้นพระชนม์ไป โดยปรึกษากับเสนาบดีชั้นผู้ใหญ่ เพื่อกราบบังคมทูลสมเด็จพระเจ้าบรมโกศให้มีพระบรมราชโองการสถาปนา พระมหากุปราชกรมพระราชวังบวรฯ องค์ใหม่ ดังความตอนหนึ่งในเอกสารว่า

“กรมหมื่นเทพพิพิธจึงปรึกษาด้วยเจ้าพระยาอภัยราชาผู้ว่าที่สมุหนายก และเจ้าพระยามหาเสนา พระยาพระคลังพร้อมกัน แล้วกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า จะขอพระราชทานให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ากรมขุนพรพินิต ขึ้นประดิษฐาน ณ ที่พระมหากุปราชกรมพระราชวังบวรสถานมงคล จะได้บำรุงรักษาแผ่นดินสืบไป...”

พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 3, 2559, หน้า 202

ส่วนเจ้าฟ้ากรมขุนพรพินิตเมื่อทราบเรื่องนี้ ก็ทำเรื่องกราบบังคมทูลบ้างว่า “เจ้าฟ้ากรมขุนอนุรักษ์มนตรียังมีอยู่ ขอพระราชทานให้เป็นกรมพระราชวังบวรฯ จึงจะสมควร” แต่สมเด็จพระเจ้าบรมโกศ กลับทรงมีพระบรมราชวินิจฉัย โดยตรัสว่า “กรมขุนอนุรักษ์มนตรีนั้นโฉดเขลา หาสติปัญญาและความเพียรมิได้ ถ้าจะให้ดำรงฐานะศักดิ์มหาอุปราชสำเร็จราชการกิจทั้งนั้นนั้น บ้านเมืองก็จะเกิดภัยพิบัติ ฉิบหายเสีย เห็นแต่กรมขุนพรพินิต กอปรด้วยสติปัญญาเฉลียวฉลาดหลักแหลม สมควร จะดำรงเศวตฉัตรครอบสมบัตินิรักษาสืบไปได้ เหมือนดังคำปรึกษาท้าวพระยามุขมนตรีทั้งปวง” (พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 3, 2559, หน้า 202)

จากนั้นสมเด็จพระเจ้าบรมโกศจึงมีดำรัสสั่งให้เจ้าฟ้ากรมขุนอนุรักษ์มนตรีว่า “จงไปบวชเสีย อย่าให้กิดขวาง เจ้าฟ้ากรมขุนอนุรักษ์มนตรีมีอาจขัดพระราชโองการได้ กลัวพระราชอาญาก็ต้องจำพระทัย

ทูลลาไปทรงผนวชแล้วเสด็จขึ้นไปอยู่ ณ วัดละมุดปากจั่น” ส่วนเจ้าฟ้ากรมขุนพรพินิตนั้น “จึงทรงพระกรุณาโปรดให้กระทำการพระราชพิธีอุปราชาภิเษก ณ พระที่นั่งสรรเพชญปราสาท อัญเชิญเจ้าฟ้ากรมขุนพรพินิต เสด็จถวัลยราชย์ ณ ที่กรมพระราชวังบวรฯ แต่มิได้เสด็จขึ้นไปประทับในพระราชวังหน้า เสด็จอยู่ ณ พระตำหนักสวนกระต่ายในพระราชวังหลวงตามเคยเสด็จอยู่แต่ก่อนนั้น” (พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 3, 2559, หน้า 203)

บทบาททางการเมืองของกรมหมื่นเทพพิพิธที่เลือกอยู่ข้างฝ่ายเจ้าฟ้ากรมขุนพรพินิต มีความเด่นชัดขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2301 เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเสด็จสวรรคต “มีเอกสารที่ระบุถึงพฤติการณ์ของกรมหมื่นเทพพิพิธที่เลือกจะอยู่ข้าง “พระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่” โดย “ในขณะนั้น กรมหมื่นเทพพิพิธจึงเชิญเอาพระแสงดาบ พระแสงกระบี่ พระแสงง้าวที่ข้างพระที่นั่งส่งให้ขุนพิพิธรักษา ชาวที่เชิญตามเสด็จกรมพระราชวังบวรฯ ไปยังพระตำหนักสวนกระต่าย (พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 3, 2559, หน้า 204-205)

ฝ่ายเจ้าสามกรมก็ตอบโต้โดยการบัญชาการให้ “ขุนอนุรักษ์ภูธร ข้าหลวงในกรมหมื่นสุนทรเทพพาเอาคนในตำหนักสระแก้ว ประมาณร้อยเศษ ปีนข้ามกำแพงวัดพระศรีสรรเพชญ์และกำแพงโรงรถเข้ามาบรรจบคนในกรมหมื่นจิตรสุนทร ณ ตำหนักศาลาลวด และขุนพิพิธภักดีข้าหลวงในกรมหมื่นจิตรสุนทร พาคนเข้าไปกระทุ้งบานประตูโรงแสงนอก เข้าไปเอาปืนนกสับและศาสตราวุธมาถือเป็นอันมาก (พระราชพงศาวดาร กรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), 2561, หน้า 422) ฝ่ายเจ้าฟ้าอุทุมพร กรมขุนพรพินิต ทรงทราบข่าวจึงขออาราธนาพระสงฆ์ที่มาในงานพระบรมศพพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ให้ไปเจรจาเกลี้ยกล่อม” เจ้าสามกรม” ให้ยุติการกระทำดังกล่าวเสีย พระราชาคณะทั้ง 5 รูป ก็เจรจาจน “เจ้าสามกรม” ยินยอมที่จะเข้าเฝ้าถวายสัตย์ต่อหน้าพระพักตร์เจ้าฟ้าอุทุมพร กรมขุนพรพินิต แต่ยังคงซ่อนสุมผู้คนอาวุธอยู่ เจ้าฟ้าอุทุมพร กรมขุนพรพินิตจึงนำความปรึกษากับเจ้าฟ้ากรมขุนอนุรักษ์มนตรี (ซึ่งขณะนั้นได้ลาสิกขาบทมาประทับที่พระที่นั่งสุริยamarinแล้ว) เจ้าฟ้าเอกทัศจึงให้เชิญ “เจ้าสามกรม” มาเฝ้าเจ้าฟ้าอุทุมพร กรมขุนพรพินิต และเจ้าฟ้ากรมขุนอนุรักษ์มนตรี ณ พระตำหนักตึก แล้วมีพระบัญชาให้จับกุม “เจ้าสามกรม” ไว้ทั้ง 3 พระองค์ แล้วนำไปสำเร็จโทษด้วยท่อนจันทน์จนสิ้นพระชนม์” (พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 3, 2559, หน้า 206)

หลังจากกำจัด “เจ้าสามกรม” ทั้ง 3 พระองค์ไปแล้ว เจ้าฟ้ากรมขุนพรพินิตก็เสด็จขึ้นครองราชย์ตามโบราณราชประเพณีในพระนาม “พระเจ้าอุทุมพร” ส่วนเจ้าฟ้ากรมขุนอนุรักษ์มนตรีผู้เป็นพระเชษฐาก็ทรงประทับอยู่ที่พระที่นั่งสุริยamarin มีหน้าที่ยังแสดงท่าทีว่ามีความต้องการราชสมบัติดังความในเอกสารดังนี้ “ฝ่ายพระเชษฐาธิราชกรมขุนอนุรักษ์มนตรีนั้น พระทัยปรารถนาในราชสมบัติมิได้เสด็จไปอยู่ที่อื่น เสด็จขึ้นอยู่บนพระที่นั่งสุริยamarin สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน (พระเจ้าอุทุมพร) มิรู้ที่จะทำประการใด ด้วยร่วมพระอุทรเดียวกัน จึงทรงพระราชดำริจะยอมถวายราชสมบัติ...” (พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 3, 2559, หน้า 206) ส่วนเหตุผลของพระองค์

ในการมอบราชสมบัติให้เจ้าฟ้ากรมขุนอนุรักษ์มนตรี มีกล่าวไว้เพียงสั้น ๆ ว่า “เรานี้เป็นอนุชา อันว่าราชสมบัตินี้ควรแต่พระเชษฐาธิราชที่จะครอบครองสมบัติแทนที่พระบิดาสืบไป” (คำให้การหลวงประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง, 2534, หน้า 60) แล้วพระเจ้าอู่ทองพระก็เสด็จออกผนวชจนรู้จักกันในนามว่า “ขุนหลวงหาวัด” เจ้าฟ้ากรมขุนอนุรักษ์มนตรีจึงเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติเป็นสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์หรือพระเจ้าเอกทัศ

ส่วนกรมหมื่นเทพพิพิธ หลังจากมีพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้เพียง 7 วัน ก็ออกผนวชตามพระเจ้าอู่ทองพระไป โดยมีเอกสารระบุไว้ว่า “...อยู่มาประมาณเจ็ดวัน กรมหมื่นเทพพิพิธคิดถึงพระองค์ว่าเป็นเจ้าผู้ใหญ่เกรงพระเจ้าแผ่นดินจะมีความรังเกียจพระทัยไม่เลี้ยง ก็จะมีชีพิตันตรายเหมือนเจ้าสามกรม จึงเข้าไปกราบทูลถวายบังคมลาออกผนวช ครั้นทรงพระอนุญาตแล้วก็ทรงทรงผนวชอยู่ ณ วัดกระโจมน” (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), 2561, หน้า 7423; พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 3 , 2559, หน้า 207) การผนวชของกรมหมื่นเทพพิพิธครั้งนี้ น่าจะเป็นการหลบหลีกเหตุเภทภัยที่อาจจะเกิดกับท่านเอง อย่างไรก็ตาม ในเอกสารคำให้การขุนหลวงหาวัด (2547, หน้า 144) ระบุสั้น ๆ ว่า “อันว่ากรมหมื่นเทพพิพิธนั้นเป็นที่ปรึกษา กับวังหน้านั้น ครั้นพระเจ้าอู่ทองพระราชออกทรงบรรพชาแล้วก็ว่าเหวอยู่ กับพระองค์นั้นก็ไม่มีปกตติรตรองโดยสุจริต จึงทูลลาออกอุปสมบท...” ซึ่งเป็นการบรรยายถึงสภาพความคิดและความรู้สึกของกรมหมื่นเทพพิพิธในอีกแง่มุมหนึ่ง

2.1.2 บทบาทในการก่อการกบฏต่อพระเจ้าเอกทัศ ปี พ.ศ. 2301

เมื่อพระเจ้าเอกทัศเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติแล้ว ทรงแต่งตั้งนายปิ่นและนายฉิมซึ่งเป็นพี่ชายของเจ้าจอมเพ็งและเจ้าจอมแม้นที่เป็นเจ้าจอมในพระเจ้าเอกทัศ ขึ้นดำรงตำแหน่งเป็นพระยาราชมนตรีบริรักษ์ จางวางมหาดเล็ก และทั้งนายฉิม (น้องชายนายปิ่น) เป็นหมื่นศรีสรลักษณ์ตามลำดับ พระยาราชมนตรีบริรักษ์ (ปิ่น) และจมีนศรีสรลักษณ์ (ฉิม) มีอำนาจเข้าออกเขตพระราชฐานได้อย่างอิสระ และกล่าววาจาหยาบคายต่อขุนนางผู้ใหญ่ เป็นที่ไม่พอใจแก่บรรดาขุนนางเสนาบดีจตุสดมภ์ เหล่าขุนนางเสนาบดีที่นำโดยเจ้าพระยาอภัยราชา สมุหนายกพระยายมราชเสนาบดีนครบาล พระยาเพชรบุรี หมื่นทิพเสนา นายจ้อย นายเพ็งจัน เป็นต้น ทุกคนมีความเห็นตรงกันว่า “...พระเจ้าแผ่นดินชุบเลี้ยงพระยาราชมนตรี จมีนศรีสรลักษณ์มีจิตกำเริบกระทำการหยาบช้าต่าง ๆ ไม่เข้าบ้านเมืองก็จะเกิดจลาจลเป็นเหตุ อนึ่งสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงก็ตรัสมอบราชสมบัติแก่พระพุทธเจ้าอยู่หัวซึ่งทรงผนวช จะได้มอบราชสมบัติให้แก่พระองค์นี้หาไม่ได้ ตรัสทำนายไว้ว่าถ้าจะให้พระองค์นี้ครองสมบัติ บ้านเมืองก็จะพิบัติฉิบหาย ควรจะกำจัดพระองค์นี้เสียจากเสวตฉัตร จะไปเชิญสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งทรงผนวชนั้นให้ลาผนวชออกมาเสวยราชสมบัติดังเก่า...” (พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 3, 2559, หน้า 208)

คณะขุนนางกลุ่มนี้ได้นำความไปปรึกษาหารือกรมหมื่นเทพพิพิธที่ทรงผนวชอยู่ ณ วัดกระโจมนครหมื่นเทพพิพิธจึงนำคณะขุนนางกลุ่มนี้ไปเข้าเฝ้ากราบบังคมทูลพระเจ้าอุทุมพรที่ทรงผนวชอยู่ ณ วัดประดู่ พระเจ้าอุทุมพรคงไม่ประสงค์จะมีส่วนร่วมในการกบฏครั้งนี้ จึงตรัสตอบว่า “รูปเป็นสมณะจะคิดอ่านการแผ่นดินด้วยนั้นไม่ควร ท่านทั้งปวงเห็นควรประการใดก็ทำตามจะคิดการเถิด...” (พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 3, 2559, หน้า 208-209) บรรดากลุ่มผู้ก่อการนี้ตีความเอาเองว่าพระเจ้าอุทุมพรทรงรับทราบในแผนการครั้งนี้ จึงทูลลากลับไป (อริวิชัย อินธพันธ์, 2567, หน้า 33)

แต่หลังจากกรมหมื่นเทพพิพิธกับคณะขุนนางผู้ก่อการกลับไปแล้ว พระเจ้าอุทุมพรเกิดความวิตกจึงรีบเสด็จไปเข้าเฝ้าพระเจ้าเอกทัศน์ ทูลว่า “....คนเหล่านี้คิดกบฏจะทำการใหญ่ ถ้าเขาทำการสำเร็จจับพระเชษฐาได้แล้ว เขาจะมาจับเราเสียด้วย จะยกกรมหมื่นเทพพิพิธขึ้นครองสมบัติ เราสองพี่น้องจะพากันตาย จะนิ่งไว้ไม่ได้....” (พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 3, 2559, หน้า 209) แต่พระเจ้าอุทุมพรทรงขอร้องว่าอย่าประหารชีวิตคณะผู้ก่อการ พระเจ้าเอกทัศน์ทรงมีพระบรมราชโองการให้จับกุมคณะ “กบฏ” ทุกคนได้ตัวขุนนางผู้ใหญ่เกือบหมด มีเพียงหมื่นทักกับนายเพ็งจันทน์ไปได้ ส่วนกรมหมื่นเทพพิพิธพอทราบเหตุก็หนีไปจากวัดกระโจมนครไปอยู่ ณ วัดพระแพนงเชิง (พนัญเชิง) พวกข้าในกรมที่ยังจงรักภักดีต่อพระองค์ช่วยกันตั้งค่ายล้อมไว้ ทำให้เจ้าหน้าที่ไม่กล้าเข้าไปจับกุม

พระเจ้าเอกทัศน์จึงส่งคนไปเจรจาโดยจะทรงเว้นโทษให้ แต่ต้องส่งตัวเจ้ากรม ปลัดกรมมาให้ทางราชสำนักเสียก่อน กรมหมื่นเทพพิพิธก็ทรงรับปากจะส่งคนไปให้ แต่ตัวเจ้ากรมรู้ตัวจึงหนีไปเสียก่อน ส่วนปลัดกรมผูกคอตายไปก่อน เมื่อเหตุการณ์เป็นเช่นนี้ “...ตัวเจ้ากรมหมื่นเทพพิพิธนั้นพาบุตรหลายองค์หนีไปข้างตะวันตก พวกข้าหลวงไปติดตามจับได้ ณ ป่าพระแท่นดงรัง คุณเอาตัวมาถวายกับทั้งบุตร ทรงพระกรุณาให้สีกออกคุมตัวไว้” (พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 3, 2559, หน้า 210) และถูกเนรเทศไปเกาะลังกาในปี จ.ศ.112 (พราหมินทร์ เครือทอง, 2556, หน้า 9) พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันนุนาคร (เจิม), 2561, หน้า 424)

อย่างไรก็ตาม จากเอกสารบางแหล่งระบุถึงเหตุการณ์ดังกล่าวข้างต้นแตกต่างกันในรายละเอียดจากความในคำให้การขุนหลวงหาวัด (2547, หน้า 144-145) กล่าวถึงกรมหมื่นเทพพิพิธตอนหนึ่งว่า

“ครั้นได้อุปสมบทแล้วใจนั้นแตกฉาน จึงคิดความร้ายมิได้ตรงต่อพระองค์ (พระเจ้าเอกทัศน์) ครั้นความลับนั้นแพร่พรายกระจายไปรู้ถึงเสนาบดีผู้ใหญ่ จึงลอบหนีออกจากอารามเสนาบดีผู้ใหญ่จึงเข้าไปทูลกับพระองค์ จึงมีพระโองการให้ไปจับมา ครั้นตามไปจับได้ถึงนอกด่าน พระองค์จึงให้ใส่บทพระอัยการพิพากษา ลูกขุนในจึงใส่บทมา ควรฆ่าอย่างให้เลื่องสืบไป พระองค์จึงขอโทษไว้อย่าให้ตายด้วยว่า

อยู่ในพรตไม่ควรจะปลงชีวิตให้ฉิบหาย ครั้นจะเลี้ยงไว้ ก็เห็นใจกลัวจะคิดร้ายสืบไป
จึงฝากนายสำเภาพ่อค้าชื่อ โครตัง อังกฤษให้ไปส่งเสียเมืองลังกาบูรี...”

(คำให้การขุนหลวงหาวัด, 2547, หน้า 144-145)

ไม่ว่าจะเป็นเอกสารจากแหล่งใด ก็ยืนยันตรงกันว่า กรมหมื่นเทพพิพิธถูกจองจำ และถูกเนรเทศ
ไปอยู่ที่เกาะลังกาในขณะที่ยังครองสมณเพศ ประมาณปี พ.ศ. 2302

2.1.3 บทบาทที่เกี่ยวข้องกับการกบฏในลังกา พ.ศ. 2303

กรมหมื่นเทพพิพิธเมื่อเดินทางมาถึงเกาะลังกานั้น ทางเกาะลังกาไม่มีใครทราบว่าเป็นพระองค์
ถูกเนรเทศ จึงได้ให้การต้อนรับกรมหมื่นเทพพิพิธเป็นอย่างดี (ปราโมทย์ เครือทอง, 2556, หน้า 42)
จึงให้กรมหมื่นเทพพิพิธประทับอยู่ที่วัดบุปผารามหรือวัดมัลลัตตะ ซึ่งเป็นวัดที่สำคัญรองลงมาจาก
วัดพระเชี้ยวแก้ว (Panduwawala, T., 2020) เอกสารฝ่ายลังกายังระบุต่อไปว่า

“ในขณะนั้นขุนนางชั้นสูงชาวลังกาไม่พอใจกษัตริย์ถึงพระเจ้ากิตติศรีราชสิงหะ
เป็นกษัตริย์เชื้อสายทมิฬ คณะสงฆ์ลังกาอันมีพระสรณังกรร่วมด้วย ได้วางแผน
ปลงพระชนม์พระเจ้ากิตติศรีราชสิงหะ โดยคณะสงฆ์จากสยามรู้เห็นเป็นใจด้วยตาม
แผนการที่วางไว้ เมื่อโค่นกษัตริย์ทมิฬลงได้ก็จะสถาปนาเจ้าชายจากสยามขึ้นเป็น
กษัตริย์ศรีลังกา เหตุผลสำคัญคือสยามเป็นเมืองพุทธและกษัตริย์สยามทรงเป็น
พุทธมามกะ อันจะส่งผลดีต่อพุทธศาสนาในลังกามากกว่าการมีกษัตริย์เป็นฮินดู”

(ลังกาภุมาร, 2551, หน้า 83)

จากความข้างต้นสรุปได้ว่า คณะสงฆ์ลังกาผู้ก่อการปลงพระชนม์กษัตริย์ลังการั้งนี้วางแผนการ
ไว้ว่า ถ้าปลงพระชนม์กษัตริย์ลังกาได้แล้ว ก็จะอัญเชิญเจ้าชายจากสยามก็คือกรมหมื่นเทพพิพิธ ขึ้นเป็น
กษัตริย์องค์ต่อไป (Panduwawala, T., 2020) แต่จากความในพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา
เล่ม 3, 2559, หน้า 224) ระบุว่า “ฝ่ายเจ้ากรมหมื่นเทพพิพิธอยู่ในเกาะลังกา ขุนนาง
และราษฎรนิยมยินดีนับถือมากด้วยรู้ว่าเป็นพระภาติกราช (พระอนุชา) พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา ขุนกัน
เข้าใจว่าทรงพระศรัทธาอุทิศสาธุ ออกมาชมพระพุทธรูปศาสนาถึงลังกาทวีป ไม่แจ้งว่าต้อง บรรพชาขณิกกรรม
จึงคิดการเป็นกบฏ จะจับพระเจ้าลังกาถอดเสียจากเศวตฉัตร แล้วจะยกกรมหมื่นเทพพิพิธ
ขึ้นครองราชสมบัติในเมืองสิงขณนคร (กรุงแคนดี)...”

ตามแผนการที่คณะผู้ก่อการปลงพระชนม์กษัตริย์ลังกาทกำหนดไว้คือ ในปี พ.ศ. 2303 มีการจัด
ประเพณีทางศาสนาที่วัดบุปผาราม (ซึ่งเป็นวัดที่คณะสงฆ์จากสยามจำพรรษาอยู่) โดยการชุดหลุมซ่อน
เหล็กแหลมแล้วเอาผ้าคลุมไว้ เตรียมพร้อมรอโอกาสเหมาะจะได้ลงมือแต่บังเอิญมีพระสงฆ์รูปหนึ่ง

ที่ความลับเรื่องนี้ได้นำขานี้แจ้งต่อพระเจ้ากิตติศรีราชสิงหะ ดังนั้นแผนการนี้จึงล้มเหลว เพราะ “พระเจ้ากิตติศรีราชสิงหะเสด็จไปวัดบุปผารามพร้อมด้วยทหารรักษาพระองค์ ก่อนประทับทรงใช้ไม้เท้าเขี่ยผ้าออกได้ทอดพระเนตรหลุมพรางตามที่มีผู้มากราบพูล ทำให้พระองค์มันพระทัยว่า มีคณะผู้ไม่หวังดีต่อพระองค์รับสั่งให้ทหารให้จับคณะผู้ก่อการกบฏ ทั้งหมดทันทีและนำไปประหารชีวิตที่อัมปิเย” (ลังกาकुमार, 2551, หน้า 94)

ปัญหาก็คือ กรมหมื่นเทพพิพิธทรงรู้เห็นเป็นใจเรื่องการกบฏครั้งนี้หรือไม่ หลักฐานทางลังกาบอกเพียงแต่ว่ากลุ่มผู้ก่อการกบฏคิดการอัญเชิญพระองค์มาเป็นกษัตริย์ลังกา แต่หลักฐานฝ่ายไทยแย้งว่ากรมหมื่นเทพพิพิธเดินทางมาลังกา ด้วยความจำยอมตามภาระทางการเมืองที่ตนเองไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ การวางแผนเป็นของฝ่ายลังกาทั้งหมด ซึ่งอาจจะสันนิษฐานได้ว่า พระองค์ตกอยู่ในฐานะ “กลืนไม่เข้าคายไม่ออก” เพราะจะกลับกรุงศรีอยุธยาก็จะมีอันตราย อยู่ลังกาก็เป็นเพียงผู้อาศัย ไม่มีอำนาจต่อรองอะไร แม้จะรู้ว่าคณะผู้ก่อการกบฏของลังกามีแผนการอย่างไร ก็คงจะพูดอะไรไม่ได้ อย่างไรก็ตามพระเจ้ากิตติศรีราชสิงหะทรงลดโทษประหารชีวิตคณะสงฆ์ไทยชุดนี้ เพียงแค่เนรเทศออกนอกเกาะลังกา ก็ยอมบอกนัยยะว่ากรมหมื่นเทพพิพิธไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์กบฏครั้งนี้เท่าไรนัก (ลังกาकुमार, 2551, หน้า 95)

2.2 บทบาทในการรวบรวมกำลังคนเตรียมการต่อสู้พม่าก่อนกรุงศรีอยุธยาแตก

เมื่อกรมหมื่นเทพพิพิธถูกเนรเทศออกจากเกาะลังกาโดย “ทรงหนีมากับเรือสินค้าแขก แล้วขึ้นฝั่งที่เมืองมะริด (ซึ่งยังอยู่ในราชอาณาจักรอยุธยา) จากนั้นกรมการเมืองก็แจ้งมายังกรุงศรีอยุธยาว่ากรมหมื่นเทพพิพิธเสด็จกลับเข้ามาแล้ว พระเจ้าเอกทัศจึงมีพระราชโองการให้รับตัวมาไว้ที่เมืองตะนาวศรีแล้วโปรดให้แต่งข้าหลวงออกไปกำกับด้วย” (พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาเล่ม 3, 2559, หน้า 225 ; พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), 2561, หน้า 429)

ช่วงต้นปี พ.ศ.2308 ทัพพม่าที่นำโดยมังมหานรธาเข้ายึดเมืองมะริด ทวายและตะนาวศรีได้ ทำให้กรมหมื่นเทพพิพิธต้องถอยหนีมาอยู่เมืองเพชรบุรี สมเด็จพระเจ้าเอกทัศจึงมีพระราชโองการให้กรมหมื่นเทพพิพิธไปอยู่ที่เมืองจันทบุรี (พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา, 2559, หน้า 227) มาถึงช่วงกลางปี พ.ศ. 2309 ในขณะที่พม่าล้อมกรุงศรีอยุธยาอยู่นั้น กรมหมื่นเทพพิพิธตัดสินใจหนีออกจากเมืองจันทบุรีมาอยู่ที่เมืองปราจีนบุรี โดยมีรายละเอียดในพระนิพนธ์เรื่องไทยรบพม่าของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2560, หน้า 372-373) กล่าวไว้ดังนี้ “ฝ่ายกรมหมื่นเทพพิพิธก็หนีมาลาผนวช ออกมาชักชวนพวกชาวเมืองชายทะเลตะวันออกให้เข้ามาช่วยแก้กรุงศรีอยุธยา มีพวกกรมการเมืองและราษฎรพากันเข้าอาสาเป็นอันมาก และ “ผู้คนในกรุงศรีอยุธยาเมื่อทราบข่าวว่ากรมหมื่นเทพพิพิธตั้งค่ายที่เมืองปราจีนบุรีเพื่อต่อสู้กับพม่านั้น บรรดาหม่อมเจ้าชายหญิง ซึ่งเป็นพระหน่อในกรมหมื่นเทพพิพิธกับทั้งหม่อมห้ามและข้าไทก็หนีออกไปหว่าเจ้า และพระยารัตนาธิเบศร์นั้น

ก็พาพรรคพวกหนีออกไปเข้าด้วย...” (พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 3, 2559, หน้า 239) เพื่อเตรียมการต่อสู้กับพม่าโดยตั้งค่ายใหญ่ที่เมืองปราจีนบุรี

แล้วแต่งตั้งให้หมื่นแก้ว หมื่นศรีนาวา ชาวเมืองปราจีนบุรี และนายทองอยู่น้อย (นกลีเก) ชาวเมืองชลบุรีคุมกำลังพลประมาณสองพันเศษ ยกมาตั้งค่ายอยู่ ณ ปากน้ำโยทะกาใกล้ ๆ แม่น้ำบางปะกง (สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2560, หน้า 173 ; พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาเล่ม 3, 2559, หน้า 239) เหตุผลที่บรรดาเหล่าขุนนางและกรมการเมืองเมืองต่าง ๆ มาเข้าร่วมกับกรมหมื่นเทพพิพิธครั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะว่าหวังในตำแหน่งลาภยศความก้าวหน้าในราชการก็เป็นได้

ฝ่ายกองทัพพม่าที่ล้อมกรุงศรีอยุธยาอยู่นั้น เมื่อรู้ข่าวว่ากองกำลังของฝ่ายไทยตั้งค่ายอยู่ที่ปากน้ำโยทะกา มังมหานรธาแม่ทัพฝ่ายใต้ของพม่า จึงให้เมฆะระโบและแนกวนจอบโย ยกทัพพม่าจำนวน 3,000 คน ยกออกไปถึงปากน้ำโยทะกา ก็เข้าตีค่ายกองหน้าของกรมหมื่นเทพพิพิธจนแตกพ่าย หมื่นแก้วและหมื่นศรีนาวา แม่ทัพฝ่ายไทยเสียชีวิตในที่รบ ส่วนนายทองอยู่นั้นหนีรอดไปได้ ทัพไทยก็แตกพ่ายกระจัดกระจายกันไป

ฝ่ายกรมหมื่นเทพพิพิธและพระยารัตนาธิเบศร์ ที่เมืองปราจีนบุรี ทราบข่าวว่าค่ายปากน้ำโยทะกา เสียให้แก่พม่าแล้ว ทั้งกรมหมื่นเทพพิพิธและพระยารัตนาธิเบศร์ จึงเดินทางหลบหนีไปทางช่องเรือแตก เพื่อข้ามสู่เมืองนครราชสีมา (พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 3, 2559, หน้า 240 ; สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2560, หน้า 374)

3. บทบาทของกรมหมื่นเทพพิพิธภายหลังการล่มสลายของอาณาจักรอยุธยา และสมัยกรุงธนบุรีตอนต้น

ภายหลังที่ค่ายปากน้ำโยทะกาแตกแล้ว กรมหมื่นเทพพิพิธและพรรคพวกก็หลบหนีมาอยู่เมืองนครราชสีมาแบบผู้ไร้อำนาจ เพราะมีเพียงความยกย่องแต่ปราศจากอำนาจจริง ๆ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2542, หน้า 169) ดังนั้น พระองค์จึงแสดงตนว่าอ่อนน้อมต่อพระยานครราชสีมา โดย “กรมหมื่นเทพพิพิธ จึงให้หลวงมหาพิชัยและนายทองคำ เอาหมวกฝรั่ง / เสื้อแพรกระบวนจีน 1 และผ้าเกี้ยว 2 ผืน ไปให้พระยานครราชสีมา” (พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรีฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), 2562, หน้า 57) แต่ ถึงกระนั้นก็ดี พระยานครราชสีมาก็ไม่มีความไว้วางใจ จึงติดที่จับตัวกรมหมื่นเทพพิพิธส่งให้กรุงศรีอยุธยา กรมหมื่นเทพพิพิธตกพระทัยคิดการจะหนี แต่หม่อมเจ้าประยงค์ผู้บุตรไม่เห็นด้วย ก็ทูลห้ามไว้ แล้ววางแผนสังหารพระยานครราชสีมาได้สำเร็จ แต่หลวงแพ่งน้องชายพระยานครราชสีมาหนีรอดไปได้ แจ้งเชิญกรมหมื่นเทพพิพิธประทับอยู่ที่จวนเมืองนครราชสีมา นั้น หลังจากนั้นต่อมาอีก 15 วัน หลวงแพ่งไปชักชวนพระพิมายซึ่งเป็นเมืองขึ้นแก่เมืองนครราชสีมา ยกทัพมาตีเมืองนครราชสีมาคืนได้สำเร็จ จับเชื้อพระวงศ์ของกรมหมื่นเทพพิพิธที่เป็นชายและขุนนางฆ่าเสียทั้งหมด

เหลือไว้แต่พระโอรสและพระธิดาที่อายุน้อยกับหม่อมเจ้าหญิงไว้เท่านั้น...หลวงแพ่งจะให้ประหารชีวิต กรมหมื่นเทพพิพิธเสีย พระพิมายขอชีวิตไว้ จึงเชิญเสด็จไปอยู่ ณ เมืองพิมาย ส่วนหลวงแพ่ง ก็ได้เป็นเจ้าเมืองนครราชสีมาแทนพี่ชาย (พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 3, 2559, หน้า 267) กรมหมื่นเทพพิพิธก็ยินยอม “พระพิมายนั้นรักใคร่นับถือกรมหมื่นเทพพิพิธว่าเป็นราชวงศ์ ตระกูลกษัตริย์อยุธยา จึงช่วยท่านบำรุงไว้ ครั้นรู้ข่าวว่ากรุงเสียแก่พม่าแล้ว พม่ากวาดเอาพระราชวงศ์ ไปสิ้น จึงยกกรมหมื่นเทพพิพิธขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดินต่อไป เรียกว่า เจ้าพิมาย”

กรมหมื่นเทพพิพิธ จึงตั้งพระพิมายเป็นเจ้าพระศรีสุริยวงศ์ผู้สำเร็จราชการ ตั้งนายสาบุตรผู้ใหญ่ เป็นพระยามหามন্ত্রী และตั้งบุตรผู้น้อยเป็นพระยาวรวงศาธิราช เรียกว่า พระยาน้อย จากนั้นเจ้าพระยา-ศรีสุริยวงศ์กับบุตรชายทั้งสองได้วางแผนสังหารหลวงแพ่งและยึดเมืองนครราชสีมา คืนให้ แก่กรมหมื่นเทพพิพิธได้สำเร็จ และมอบหมายให้พระยาวรวงศาธิราชหรือพระยาน้อย คุ่มกำลังตั้งอยู่ที่ ด่านจอหอรักษาเมืองนครราชสีมา เป็นอันว่าเจ้าพิมายหรือกรมหมื่นเทพพิพิธได้เมืองนครราชสีมาเพิ่มเข้า มาอีกเมืองหนึ่ง มีเขตปกครองตั้งแต่แขวงหัวเมืองตะวันออกฝ่ายตอนไปกระทั่งแดนกรุงศรีสัตนาคนหุต และกรุงกัมพูชา ฝ่ายใต้ลงมาถึงเมืองสระบุรีตลอดลำน้ำแควป่าสัก (พระราชพงศาวดารฉบับ พระราชหัตถเลขา เล่ม 3, 2559, หน้า 268) กลายเป็นขุนนางเจ้าพิมายและมีมืองยาที่เคยเป็นปลัดทัพของ สู้กัพระนายกองที่หนีรอดไปสมทบด้วย

เมื่อกรุงศรีอยุธยาแตกในปีพ.ศ. 2310 แล้ว สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้สถาปนา กรุงธนบุรีขึ้นเป็นเมืองหลวงของขุนนางพระเจ้าตากสิน ทรงมีนโยบายที่จะรวบรวมขุนนางต่าง ๆ ให้เป็น อันหนึ่งอันเดียวกัน หลังจากความล้มเหลวในการเข้าตีขุนนางพระยาพิชัยโลกแล้ว เป้าหมายที่สมเด็จพระ-เจ้าตากสินตั้งพระทัยที่รวบรวมให้ได้คือ ขุนนางเจ้าพิมายหรือกรมหมื่นเทพพิพิธ ประเด็นนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2542, หน้า 171-172) สันนิษฐานว่า ความวิตกกังวลของสมเด็จพระเจ้าตากสิน ในกรณีกรมหมื่นเทพพิพิธเป็นเรื่องการเมืองมากกว่าการทหาร เพราะทางการเงินได้ขอร้องให้ฝ่ายไทย มีการติดตามรัชทายาทแห่งกรุงศรีอยุธยาที่ยังหลงเหลืออยู่ถึง 3 พระองค์ คือ กรมหมื่นเทพพิพิธ (เจ้าหญิงจี่) เจ้าศรีสังข์ (หนีไปอยู่กับพม่า) และเจ้าจ้อย (หนีไปอยู่กับบ้านทายมาศ) (ปราชญ์ เครือทอง, 2558, หน้า 802-82)

ในปลายปี พ.ศ.2311 สมเด็จพระเจ้าตากสินเสด็จยกทัพไปตีขุนนางเจ้าพิมาย โดยมีพระราชวรินทร์ (ทองด้วง) และพระมหามন্ত্রী (บุญมา) เป็นแม่ทัพหน้า ฝ่ายเจ้าพิมายหรือกรมหมื่นเทพพิพิธ จึงมี พระบัญชาให้จัดทัพตั้งรับทัพกรุงธนบุรี ออกเป็น 2 ทัพ คือ 1) เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (พระพิมาย) พระมหามন্ত্রী (สา) และมอญย่า ตั้งรับที่ด่านจอหอ 2) พระยาวรวงศาธิราช (น้อย) ตั้งรับที่ด่านขุนทด ผลการรบปรากฏว่าทั้งสองทัพนี้ถูกตีแตกพ่ายไปหมด นายทัพนายกองถูกฝ่ายธนบุรีประหารชีวิตหมดสิ้น ฝ่าย กรมหมื่นเทพพิพิธหรือเจ้าพิมาย “เมื่อได้ทราบว่ายเสียพระยาทั้งสามแล้ว ก็ตกพระทัยมิได้ตั้งอยู่ สู้รบพาพรรคพวกหนีไปจากเมืองพิมาย จะขึ้นไปแดนกรุงศรีสัตนาคนหุต จึงชวนชนะชาวเมืองนครราชสีมา

ไปติดตามจับกรมหมื่นเทพพิพิธได้กับทั้งบุตร ภรรยา คุณเฝ้าตัวจำมาถวาย...” (พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 4, 2560, หน้า 5)

กรมหมื่นเทพพิพิธถูกจับกุมตัวมายังกรุงธนบุรีในเดือนเก้า (ประมาณพฤศจิกายน พ.ศ.2311) และถูกสำเร็จโทษประหารชีวิตในเดือนสิบ (ประมาณธันวาคม พ.ศ.2311) ดังมีรายละเอียดสั้น ๆ ในพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรีแต่เพียงว่า “...ฝ่ายกรมหมื่นเทพพิพิธให้พระยาวรวงศาธิราชยกมาตั้งรับ ทางหนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวดำรัสให้พระราชวรินทร์ พระมหามนตรียกไปตีพระยาวรวงศาธิราช แล้วจึงเสด็จพระราชดำเนินเข้าตีทัพทางบ้านจอหอ จับได้ตัวพระยาศรีสุริยวงศ์ และพระยามหามนตรี ให้ประหารชีวิตเสีย แต่กรมหมื่นเทพพิพิธนั้นให้สำเร็จด้วยท่อนจันทน์ตามประเพณี (พระราชพงศาวดาร กรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), 2562, หน้า 58)

ในขณะที่ความในพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 4, (2560, หน้า 5) บอกรายละเอียดของเหตุในการประหารชีวิตกรมหมื่นเทพพิพิธไว้อย่างชัดเจนว่า “...จึงให้ตัวกรมหมื่น-เทพพิพิธเข้ามาหน้าพระที่นั่ง และกรมหมื่นเทพพิพิธถือตัวมิได้ถวายบังคม จึงดำรัสว่าตัวเจ้าหาบุญวาสนาบารมีมิได้ ไปอยู่ที่ใดก็พาพวกผู้คนที้นับถือพลอยพินาศฉิบหายที้นั้น ครั้นจะเลี้ยงเจ้าไว้ก็เจอะพาคคนที่หลงเชื่อถือบุญพลอยล้มตายเสียด้วยอีก เจ้าอย่าอยู่เลย จงตายเสียครั้งนี้ทีเดียวเถิด อย่าให้เกิดจลาจลในแผ่นดินสืบไปข้างหน้าอีกเลย แล้วดำรัสสั่งให้เอาตัวกรมหมื่นเทพพิพิธไปประหารชีวิตเสีย”

จากความข้างต้นชี้ให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินน่าจะมี “ข้อมูล” เกี่ยวกับพฤติการณ์ไม่น่าไว้วางใจของกรมหมื่นเทพพิพิธอยู่มาก จึงทรง “ตัดไฟเสียแต่ต้นลม” คือ กำจัดต้นตอของปัญหาเสียเลย ซึ่ง วุฒิชัย มูลศิลป์ ราชบัณฑิตสาขาประวัติศาสตร์ท่านหนึ่ง ระบุว่า “ให้สำเร็จด้วยท่อนจันทน์ตามประเพณี ซึ่งนับว่าเป็นการให้เกียรติแก่กรมหมื่นเทพพิพิธในฐานะที่เป็นเชื้อพระวงศ์” (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2559, หน้า 140)

จึงเป็นจุดจบบทบาททางการเมืองอัน “โหดโผน ผจญภัย เสี่ยงเป็น เสี่ยงตาย” ของ กรมหมื่น-เทพพิพิธ เชื้อพระวงศ์คนท้ายๆ ของกรุงศรีอยุธยา

4. บทสรุป

กรมหมื่นเทพพิพิธเป็นพระโอรส ของสมเด็จพระเจ้าบรมโกศที่เกิดจากพระสนม แต่พระองค์มีบทบาทในการเคลื่อนไหวทางการเมืองมากที่สุดในบรรดาเชื้อพระวงศ์ที่ยังพอหลงเหลืออยู่ ตามเอกสารทางประวัติศาสตร์ต่าง ๆ ระบุไว้ตรงกันว่า พระองค์เริ่มมีบทบาททางการเมืองภายในของกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย โดยเริ่มจากสนับสนุนเจ้าฟ้ากรมขุนพรพินิตให้ขึ้นครองราชย์สมบัติเป็นพระเจ้าอยู่หัวอู่ทองพร แต่เมื่อพระเจ้าอู่ทองพรทรงยกราชสมบัติให้เจ้าฟ้ากรมขุนอนุรักษ์มนตรีขึ้นครองราชย์เป็นพระเจ้าเอกทัศ กรมหมื่นเทพพิพิธไม่เห็นด้วยจึงพยายามหาทางกำจัดพระเจ้าเอกทัศเพื่อคืนราชสมบัติแก่พระเจ้าอู่ทองพร แต่ไม่สำเร็จจึงถูกเนรเทศไปอยู่เกาะลังกา ที่เกาะลังกานี้พระองค์ก็เข้าไปพัวพันกับการกบฏภายใน

เกาะลังกา จนต้องเสด็จหนีกลับมาที่เมืองมะริดและตะนาวศรี แต่เมื่อกองทัพพม่าเข้าตีกรุงศรีอยุธยา ทางด้านใต้และยึดเมืองทั้งสองได้ พระองค์เสด็จหนีมาที่เมืองเพชรบุรีและถูกฝ่ายอยุธยาฆ่าตัวไปไว้ที่เมืองจันทบุรี ต่อมากรุงศรีอยุธยาถูกกองทัพพม่าล้อมไว้จนใกล้จะเสียกรุง กรมหมื่นเทพพิพิธมีบทบาทในการรวบรวมผู้คนแถบหัวเมืองชายทะเลตั้งค่ายต่อสู้กับพม่า แต่ถูกกองกำลังส่วนหนึ่งของพม่าตีค่ายแตก กรมหมื่นเทพพิพิธจึงหลบหนีไปอยู่เมืองพิมายและยึดเมืองนครราชสีมาได้อีกด้วย และกลายเป็นชุมนุมเจ้าพิมายไปในที่สุด

ภายหลังจากกรุงศรีอยุธยาล่มสลาย สมเด็จพระเจ้าตากสินสามารถขับไล่พม่าออกไปได้ และตั้งเป็นชุมนุมพระเจ้าตากที่เมืองธนบุรีแล้ว พระองค์มีพระบรมราโชบายในการรวบรวมชุมนุมต่าง ๆ ให้เข้ามารวมกันเป็นอาณาจักรสยามที่เป็นปึกแผ่นอีกครั้งหนึ่ง จึงยกกำลังเข้าตีเมืองนครราชสีมา และเมืองพิมาย กรมหมื่นเทพพิพิธได้พยายามจะต่อสู้ แต่ก็พ่ายแพ้แก่กองทัพธนบุรีในที่สุด กรมหมื่นเทพพิพิธหรือเจ้าพิมายถูกจับตัวได้นำลงมาที่ธนบุรีเพื่อสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าตากสิน แต่กรมหมื่นเทพพิพิธแสดงที่พ่ายแพ้ ขัดขืน ไม่ยอมอ่อนน้อมต่อพระเจ้าตากสิน ดังนั้นพระเจ้าตากสินจึงให้สำเร็จโทษกรมหมื่นเทพพิพิธเสีย เพื่อตัดปัญหาที่จะเกิดต่อไปข้างหน้า

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะพบว่าบทบาททางการเมืองของกรมหมื่นเทพพิพิธทั้งในระยะก่อนการเสียกรุงศรีอยุธยาและสมัยกรุงธนบุรีตอนต้น สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าเมืองเป็นเรื่องของการต่อสู้เพื่ออำนาจและผลประโยชน์ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า บทบาทและการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกรมหมื่นเทพพิพิธ เป็นไปเพื่อเป้าหมายทางการเมือง คือ อำนาจและผลประโยชน์ของตนเอง

เอกสารอ้างอิง

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. (2560). *พงศาวดารเรื่องไทยรบพม่า*.

ไทยควอจีตีบุ๊กส์.

กำพล จำปาพันธ์. (2560). พระเจ้าตากกับการปราบปรามโจรสลัดในชายฝั่งทะเลตะวันออก.

ศิลปวัฒนธรรม, 38(10), 84-112.

คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย. (2534). *คำให้การหลวงประจักษ์ศิลปาคม เอกสารจากหอหลวง*.

คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2542). *การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี*. มติชน.

ปราชญ์ เครือทอง. (2556). *เปิดชีวิตกรมหมื่นเทพพิพิธ : นักการเมืองนักปฏิวัติตัวจริงไม่ชนะ ไม่ตาย ไม่เลิก*. *ศิลปวัฒนธรรม*, 34(11), 84-96.

_____. (2558). ตามติดปฏิบัติการพระเจ้าตาก “ตามล่า” รัชทายาทกรุงศรี. *ศิลปวัฒนธรรม*, 36(5), 74-83.

พันจันทนุมาศ (เจิม). (2561). *พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับจันทนุมาศ (เจิม)*. ศรีปัญญา.

- _____. (2562). *พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี*. ศรีปัญญา.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2547). *คำให้การขุนหลวงหาวัด ฉบับหลวง*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- _____. (2559). *พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 3*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- _____. (2560). *พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 4*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- มานพ ถาวรวัฒนสกุล. (2547). *ขุนนางอยุธยา*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ลังกาภุมาร. (2551). *กบฏสมณทูตไทย : รอยเปื้อนทางประวัติศาสตร์ไทย - ลังกา. ศิลปวัฒนธรรม, 30(2), 86-95.*
- วุฒิชัย มูลศิลป์. (2559). สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับจักรพรรดิเฉียนหลงในความสัมพันธ์ไทย - จีน. *วารสารบัณฑิตยสภา, 41(2), 135 – 168.*
- อิทธิวิชญ์ อันธพินธ์. (2567). วัดกระโจม (ร้าง) ค่ายพม่า กรมหมื่นเทพพิพิธ และตัวอย่างความเปลี่ยนแปลงทางภูมิสถานของอยุธยา. *ศิลปวัฒนธรรม, 45(4), 32 – 44.*
- Thilina Paandu Wawala. (2020). *A Thai Prince in a Kandyam Coup*.
<https://medium.com/notes-from-the-margins/a-thai-prince-in-a-kandyan-coup-b925al243f32>
- Panduawala, T. (2020). *A Thai prince in a Kenyan coup*. <https://medium.com/notes-from-the-margins/a-thai-prince-in-a-kandyan-coup-b925al243f32>

การรื้อสร้างโครงสร้างอำนาจรัฐจาริต: บทวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ว่าด้วยสถานะของนครราชสีมในระบบปริมณฑลอำนาจอยุธยา ถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

Reconstructing Pre-modern State Power: A Critical Analysis of Nakhon Ratchasima within the Ayutthaya and Early Rattanakosin Power Periphery

พีรภัทร ฉัตรพิบูลย์ภูเวียง หัวเหิม / Pheeraphat Chatphiboonphuwang Hoaherm

อาจารย์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย / Lecturer, Faculty of Education, Loei Rajabhat University

วีระนุช แยมยิม / Weeranuch Yamyim

อาจารย์ ดร. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย /Lecturer Dr., Faculty of Education, Loei Rajabhat University

ยิ่งศักดิ์ คชโคตร / Yingsak Kotchakot

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

Assistant Professor Dr., Faculty of Humanities and Social Sciences, Loei Rajabhat University

อุเทน วัชรชินโรต / Uthen Watcharachinorot

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

Assistant Professor Dr., Faculty of Humanities and Social Sciences, Loei Rajabhat University

เศรษฐศาสตร์ วัตรโสภ / Setthasart Wattasoke

อาจารย์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย /Lecturer, Faculty of Education, Loei Rajabhat University

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มุ่งศึกษาพลวัตความสัมพันธ์เชิงอำนาจและกระบวนการผนวกดินแดนระหว่างราชธานีอยุธยากับเมืองนครราชสีม ในฐานะหัวเมืองชั้นนอกที่เป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยใช้ระเบียบวิธีแบบแนวพินิจทางประวัติศาสตร์ผ่านการวิเคราะห์หลักฐาน ผลการศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับนครราชสีมได้ดำรงอยู่ในลักษณะการกดทับอำนาจจากศูนย์กลางอย่างเบ็ดเสร็จตายตัว หากแต่เป็นกระบวนการที่มีความยืดหยุ่นและเต็มไปด้วยการต่อรองทางการเมือง ราชสำนักอยุธยาใช้วิธีการแทรกแซงผ่านกลไกการแต่งตั้งขุนนางจากส่วนกลางเข้าไปควบคุมควบคู่กับการสร้างความชอบธรรมผ่านระบบอุปถัมภ์และการเกี่ยวดองทางเครือญาติกับชนชั้นนำท้องถิ่น เพื่อเปลี่ยนสภาพจากพื้นที่กึ่งอิสระให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักร บทความนี้จึงนำเสนอ

ข้อถกเถียงใหม่ว่า นครราชสีมาในสมัยอยุธยาทำหน้าที่เป็น “พื้นที่ปะทะสังสรรค์ทางอำนาจ” ที่ซึ่งรัฐจารีตต้องปรับตัวและประนีประนอมกับอำนาจท้องถิ่นเดิม ซึ่งสะท้อนให้เห็นลักษณะเฉพาะของการจัดระเบียบการปกครองในรัฐไทยก่อนสมัยใหม่ที่อำนาจมิได้รวมศูนย์อย่างสมบูรณ์ แต่ขึ้นอยู่กับสัมพันธภาพระหว่างบุคคลและการจัดการผลประโยชน์ร่วมกัน

คำสำคัญ : นครราชสีมา สมัยอยุธยา การผนวกดินแดน ความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางกับชายขอบ พลวัตทางการเมือง

Abstract

This article examined the dynamics of power relations and the processes of territorial incorporation between the Ayutthaya capital and Nakhon Ratchasima, a strategically significant outer city in the northeastern region. Employing a historical-analytical approach through the examination of historical evidence, the study revealed that the relationship between Ayutthaya and Nakhon Ratchasima did not operate as a rigid or unilateral imposition of central authority. Rather, it functioned as a flexible and negotiated political process. The Ayutthaya court intervened through mechanisms such as the appointment of centrally affiliated officials to oversee local administration, while simultaneously constructing legitimacy through patron–client relationships and kinship ties with local elites. These strategies gradually transformed Nakhon Ratchasima from a semi-autonomous territory into an integrated component of the Ayutthaya kingdom.

This article, therefore, proposed a new argument that Nakhon Ratchasima during the Ayutthaya period functioned as a “contact zone of power,” where the pre-modern mandala state was required to adapt and negotiate with pre-existing local authorities. This dynamic reflected a distinctive characteristic of pre-modern Thai governance, in which political authority was not fully centralized but instead depended on interpersonal relationships, negotiated power, and the management of shared interests between the center and the periphery.

Keywords : Nakhon Ratchasima , Ayutthaya Period , Territorial Incorporation , Center–Periphery Relations, Political Dynamics

บทนำ

อาณาบริเวณปริมณฑลที่เรียกว่าที่ราบสูงโคราช¹ มีแม่น้ำสำคัญไหลพาดผ่านสองสายสำคัญ คือ แม่น้ำมูล และแม่น้ำชี จากลักษณะทางภูมิศาสตร์อันสำคัญที่มีเทือกเขาโอบล้อมทอดยาวตั้งแต่ แนวทิศตะวันตกไปจนถึงแนวตะวันออกทำให้สังคมและวัฒนธรรมของที่ราบสูงแห่งนี้ผูกมัดกับรากฐาน ของวัฒนธรรมขอมและลาวมาอย่างยาวนาน บทความฉบับนี้มีได้มีเจตนาอื่นใดในการหักล้างแนวคิดเก่า ๆ ว่าด้วยการก่อตัวของสังคมชาวอีสาน¹ เพียงแต่ต้องการเสาะหาต้นตอของการตั้งถิ่นฐานและการดำรงอยู่ ของวัฒนธรรมและอำนาจจากภายนอกพื้นที่ที่แผ่ขยายเข้ามาจากดินแดนอื่น ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นรัฐ ราชอาณาจักรรวมศูนย์อันยิ่งใหญ่ของกลุ่มชนชาติพันธุ์ไทลื้อเรียกขานกันในกาลต่อมาว่า “กรุงศรีอยุธยา” คำถามที่ชวนให้เกิดการสืบค้นการแผ่ขยายอำนาจนั้นคือ ก่อนที่อำนาจจากภายนอกจะแผ่ขยายเข้ามา มีอำนาจภายในดำรงอยู่มาก่อนนานแค่ไหน และเกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างไรต่อสังคม และวัฒนธรรม จาริตประเพณีของพื้นที่ราบสูงโคราชแห่งนี้ ผู้เขียนจึงได้พิจารณาว่า ควรเลือกพื้นที่ที่มีความใกล้ชิดกับกลุ่ม ชนในลุ่มน้ำเจ้าพระยามากที่สุดนั่นคือ ดินแดนที่เป็นที่รู้จักกันในชื่อ นครราชสีมา หรือโคราชนั่นเอง

นครราชสีมาเป็นชุมชนเก่าแก่ ปรากฏการอยู่อาศัยของผู้คนนับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ มีการขุดค้นพบร่องรอยทางโบราณคดีเรื่อยมานับตั้งแต่ก่อนพุทธศตวรรษที่ 16 ในรัชกาลเจ้านครอินทร์ หรือสมเด็จพระอินทราบรมราชาธิราช ได้โปรดเกล้าให้มีการแต่งทัพไปตีหัวเมืองกัมพูชา ดังความที่ปรากฏ ในจารึกขุนศรีไชยราชมณฑลเทศ ความว่า

“...มหาบรมจักรพรรดิธรรมิกราชเป็นเจ้า ให้ขุนศรีไชยราชมณฑลเทศ เอกมนตรีพิเศษ ... เอาจตุรงค์ ช้างม้า ทัพไปโจมตีพระนครพิมายพมรัง...” (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2562, หน้า 9-10) จารึกขุนศรีไชยราช มณฑลเทศหลักนี้ได้ให้ภาพสะท้อนอดีตว่า ในสมัยอยุธยาตอนต้นได้มีการแผ่ขยายอำนาจเข้ามาในปริมณฑล ของที่ราบสูงโคราชโดยชัดเจนแล้ว ซึ่งในขณะนั้นอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 (ปลายศตวรรษที่ 14 ต้น 15) บริเวณนี้มีเมืองพิมายเป็นศูนย์กลางอำนาจ และยังปรากฏการตั้งบ้านเรือนชุมชนกระจายตัว อยู่ในอาณาบริเวณใกล้เคียง ที่สำคัญคือเมื่อเกิดชุมชนสำคัญ ยังมีการขยายตัวจากสังคมเกษตรกรรม ไปเป็นสังคมการค้าพาณิชย์กับภายนอกอีกประการ สอดคล้องกับพระราชพงศาวดารฉบับไมเคิล วิกเคอรี หรือ The 2/K.125 fragment, a lost chronicle of Ayutthaya (Michael Vickery, 1977, หน้า 26)

ที่ผ่านมา การศึกษาประวัติศาสตร์นครราชสีมามักถูกอธิบายผ่าน 2 แนวทางหลัก แนวทางแรก คือ ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบรัฐชาติ ดังปรากฏในพระนิพนธ์ของสมเด็จพระฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ โดยเฉพาะใน “เที่ยวตามทางรถไฟ” มักเน้นย้ำภาพลักษณ์ของนครราชสีมาในฐานะ “เมืองหน้าด่าน” หรือป้อมปราการป้องกันราชธานีที่ภักดี กระนั้นงานของนิธิ เอียวศรีวงศ์ หรือธงชัย วินิจจะกุล ได้ท้าทาย ภาพลักษณ์ดังกล่าวโดยชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างกรุงเทพฯ หรืออยุธยา กับหัวเมืองลาว

¹ โดยเฉพาะเมืองนครราชสีมา ที่ส่วนกลางนิยามว่า เพิ่งก่อตั้งขึ้นในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์

ฝ่ายตะวันออกนั้นเต็มไปด้วย “ความหวาระว้าง” รัฐบาลกลางมองนครราชสีมาเป็นพื้นที่ที่ต้อง “จับตามอง” และ “ควบคุม” มากกว่าจะไว้วางใจได้อย่างสนิทใจ การศึกษาในครั้งนี้จึงต้องชี้ให้เห็นถึงพลวัตของการปะทะกันระหว่าง “ประวัติศาสตร์ราชาชาตินิยม” กับ “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนิยม” ดังที่จะกล่าวต่อไป

1. แรกกำเนิดกรุงศรีอยุธยาและการแผ่ขยายอำนาจ

ในจารึกขุนศรีไชยราชขมกตเทพนัปเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญที่เกิดขึ้นในสมัยอยุธยาตอนต้น นับเป็นหนึ่งในหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่า ภายหลังจากที่เจ้าสามพระยาขึ้นเสวยราชสมบัติทรงมีความพยายามในการจัดระเบียบอำนาจในภูมิภาคอีสานใต้ ซึ่งเป็นกลุ่มการเมืองอำนาจฝ่ายขอมที่มีความเข้มแข็ง การกำจัดอำนาจขอมที่แผ่อยู่ในแถบอีสานใต้เท่ากับทำลายฐานอำนาจในพื้นที่เขมรสูง หรือเขมรตอนบนเหนือเทือกเขาตงเร็ก ฉะนั้นเป้าหมายสำคัญของเจ้าสามพระยาคือการควบคุมพระนครธมของขอมให้สำเร็จ และในห้วงเวลานั้น มีแคว้นพินายและเมืองพนมรุ้งเป็นเมืองหน้าด่าน ตามความที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับปลีก กล่าวถึงถ้อยความเกี่ยวกับเมืองพินาย ผู้เขียนได้ถอดความได้ดังต่อไปนี้

บรรทัด 6 สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า¹ ให้นายกองทอง บุตรของขุนราชอาษา อายุประมาณ 19 ปี

บรรทัด 7 ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นขุนราชอาษาแทนบิดา ครั้นอยู่ได้หนึ่งปี ทรงโปรดให้จัดช้าง ม้า และกองทัพให้พร้อม

บรรทัด 8 แล้วเคลื่อนทัพไปยังเมืองพินาย และพนมรุ้ง เพื่อให้เจ้าเมืองทั้งหลาย ... (ข้อความชำรุด)

บรรทัด 9 ถวายบังคมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แล้วได้รับพระราชทานรางวัล... (ข้อความชำรุด)

บรรทัด 10 จึงกลับไปอยู่ตามภูมิลำเนา และอยู่เพื่อรำลึกถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เมืองพิน... (ข้อความชำรุด)

บรรทัด 11 ครั้นถึงสมัยที่ท้าวเทพกษัตรีได้ครองเมืองนั้น ก็ได้สั่งให้ท้าวชุมภู น้องชายให้... (ข้อความชำรุด)

บรรทัด 12 เมืองพนมรุ้งและเมืองพระงาม พุทธาทานชนทิก (?) ให้แก่พระญากลางกิ... (ข้อความชำรุด)

บรรทัด 13 พระญากลางถึง(แก่)กรรม จนได้รับราชสมบัติ มอบให้แก่ท้าวแก้ว แล ... (ข้อความชำรุด)

---

¹ สันนิษฐานว่าน่าจะเป็น เจ้าสามพระยา

บรรทัด 14 ขุนกำแหงพระอินทร ได้มาเข้าเฝ้า ถวายบังคมแด่... (ข้อความลบเลือน)

บรรทัด 15 สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าเสด็จสวรรคต ปีศักราช 801 (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับปลีก หมายเลข 2/ก104 ต้นฉบับหอสมุดวชิรญาณ, 2539, หน้า 204-205)

ในประวัติศาสตร์การเมืองของรัฐไทยโบราณ การควบคุมอำนาจจากศูนย์กลาง (Central Authority) ไปสู่หัวเมืองต่าง ๆ มิได้เป็นไปตามโครงสร้างรัฐชาติสมัยใหม่ (Modern State) หากแต่เป็นไปภายใต้กรอบของ ระบบแมนดาลา (Mandala System) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ว่าด้วยโครงสร้างอำนาจแบบรัศมีที่มีศูนย์กลางอำนาจอยู่ที่ราชสำนัก และหัวเมืองรอบนอกมีความสัมพันธ์ที่หละหลวม (O. W. Wolters, 1999) ดังที่ขุนราชอาษา ขุนนางหนุ่มได้รับมอบหมายจากกษัตริย์อยุธยาให้เดินทางไปควบคุมและจัดการกองทัพในเมืองพิมายและพนมรุ้ง เป็นตัวอย่างของการส่งตัวแทนอำนาจจากอยุธยาเข้าสู่หัวเมือง ทำให้เห็นกลไกของ Centralization of Power ผ่านการใช้ขุนนางระดับกลางเป็นเครื่องมือของราชสำนัก การส่งตัวแทนจากอยุธยาไปยังหัวเมืองเหล่านี้ สะท้อนรูปแบบของการควบคุมแบบอ้อม หรือ Hegemonic Control ซึ่งไม่ได้อาศัยเพียงอำนาจกองทัพ แต่รวมถึงรัฐพิธีทางการเมือง และการมอบรางวัลให้ที่ ทำหน้าที่ มีความชอบธรรมแก่อำนาจส่วนกลาง (Legitimation) (Stanley J. Tambiah, 1976, หน้า 69) การเดินทางไปที่ราบสูงโคราชนี้จึงมิได้เป็นเพียงราชการทางทหารเท่านั้น แต่เป็นสัญลักษณ์ของการแสดงอำนาจจากภายนอกไปยังพื้นที่ชายขอบ (Peripheral Regions) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Centre-Periphery Relations ที่วิเคราะห์โครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับท้องถิ่นก่อนสมัยใหม่ หลักฐานจากพงศาวดารฉบับปลีกนี้ แม้จะเป็นเพียงบันทึกเหตุการณ์ช่วงสั้น ๆ แต่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์อย่างยิ่ง เพราะแสดงให้เห็นถึงความพยายามในระยะแรกเริ่มของอยุธยาในการแผ่อำนาจเข้าสู่ลุ่มน้ำมูลผ่านปฏิบัติการทางทหารและระบบเครือญาติ อย่างไรก็ตามเราอาจสรุปได้ทันทีว่า อยุธยาสามารถผนวกดินแดนแถบนี้ได้เบ็ดเสร็จ การส่งขุนราชอาษาไปจัดการและมีการเปลี่ยนตัวผู้นำท้องถิ่นหลายครั้ง สะท้อนให้เห็นว่าอำนาจของศูนย์กลางในเวลานั้นยังขาดเสถียรภาพ (Instability of Central Power) และต้องอาศัยกลไกการประนีประนอมกับชนชั้นนำท้องถิ่น (Local Elite)

จากที่กล่าวมานี้ยังสะท้อนให้เห็นแนวคิด Administrative Incorporation หรือการผนวกการปกครอง โดยอาศัยขุนนางท้องถิ่นที่ได้รับความไว้วางใจและความชอบธรรมจากส่วนกลาง เพื่อควบคุมพื้นที่โดยไม่จำเป็นต้องปกครองโดยตรง (Direct Rule) (Victor Lieberman, 2003) ต่อมาอยุธยาแต่งตั้งพระญากลางมาปกครอง และเป็นท้าวแก้ว การเปลี่ยนผ่านนี้ย่อมต้องอิงอยู่กับการยอมรับจากส่วนกลาง สะท้อนกระบวนการถ่ายทอดอำนาจในรูปแบบ Semi-centralized polity ที่มีการประสานกันระหว่างอำนาจของศูนย์กลางกับความเป็นอิสระในระดับหนึ่งของท้องถิ่น (David K. Wyatt, 2003, หน้า 56) ซึ่งนับเป็นกลไกการรวมศูนย์อำนาจของอยุธยา และความพยายามควบคุมหัวเมืองใหญ่อย่างพิมายให้เป็นส่วนหนึ่งของระบบรัฐรวมศูนย์ เป็นไปตามที่ O. W. Wolters (1999) ได้เน้นย้ำว่า อำนาจไม่ได้ถูกบังคับ

จากศูนย์กลางอย่าง “ราบรื่น” หากแต่กระจายตัวในลักษณะของวงแหวนอิทธิพล (Circle of Influence) โดยรัฐศูนย์กลางจะรักษาความสัมพันธ์ผ่านรัฐพิธีกรรม การอุปถัมภ์ และการให้ความชอบธรรมแก่ชนชั้นท้องถิ่น ลักษณะเช่นนี้ล้วนเป็นองค์ประกอบของ Semi-centralized political systems ที่พึ่งพาทั้งอำนาจที่เป็นทางการ (Formal Authority) และอำนาจเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Legitimacy) ทั้งยังเป็นการเน้นย้ำถึงบทบาทของอยุธยาใหม่ในฐานะศูนย์กลางของระเบียบโลกทางการเมือง (Political Cosmology) ในภูมิภาค (Criag J. Reynolds, 1995, หน้า 431-432)

แม้ว่าโคราชจะมีความสำคัญต่อราชสำนักอยุธยาหลายสมัยตกทอดมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ก็ตาม แต่ก็ไม่ได้ปรากฏหลักฐานที่บ่งชี้ว่าในสมัยอยุธยาตอนต้นโคราชได้รับการกล่าวถึงในพระราชพงศาวดารอยุธยาในฐานะหัวเมืองสำคัญ ดังความว่า “...จึงให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระราเมศวร ขึ้นไปครองราชสมบัติในเมืองลพบุรี ครั้นนั้น พระยาประเทศราชขึ้น 16 เมือง คือเมืองมะละกา เมืองชวา ... เมืองพิษณุโลก เมืองสุโขทัย ... เมืองกำแพงเพชร เมืองนครสวรรค์...” (จันทนุมาศ (เจิม), พ้น, 2512, หน้า, 2) ในบทพระอัยการตำแหน่งนายทหารหัวเมือง¹ที่ตราขึ้นใน พ.ศ.1998 (ค.ศ.1455) ระบุว่า “...ออกญากำแพงสงครามรามภักดีพิริยภาหะ เมืองนครราชสีมา เมืองโท นา 10000 ขึ้นประแดงจุลาเทพซ้าย...” (ประชุมหนังสือประกอบวิชาประวัติศาสตร์กฎหมายไทย เล่ม 1, 2529, หน้า 266) ตามพระอัยการนี้ กษัตริย์คือสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้ประกาศว่า เป็นผู้ครอบครองที่ดินทั้งหมดทั่วทั้งพระราชอาณาจักร จึงได้ทรงพระกรุณาประทานที่ดินให้แก่วงศ์วานว่านเครือของตน และข้าราชการบริพารซึ่ง ณ ขณะนั้น มีพระยากำแพงสงคราม กินเมืองนครราชสีมา ซึ่งมีฐานะเป็นเมืองชั้นโท (จิตร ภูมิศักดิ์, 2550, หน้า 135) และในกฎหมายเพียรบาลสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้กล่าวถึงเมืองโคราชไว้ชัดเจนความว่า “...พระยามหานคร² แต่ได้ถือน้ำพระพิพัฒน์ 8 เมือง คือเมืองพิษณุโลก เมืองสัชชาโลย เมืองสุโขทัย เมืองกำแพงเพชร เมืองนครศรีธรรมราช เมืองนครราชสีมา...” (กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์, พระเจ้าลูกยาเธอ, 2444, หน้า 54) ข้างต้นนี้เป็นที่แน่ชัดว่า เมืองโคราชมีการเข้ามาถึงของการเมืองจากภายนอกอย่างชัดเจนแล้ว แต่ยังเกิดคำถามของผู้เขียนว่า ก่อนหน้านี้นี้มีผู้ปกครองท้องถิ่นเดิมอยู่แล้วหรือไม่ การที่โคราชเป็นเมืองชั้นพระยามหานครนั้น ย่อมเป็นที่ประจักษ์ว่ามีความสำคัญทางการเมืองในระดับสูง แต่กระนั้นราชสำนักอยุธยาก็มิได้ส่งเจ้านายชั้นสูงไปปกครอง อาจเนื่องจากปัจจัยด้านความปลอดภัยประการหนึ่ง และเรื่องการคมนาคมที่ค่อนข้างเดินทางไปลำบาก เมื่อเทียบกับเมืองพิษณุโลกซึ่งเป็นเมืองที่สำคัญยิ่งกว่า อย่างไรก็ตาม ฐานะของโคราชในห้วงเวลานั้นก็มีบทบาทสำคัญต่อการควบคุมอำนาจท้องถิ่นที่มีอยู่แต่เดิมก่อนหน้าอยุธยาจะมาถึงแล้ว โคราชจึงเป็นเมืองโทชั้นพระยามหานคร ที่มีความสำคัญเป็นรองแค่พิษณุโลก กับนครศรีธรรมราชเท่านั้น

¹ บ้างเรียกว่า ทำเนียบศักดินาหัวเมือง หรือ บทพระอัยการตำแหน่งนาพลเรือน นายทหารหัวเมือง

² พระยามหานคร แบ่งเป็นหัวเมืองชั้นตรี หัวเมืองชั้นโท และหัวเมืองชั้นเอก

2. นครราชสีมากับอยุธยาหลังพุทธศตวรรษที่ 23

เมืองนครราชสีมาที่มีความสำคัญอย่างมากต่อการเมืองของอยุธยาในอีสาน ดังมีตัวอย่างปรากฏในตำนานเมืองพิษณุโลกในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ ความว่า “...ได้เสด็จขึ้นไปประทับที่เมืองพิษณุโลกในเวลาทำสงครามกับเชียงใหม่ 2 และได้โปรดให้ช่างฝรั่งเศส คิดแบบอย่างซ่อมแปลงป้อมปราการเมืองพิษณุโลกอีกครั้งหนึ่ง ถึงรัชกาลพระเจ้าบรมโกษฐ์...” (กระทรวงสาธารณสุข, 2489, หน้า 16) แม้จะยังไม่พบหลักฐานอย่างเด่นชัดเกี่ยวกับคำสั่งที่สมเด็จพระนารายณ์โปรดให้มีการบูรณะเมืองนครราชสีมา แต่ก็มีความเป็นไปได้ว่า ต้นแบบการสร้างเมืองแบบใหม่คงมีการยึดเอาแม่แบบมาจากอยุธยา โดยอยุธยาถ่ายทอดเทคโนโลยีให้กับชาวโคราชต่อมา เป็นต้นว่า เมืองนครราชสีมาเดิมมีมาก่อนที่สมเด็จพระนารายณ์จะโปรดให้มีการบูรณะขึ้นใหม่ตามการรับรู้แบบเก่า อันเนื่องมาจากอายุสมัยของชั้นดินในหลุมขุดค้นมีอายุอยู่ในช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ 21 ซึ่งตรงช่วงรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ และสมเด็จพระมหาธรรมราชา

Simon de La Loubere (1693, หน้า 6) ได้กล่าวถึงพระราชอาณาเขตของอยุธยาเอาไว้ว่า “...ที่ชายแดนติดกับเมืองเปกู (Pegu) มีเมืองกัมโบรี (Cambory, กาญจนบุรี) ตั้งอยู่ และที่ชายแดนลาวมีเมืองโคราเซมา (Corazema) ซึ่งบางคนเรียกว่า คาริสซิม่า (Carissima) ทั้งสองเมืองล้วนมีชื่อเสียงมากและในดินแดนซึ่งตั้งอยู่ระหว่างแม่น้ำเหนือเมืองลากงเชวาน (Laconcevan) และตามลำคลองที่เชื่อมระหว่างแม่น้ำหนึ่งสู่อีกแม่น้ำหนึ่งนั้น ยังมีเมืองสำคัญอีกสองแห่ง ได้แก่ เมืองโซโซไท (Socotai) ซึ่งอยู่เกือบเส้นรุ้งเดียวกับเมืองพิจิตร์ (Pichit) และเมืองซังเกอลูก (Sanquelouc, สวรรคโลก) ซึ่งอยู่ทางเหนือมากกว่า...” สอดคล้องกับ John Smith (2019, หน้า 87) กล่าวว่า พื้นที่นอกเขตสยาม ระบบการปกครองของอยุธยายังมีลักษณะคล้ายเครือข่ายเมืองรัฐ มีเจ้าผู้ปกครองที่มีอำนาจปกครองนครของตนเองอย่างอิสระ รวมถึงหัวเมืองทางเหนือ และอาจรวมถึงนครราชสีมาบนที่ราบสูงโคราชด้วย

ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ปรากฏชื่อขุนนางโคราชคนหนึ่งดังความตอนหนึ่งในจดหมายเหตุของเยเรมียต ฟาน ฟลิต หรือ วันวลิต ระบุว่า “...จมีนศรีสรักษ์เชิญสหายสี่คนมาเลี้ยงอาหารเย็นที่บ้าน เพื่อดำเนินแผนการชั่วร้ายนี้ คนทั้ง 4 คือ ออกหลวงพิบูล ซึ่งเป็นออกญาานครราชสีมา...” (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 79 จดหมายเหตุวันวลิต, 2515, หน้า 33)

ในจดหมายเหตุระยะการเดินทางของหมอมแกมเฟอร์ แม้ว่าจะมิได้กล่าวถึง โคราชโดยตรงก็ตาม แต่ก็สามารถอนุมานได้ว่า โคราชเป็นส่วนหนึ่งของแคว้นลาวที่ได้รับการกล่าวถึง ซึ่งระยะเวลานั้นตรงกับแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา (อัมพร สายสุวรรณ, 2545, หน้า 54-55) หนึ่งในเหตุการณ์ที่สะท้อนถึงการต่อต้านอำนาจของอยุธยาในรัชกาลพระเพทราชา ปรากฏใน พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ภาค 2 ระบุว่า “...มีพระบรมราชโองการให้บรรดาท้าวพระยาพระหัวเมืองทั้งปวงได้ฝ่ายเหนือทั้งหลายเข้ามาถวายบังคม ถือน้ำพระพิพัฒน์สัทยาทุกหัวเมือง แต่พระยายมราชสังข์ซึ่งไปครองเมืองนครราชสีมา และพระยารามเดโช ซึ่งไปครองเมืองนครศรีธรรมราช ครั้นสมเด็จพระ

พระนารายณ์เป็นเจ้านั้น ... และพระยาทั้งสองก็บังเกิดทิฐิมานะ กระด้างกระเดื่องขัดรับสั่ง ... จึงมีรับสั่งสมุหนายกให้ตระเตรียมรู้พลเครื่องสรรพาวุธไว้ให้สรรพ...” เหตุการณ์นี้ตรงกับ พ.ศ.2234 (ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, 2495, หน้า 212) ในการตีเอาเมืองโคราชครั้งที่ 1 ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากชาวโคราชป้องกันเมืองเป็นกำลังสามารถ ทำให้กำลังพลถึง 10,000 คนเกิดความอดอยากซบผอมเจ็บไข้ล้มตายเป็นจำนวนมาก พระเพทราชาทราบความเคลื่อนไหวจึงรับสั่งให้กุมตัวท้าวพระยานายทัพนายกองลงมาจับพระราชาอาญาและประหารชีวิต ในการส่งกองทัพไปตีเอาเมืองโคราชครั้งที่ 2 กระทำสำเร็จได้จากการใช้เล่ห์อุบาย จึงทำให้เสียเมืองในเวลาต่อมา

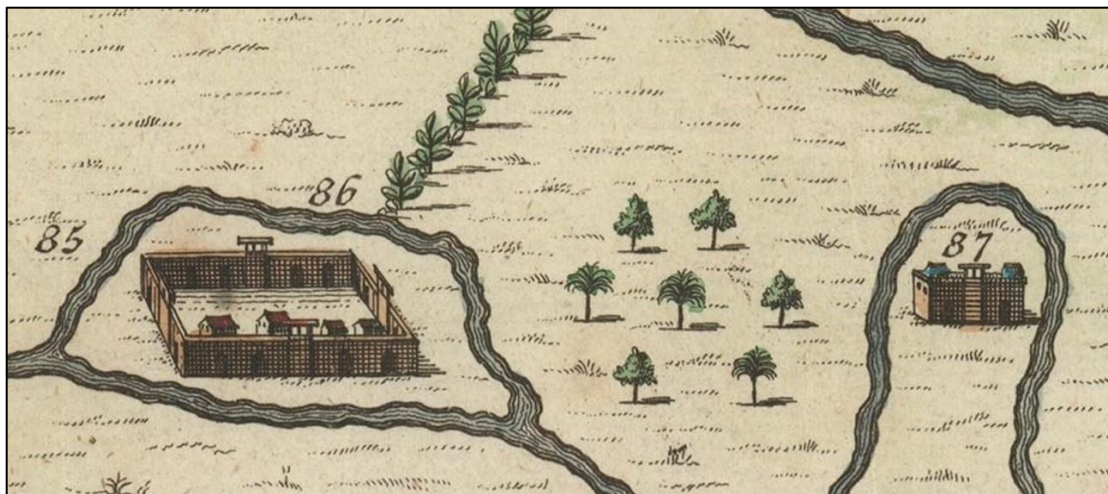
ในจดหมายเหตุบาทหลวงโบรต์¹ ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ในคราวจะส่งกองทัพอยุธยาไปตีเมืองนครราชสีมาในครั้งที่สองว่า

“...พระเจ้าแผ่นดินทรงสงสัยในพวกนี้ และจะป้องกันไม่ให้พวกนี้คิดประทุษร้ายได้ จึงตั้งต้นเอาเหล็กเผาไฟจนแดงมานาบเท้าข้าราชการเหล่านี้เสียก่อน แล้วจึงตั้งต้นซักถามเอาความจริงต่อไป ในระหว่างที่ซักถามอยู่นั้นได้เอาไม้แหลมบีบลิ้นไว้ไม่ให้พูด เมื่อได้ซักถามและทำความทราบอยู่เช่นนี้ได้สัก 15 วัน หรือ 3 อาทิตย์ ก็ได้ตัดสินโทษพระราชาอาญารวม 48 คน ... จึงมีเจ้าพนักงานเอามิดมาสับศีรษะ 7 แห่ง แล้วเอามือจับคอไว้ จึงเอามิดเชือดเนื้อตั้งแต่บั้นเอวจนถึงหัวไหล่ และได้ตัดเนื้อออกจากแขนเป็นชิ้น ๆ บังคับให้นักโทษกินเนื้อของตัวเอง บางคนได้ถูกตัดนิ้วเท้า นิ้วมือ บางคนถูกเอาเงินบาทละลายกรอกใส่ปาก ... แล้วเจ้าพนักงานก็ประหารชีวิตเสียโดยแหวะท้อง แล้วเอาศพไปเสียไว้ที่ประตูเมือง และเอาหนามไม้ไผ่ล้อมศพไว้ด้วย...” (ประชุมพงศาวดาร เล่ม 21, 2511, หน้า 305)

พ.ศ.2235-2242 เกิดกบฏบุญกว้างขึ้นที่เมืองโคราช เกิดในรัชกาลพระเพทราชาอีกเช่นกัน แต่เกิดขึ้นในท้องถิ่นอันห่างไกลจากส่วนกลางเพราะอยู่ที่โคราช อันเป็นฐานอำนาจสำคัญที่อยุธยาใช้ควบคุมหัวเมืองน้อยใหญ่ต่าง ๆ พระราชพงศาวดารส่วนใหญ่ยกเว้นฉบับพันจันทนุมาศ ให้การแตกต่างกันออกไป โดยกล่าวว่า กบฏนี้เป็นกบฏชาวลาว มีผู้นำชื่อบุญกว้างมีวิชาอาคมแก่กล้า ได้นำพรรคพวก 28 คนใช้อาคมเข้ายึดเมืองโคราช ต่อมาเจ้าเมืองได้ยุแหย่กลอุบายให้นายบุญกว้างนำกองกำลังลงไปตีอยุธยาเป็นเหตุให้ถูกจับประหารชีวิต แต่ฉบับพันจันทนุมาศ ระบุว่า อยุธยาส่งกองทัพไปตีโคราชอีก และกินเวลานานถึง 3 ปีก็หักเมืองมิได้ กระทั่งพระเพทราชาสวรรคตจึงถอนทัพกลับ (สุเนตร ชุตินธรานนท์, 2526, หน้า 18)

---

¹ จดหมายเหตุมองซิเออร์โบรต์ เรื่อง ศึกกลางเมืองไทย (เมืองนครราชสีมา)

ภาพที่ 1 หมายเลข 86 เมืองนครราชสีมา หมายเลข 87 เมืองพิมาย ในแผนที่ของ François Valentijn's

ที่มา: <https://www.geographicus.com/P/AntiqueMap/chaophrayasiam-valentijn-1726-2>

(เข้าถึงเมื่อ 12 กรกฎาคม 2568) ปรับปรุงความละเอียดโดย พีรภัทร ฉัตรพิบูลย์เวียง หัวเหมิ

ภายหลังเหตุการณ์กบฏพระยาเยมราช (สังข์) รวมไปถึงกบฏบุญกว้าง กำลังบออะไรเกี่ยวกับการเมืองในสมัยอยุธยาตอนปลาย การปกครองที่เข้มงวดในพื้นที่ห่างไกลไปไม่สามารถใช้ได้ผล ทำให้อำนาจภายในเกิดความไม่พอใจ จึงหันไปใช้วิธีการปกครองร่วม หรือการประนีประนอมกับท้องถิ่น ในบริบทของนครราชสีมาและพิมาย อยุธยาได้วางยุทธศาสตร์ด้วยการตั้งเจ้าเมืองที่มีเชื้อสายท้องถิ่น ขึ้น เพื่อให้สะดวกต่อการควบคุมโดยไม่เกิดแรงต่อต้าน ในทำนองการแต่งตั้งคนโคราชที่ภักดีต่ออยุธยา เป็นเจ้าเมืองนครราชสีมา เพื่อคานอำนาจกลุ่มชนชั้นนำในท้องถิ่นที่มีแนวโน้มจะปลดตนเองเป็นอิสระ ในพิมาย การบริหารในลักษณะนี้คล้ายกับแนวคิดของ Tambiah (2013) เรื่อง “รัฐกาแล็กซี” (Galactic Polity) ร่วมกับแนวคิด “การควบคุมกำลังคน” (Manpower State) ของ อคิน รพีพัฒน์ (2518) ว่า นครราชสีมาได้ดำรงอยู่เพื่อประกอบพิธีกรรมตอบสนองต่ออยุธยา แต่ดำรงอยู่เพื่อเป็น “คอกขังมนุษย์” หรือแหล่งระดมทรัพยากรไพร่พล เพื่อป้อนเข้าสู่ระบบสงคราม โดยอำนาจที่แท้จริงมิได้อยู่ที่การแสดงบทบาทแต่อยู่ที่การระดมไพร่พลและการมอบยศศักดิ์คืนาที่ให้อำนาจตามกฎหมาย ในการควบคุมชีวิตผู้คน ซึ่งตามจากแนวคิดของ Geertz (1980) ที่เสนอตัวอย่างเช่นในรัฐแบบบาหลิ พิธีกรรมคือ “อำนาจของรัฐ” มิใช่เครื่องมือในการพรางอำนาจ แต่สำหรับนครราชสีมา ซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านทางทหาร (Garrison State) แนวคิดของเกียร์ตอาจไม่ใช่แนวทางที่ควรนำมาพิจารณา

3. วิฤตการณ์หลังเสียกรุงครั้งที่ 2 และการกำเนิด “รัฐพลัดถิ่น” กับมรดกความขัดแย้ง

แม้ว่าบทบาทของนครราชสีมาจะก่อรูปขึ้นอย่างเด่นชัดในสมัยอยุธยา แต่ “มรดกทางการเมือง” ของความสัมพันธ์นี้ได้แสดงผลลัพธ์ที่ชัดเจนที่สุดในช่วงรอยต่อของการเปลี่ยนผ่านราชธานี การล่มสลายของอยุธยาครั้งที่ 2 มิได้ทำให้โครงสร้างอำนาจเดิมสูญสลายไป แต่กลับเปิดโอกาสให้นครราชสีมาแสดงศักยภาพในฐานะศูนย์กลางอำนาจอิสระชั่วคราว ก่อนจะถูกผนวกกลับเข้ามาอีกครั้งในสมัยธนบุรี และรัตนโกสินทร์ตอนต้น การศึกษาห้วงเวลานี้จึงเป็นการฉายภาพให้เห็นบทสรุปของกระบวนการรวมอำนาจที่อยุธยาได้ริเริ่มไว้ ว่าได้ส่งผลกระทบและเกิดการปรับตัวอย่างไรเมื่อต้องเผชิญกับวิฤตการณ์ทางการเมืองครั้งใหญ่ ๆ

เมื่ออยุธยาล่มสลายใน พ.ศ.2310 กลุ่มอำนาจใหม่ได้ตั้งตนขึ้นที่พิมาย เปิดโอกาสให้ชนชั้นนำท้องถิ่นริเริ่มก่อรูปของรัฐหรืออำนาจของตนเอง โดยกรมหมื่นเทพพิพิธ ซึ่งพยายามฟื้นฟูรูปแบบอยุธยาเดิมในบริบทของหัวเมืองขึ้นใหม่ กลายเป็นกระบวนการที่เรียกว่า “รัฐซ้อนรัฐ” (Dual Polity) และเป็นการพยายามสวมทับความเป็นอยุธยาในพิมาย กระนั้นกลุ่มชนชั้นนำเดิมในพิมายก็มองว่า การพยายามรื้อฟื้นอยุธยาขึ้นมาในดินแดนพิมายเท่ากับเป็นการนำเอาอำนาจเก่าเข้ามาใกล้ตนมากยิ่งขึ้น ความรู้สึกเป็นเจ้าของท้องถิ่นจึงลดลง ประกอบกับพระเจ้าตากสินทรงใช้กลยุทธ์ในการ ส่งเสริมนครราชสีมาให้กลายเป็นฐานอำนาจใหม่ เพื่อดึงดูดการสนับสนุนของชาวท้องถิ่นที่ไม่พึงพอใจกับการครอบงำของพิมาย กลยุทธ์นี้สอดคล้องกับแนวคิด “การสร้างเครือข่ายอำนาจท้องถิ่น” (Local Patronage Network) ซึ่งเป็นแนวทางที่พระเจ้าตากสินทรงใช้ในการรวมอำนาจเข้าสู่ธนบุรี ในรูปแบบการให้ความสำคัญกับการยอมรับจากท้องถิ่นมากกว่าการใช้อำนาจแบบเบ็ดเสร็จ (Baker & Phongpaichit, 2014) ดังตัวอย่างนี้

พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี และจดหมายเหตุรายวันทัพสมัยกรุงธนบุรี ได้กล่าวถึงการเมืองที่โคราช ดังความว่า “...พวกทหารเมืองพิมาย ฆ่าฟันนายทหารเมืองนครราชสีมาเป็นอันมาก แล้วพระยาสุรสิงห์ให้พระยาวรวงศาธิราชอยู่ ณ บ้านจอหอ รักษาเมืองนครราชสีมา ... พระเจ้าอยู่หัวตรัสทราบเหตุ จึงเสด็จกรีธาทัพยกขึ้นไป ... แล้วจึงเสด็จพระราชดำเนินทัพเข้าตีทางบ้านจอหอ จับได้พระยาสุรสิงห์ พระยามahamantri ให้ประหารชีวิตเสีย แต่กรมหมื่นเทพพิพิธนั้นให้สำเร็จด้วยท่อนจันทน์ตามประเพณี...” (ประชุมพงศาวดาร เล่ม 40, 2512, หน้า 36-37)

และใน Histoire naturelle et civile du royaume de siam ของ Turpin ได้กล่าวถึงอาณาเขตของสยามไว้ว่า “...พระราชอาณาจักรสยามแบ่งเป็นสิบเมือง คือ ศรีอยุธยา, บางกอก, พิษณุโลก, เพชรบุรี, กำแพงเพชร, ราชบุรี, ตะนาวศรี, นครศรีธรรมราช, กาญจนบุรี และนครราชสีมา ทุกเมืองมีเจ้าเมืองคนหนึ่ง...” (ฟรังซัวส์ อังรี ตูร์แปง, 2539, หน้า 15) ช่วงเวลานี้ตรงกับ พ.ศ.2314 (สมัยธนบุรี) ต่อมาในแผ่นดินรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ นครราชสีมาได้รับการจัดให้เป็นหนึ่งในเมืองชั้นเอกใน

พ.ศ.2348 (ค.ศ.1805) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสนใจที่เพิ่มมากขึ้นของรัชกาลที่ 1 ต่อภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือในขณะนั้น (Michael Vickery, 1996, หน้า 61)

ในปี พ.ศ.2373-2396 บาทหลวงปาลเลอกัวซ์ ได้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับสยามเอาไว้ตอนหนึ่ง กล่าวถึงอาณาเขตของสยามไว้น่าสนใจ ความว่า “...มิสซังแห่งกรุงสยามประกอบด้วย ตลอดทั้ง ราชอาณาจักรซึ่งเรียกชื่อกันในปัจจุบันว่าเมืองไทย พร้อมทั้งอาณาจักรเล็ก ๆ อีกประมาณ 12 แห่ง ที่ควรรู้ ได้แก่ อาณาจักรตรังกานู ... และนครศรีธรรมราช ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ ทางทิศตะวันออก มีอาณาจักรโคราช และเขมร...” (เพียฤทัย วาสบุญมา, 2547, หน้า 12) เมื่อล่วงเข้าสู่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระราชดำริที่จะแสวงหาราชธานีแห่งใหม่ให้ตั้งห่างเข้าไปในแผ่นดินตอนใน ทรงสนพระทัยเมืองนครราชสีมา แต่ก็ประสบกับเหตุปัจจัยด้านแล้งน้ำ ตลอดจนเส้นทางไปมาระหว่าง กรุงเทพฯ นั้นก็ยังลำบาก จึงทรงเลือกเมืองลพบุรีเอาไว้เป็นอีกตัวเลือก เหตุผลที่มองเห็นถึงความสำคัญของโคราชก็สืบเนื่องจากความชำรุดทรุดโทรมอันเกิดจากเหตุการณ์เจ้าอนุวงศ์เข้าเผาทำลายเมือง จึงมีดำริให้ทำการบูรณะซ่อมแซมป้อมปราการ ตลอดจนกำแพงที่หักพังใน พ.ศ.2396 ตามความว่า

“...หนังสือ เจ้าพระยาจักรี มาถึงพระยานครราชสีมา พระยาปลัดกรมการ ด้วยมีพระบรม-
ราชโองการตรัสเหนือเกล้า สั่งว่า เมืองนครราชสีมาเป็นเมืองใหญ่ มีเมืองขึ้นออกหลายเมือง ไพร่บ้าน
พลเมืองมีมากแล้ว เป็นเมืองต้นทางที่ประชุมกองทัพรับจ่ายเสบียงอาหาร ทั้งเจ้าเมือง กรมการ
ท้าวเพี้ย หัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออกขึ้นลงไปมาต้องพักอาศัยไม่ขาด ที่ไร่นาที่ทำมาหากิน ก็มีปรับปรุง
แต่ป้อมกำแพง ค่ายคูเมืองนครราชสีมา ซึ่งก่อขึ้นไว้แต่ก่อนช้านาน หลายชั่วแผ่นดินมาแล้ว เมื่อครั้ง
อนุเวียงจันทน์เป็นกบฏ ยกกองทัพมาจุดเผาเมืองนครราชสีมา ค่ายคูประตูเมืองและป้อมกำแพง
ทรุด ยับเยินยังหาได้ซ่อมแซมขึ้นไป และครั้งนี้โปรดเกล้าฯ ให้พระยานครราชสีมาขึ้นมาเป็นเจ้าเมือง
โปรดเกล้าฯ จะให้ก่อป้อมกำแพงออกไปอีกชั้นหนึ่ง ทั้งจะให้ซ่อมแซมป้อมกำแพงเก่าซึ่งทรุดขึ้นใหม่
จะได้เป็นสง่างาม และเป็นที่ยมั่นรับรองข้าศึกศัตรู ให้พระยาพิชัยสงครามกับพระยานครราชสีมา
พระยาปลัด ช่วยกันทำแผนที่เมืองลงไป ให้ถึถ้วนแน่นอน...” (สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.4
จ.ศ.1215 ร่างสารตราถึงเมืองนครราชสีมา โปรดให้ทำแผนที่ ก่อป้อมกำแพงใหม่ ซ่อมป้อมกำแพง
ต่อ เลขที่ 49 จ.ศ.1215)

ภาพที่ 2 ไตรภูมิโลกสันฐานสมัยอยุธยา-ธนบุรี
แสดงภาพแผนที่เมืองน้อยใหญ่
และแสดงตำแหน่งที่ตั้งของเมืองนครราชสีมา
เหนือรอยพระพุทธบาทสระบุรี

ที่มา: สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา -
ฉบับกรุงธนบุรี เล่ม 1, 2542, หน้า 93

ภาพที่ 3 แผนที่เมืองโคราช (Corazema)
ในแผนที่ของ Simon de La Loubere
เมื่อปี พ.ศ.2236 (ค.ศ.1693) แสดงให้เห็น
เมืองบางกอก, พิจิตร, ละโว้, สระบุรี
(พระบาท), สุโขทัย, พิษณุโลก
และล้านช้าง เป็นต้น

ที่มา: Simon de La Loubere, 1693

จากภาพที่ 2 คือภาพหมายเลขที่ 77 จากสมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา-ฉบับกรุงธนบุรี
หมายเลข 6 ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีรับสั่งให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุน-
ราชสีหวิกรม ผู้กำกับกรมช่างศิลา และกรมช่างสิบหมู่ คัดลอกมาจากจิตรกรรมฝาผนังโบสถ์
วัดราชประดิษฐฐานที่กรุงเก่าเมื่อ พ.ศ.2409 (สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา - ฉบับกรุงธนบุรี เล่ม 1,
2542, หน้า 4)

และ อองรี มูโอด (2561, หน้า 366) ก็เป็นหนึ่งในผู้ที่เคยเดินทางสำรวจเมืองในที่ราบสูงโคราช
และมีส่วนในการบุกเบิกสำรวจแม่น้ำโขงไปจนถึงนครหลวงพระบาง โดยใช้เส้นทางผ่านดงพญาไฟ
โดยเริ่มจากการเดินทางที่เมืองนครราชสีมาเป็นแห่งแรก ขึ้นไปยังเมืองชัยภูมิ เมืองภูเขียว เมืองปากลาย
และสิ้นสุดที่หลวงพระบาง ทั้งนี้สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ ทรงมีพระนิพนธ์ไว้ใน
“เที่ยวตามทางรถไฟ” โดยกล่าวถึงความสำคัญของโคราชไว้อย่างกว้าง ๆ ว่า “...เมืองนครราชสีมา
นับในทำเนียบว่า เป็นเมืองชั้นโท ต่อมาภายหลังยกขึ้นเป็นชั้นเมืองเอกเสมอกับเมืองพิษณุโลก

และเมืองนครศรีธรรมราช เพราะเมืองนครราชสีมาเป็นเมืองสำคัญ สำหรับการปกครองพระราชอาณาจักร ทางด้านตะวันออก เหตุด้วยเป็นเมืองใหญ่อยู่ต้นหนทางที่จะไปมาในระหว่างมณฑลในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยากับมณฑลทั้งหลายที่อยู่ทางลุ่มแม่น้ำโขง ต้องเดินผ่านเขตเมืองนครราชสีมา ช่องทางที่สำคัญสำหรับข้ามเขาเขื่อนคือช่องดงพระยากลาง ทางไปจากเมืองไชยบาดาลก็ดี ช่องดงพระยาไฟทางไปเมืองสระบุรีก็ดี ช่องขุนขนช่องสระแกรด และช่องตะโก อันเป็นทางไปจากแขวงเมืองปราจีนบุรีก็ดี อยู่ในเขตเมืองนครราชสีมาทั้งนั้น เพราะฉะนั้นในการศึกสงคราม ทางมณฑลทิศตะวันออกก็ดี ในการปกครองรักษาพระราชอาณาเขตทางนั้นก็ดี จึงต้องเอาเมืองนครราชสีมาเป็นที่อำนวยการ ส่วนการค้าขายนั้นบรรดาสินค้าที่มาแต่หัวเมืองตะวันออก และสินค้าที่ส่งไปแต่กรุงเทพฯ เพื่อจำหน่ายทางหัวเมืองเหล่านั้น ก็ต้องผ่านช่องทางที่กล่าวมา อาศัยเมืองนครราชสีมาเป็นตลาดซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า เมืองนครราชสีมาจึงเป็นที่สำคัญในการค้าขายด้วยอีกอย่างหนึ่ง...” (ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมหมื่นมหิศวราชดิศัย กุญชรวิลาศ, 2498, หน้า 110-111)

จะเห็นได้ว่า นครราชสีมาได้กลายมาเป็นเมืองที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพระราชสำนักสยาม นับตั้งแต่สมัยธนบุรีเรื่อยมา และทวีความสำคัญมากขึ้นเมื่อราชสำนักสยามได้ตระหนักถึงภัยคุกคามที่แผ่ขยายเข้ามาเป็นระยะ ๆ นับตั้งแต่กรุงเทพฯ เผชิญกับความท้าทายของกลุ่มอำนาจท้องถิ่นจากเวียงจันทน์และเครือญาติที่กระจายตัวอยู่ในภูมิภาคในเหตุการณ์เจ้าอนุวงศ์ระหว่าง พ.ศ. 2369-70 รวมไปถึงการออกสำรวจดินแดนของนักทำแผนที่ชาวฝรั่งเศสหลายระลอกด้วยกัน ทำให้ชนชั้นนำได้เล็งเห็นถึงอันตรายที่อาจจะก่อตัวขึ้นในเขตที่ราบสูงโคราช การสร้างเส้นทางรถไฟเข้าสู่นครราชสีมาใน พ.ศ. 2434 ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และการริเริ่มสร้างระบบรวมศูนย์อำนาจแบบสากลสมัยใหม่ที่เรียกว่า ระบบมณฑลเข้าไปสวมทับอำนาจท้องถิ่นที่มีอยู่แต่เดิม อันนำไปสู่กระบวนการลดทอนอำนาจเก่าให้หมดบทบาทไปอย่างช้า ๆ ในรัชกาลต่อมา และยังคงกล่าวถึงอีกในคราวเหตุการณ์กบฏพระองค์เจ้าบรมเดช พ.ศ. 2476

ฉะนั้นจะเห็นว่า โคราชไม่เพียงแค่มีบทบาทในเชิงภูมิรัฐศาสตร์เท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่ที่สะท้อนการเปลี่ยนผ่านของแนวคิดการปกครองรัฐจากแบบจารีตสู่รัฐแนวเครือข่าย ที่เน้นการยอมรับจากท้องถิ่น การปรากฏตัวของโคราชใหม่ในแผนที่และเอกสารต่างชาติ ยังตอกย้ำถึงการรับรู้ในระดับสากลว่าโคราชคือจุดเชื่อมต่อสำคัญระหว่างรัฐสยามกับลุ่มน้ำโขงและล้านช้าง ดังนั้นโคราชไม่ได้เป็นเพียงแค่พื้นที่ชายขอบที่ถูกผนวกเข้าสู่รัฐศูนย์กลางแต่เป็น “พรมแดนที่ถูกต่อรอง” (Negotiated Frontier) ที่รัฐต้องต่อรอง เรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น และในช่วงการเปลี่ยนผ่านของรัฐใหม่ ก็มีได้มีศูนย์กลางที่แน่นอน แต่ใช้เมืองบางแห่งเป็นศูนย์กลางชั่วคราวในการทดลองอำนาจ โคราชจึงเปรียบเป็น “จุดพักของอำนาจ” หรือ “ศูนย์กลางอำนาจเคลื่อนที่” (Mobile Power Node) ที่สามารถกำหนดทิศทางการเกิดใหม่ได้ ซึ่งนั่นก็คืออยุธยาใหม่ตามแบบฉบับของกรมหมื่นเทพพิพิธในหัวสัน ๆ เท่านั้น นอกจากนี้ โคราชยังเป็นพื้นที่ที่อำนาจของรัฐถูกสร้าง ถูกมองเห็น และถูกยอมรับผ่านภูมิทัศน์เช่น รูปแบบการวางผังเมือง การสร้างวัด การแต่งตั้งผู้นำ ผ่านหลักฐานต่าง ๆ ทั้งของไทย

และต่างชาติ ซึ่งจัดอยู่ในรูปแบบหนึ่งของ พื้นที่สื่อสารอำนาจผ่านภูมิทัศน์ (Landscape of Power Transmission) โคราชจึงเป็นดั่งพื้นที่ที่ช่วยให้เรามองเห็นกระบวนการสร้างรัฐไทยในแง่มุมที่ไม่เป็นเส้นตรง หากแต่เป็นกระบวนการร่วมสร้าง (Co-production) ระหว่างรัฐกับท้องถิ่น โดยเฉพาะในระยะของการเปลี่ยนผ่านของระบบการปกครอง การศึกษาประวัติศาสตร์ของเมืองโคราช หรือนครราชสีมา จึงมิใช่เพียงการหันกลับไปมองย้อนอดีตของหัวเมือง ๆ หนึ่งเท่านั้น แต่เป็นการทำความเข้าใจกลไก การต่อรอง การยืดหยุ่น และพลวัตของการสร้างรัฐไทยในระดับภูมิภาค

4. บทสรุป

นครราชสีมา เป็นศูนย์กลางทางประวัติศาสตร์ที่มีพัฒนาการต่อเนื่องยาวนานในภูมิภาคอีสานของไทย กระนั้นภายใต้โครงสร้างของระเบียบความรู้ประวัติศาสตร์กระแสหลัก ภาพอดีตของเมืองนี้กลับถูกกลบฝังลึกลงไปในพิมพ์เขียวแห่งอภิปัญญา (Meta-Narrative) ของรัฐแบบรวมศูนย์ ซึ่งมุ่งผลิตเพื่อรับใช้จุดมุ่งหมายเชิงอำนาจของชนชั้นนำจากส่วนกลาง ความรู้เช่นนี้มักดำเนินการผ่านกลไกทางการศึกษาที่แยกส่วนจากพลวัตภายในของท้องถิ่น และวางกรอบอธิบายให้อยู่ภายใต้ลำดับชั้นของรัฐนิยม จากที่กล่าวนี้จึงเป็นการก่อรูปของชาติพันธุ์และอัตลักษณ์ท้องถิ่น (Ethnogenesis and Local Identity) ที่ยึดโยงประวัติศาสตร์เข้ากับความจริงร่วมและวาทกรรมของชุมชน ซึ่ง Akira Suehiro (1989) ยังได้ชี้ให้เห็นว่าบทบาทของโครงสร้างรัฐรวมศูนย์ได้ส่งผลต่อการควบคุมการจัดการความรู้ในระดับภูมิภาค

ในทัศนะของ E. P. Thompson (1963) การเขียนประวัติศาสตร์ “จากเบื้องล่าง” (History from Below) คือการโต้กลับประวัติศาสตร์ของผู้มีอำนาจ และให้พื้นที่แก่เสียงของสามัญชน ความคิดนี้สอดคล้องกับบริบทของนครราชสีมา ซึ่งอดีตของคนในพื้นที่ถูกลดทอนลงเหลือเป็นองค์ประกอบฉากของวาทกรรมของส่วนกลาง ไม่ว่าจะเป็นการอธิบายเรื่องการตั้งเมืองตามรับสั่งของสมเด็จพระนารายณ์ หรือการนิยามความสำคัญของเมืองในฐานะ “ปราการ” ที่สำคัญต่อหัวเมืองลาว ขณะที่ Benedict Anderson (1983) ผู้เสนอแนวคิดเรื่องชาติในจินตนาการ เมื่อนำแนวคิดของ Anderson มาพิจารณา ร่วมกับบริบทของนครราชสีมา ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงอดีตอันซับซ้อนให้เป็นเรื่องราวเชิงสัญลักษณ์ที่รับใช้การสร้างชาติ โดยปราศจากการถกเถียงทางวิชาการในเชิงโครงสร้าง

อำนาจใหม่ที่กำเนิดขึ้นมาในอยุธยาได้ก่อให้เกิดแรงกระเพื่อมต่อการจัดระเบียบอำนาจในดินแดนตะวันออก โดยเฉพาะการควบคุมอำนาจท้องถิ่นที่เคยปกครองดินแดนที่ราบสูงโคราชมาแต่เก่าก่อนคืออาณาจักรขอม นับตั้งแต่การส่งขุนนางไปบริหารราชการที่เมืองพิมายซึ่งเป็นศูนย์กลางอำนาจดั้งเดิมของนครราชสีมาหรือโคราชในเวลาต่อมา สะท้อนภาพรวมของกลไกการรวมศูนย์อำนาจของอยุธยาไปยังเมืองชายขอบผ่านการแต่งตั้งขุนนาง การกระทำเชิงพิธีกรรม และการให้รางวัลตอบแทน ซึ่งล้วนเป็นส่วนหนึ่งของระบบการปกครองที่ไม่ได้พึ่งพาเพียงแค่สรรพกำลังทหาร แต่เป็นการพึ่งพา

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและพิธีกรรม โดยมีฐานคิดเรื่อง Mandala และ Hegemonic Integration เป็นแกนกลาง

กระนั้นแล้วผู้เขียนจึงมองว่า กระบวนการสถาปนาอำนาจของรัฐอยุธยาที่มีต่อพม่าย และกลายเป็นนครราชสีมานั้น ได้ก่อให้เกิด “ระเบียบของการรู้” (Regime of Knowledge) ซึ่งมีได้เป็นความรู้ทั่วไป แต่เป็นการควบคุมว่าประวัติศาสตร์ควรจะถูกเขียนขึ้นอย่างไร เพื่อใคร และโดยใคร ข้อเสนอเชิงวิพากษ์ จึงมิได้เป็นเพียงข้อเสนอเพื่อเพิ่มเติมข้อเท็จจริงทางโบราณคดี หากแต่เป็นการเรียกร้องให้เกิดการรื้อสร้างโครงสร้างการเขียนประวัติศาสตร์แบบศูนย์กลางนิยม (Centrism) ที่ครอบงำความเข้าใจอดีตของชุมชนอย่างเบ็ดเสร็จ และคงจะไม่ได้ไร้เหตุผลเกินไปหากจะกล่าวได้ว่า อยุธยาได้เข้ามาครอบงำนครราชสีมาในหลายห้วงระยะเวลาด้วยกัน ทั้งประสบผลสำเร็จบ้างในบางระยะ และล้มเหลวบ้างในบางหน ดังนั้นนครราชสีมาจึงควรถูกนำเสนอผ่านกรอบการวิเคราะห์ที่เปิดให้เห็นความหลากหลายทางอัตลักษณ์ ความสัมพันธ์ทางอำนาจ และพลวัตของการผลิตอดีต ซึ่งไม่ควรถูกบีบให้กลายเป็นแค่บทในประวัติศาสตร์ราชสำนัก หากแต่ควรถูกสถาปนาให้เป็นศูนย์กลางของความรู้ท้องถิ่นที่มีชีวิต มีความทรงจำ และมีสิทธิในการสร้างความหมายของตนเอง

เอกสารอ้างอิง

กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์, พระเจ้าลูกยาเธอ. (2444). *กฎหมายเล่ม 2 สำหรับผู้พิพากษา*

แลทนายว่าความ (พิมพ์ครั้งที่ 2). โรงพิมพ์กองละหุโทษ.

กระทรวงสาธารณสุข. (2489). *ตำนานเรื่องเมืองพิษณุโลก กับเกียรติคุณเมืองพิษณุโลก และวัดอุทยาน*

สำคัญของเมืองพิษณุโลก. โรงพิมพ์คุรุสภา (พิมพ์แจกในการทอดกฐินพระราชทาน ณ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จัหวัดพิษณุโลก วันที่ 13 ตุลาคม 2489).

จันทนุมาศ (เจิม), พัน. (2512). *ประชุมพงศาวดาร เล่ม 38 (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 64) พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ* (เจิม). องค์การค้าคุรุสภา.

จิตร ภูมิศักดิ์. (2550). *โฉมหน้าศักดินาไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 9). สำนักพิมพ์ศรีปัญญา.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2498). *เที่ยวตามทางรถไฟ*. โรงพิมพ์ไตรณสาร (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงกำจรนิติสาร ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 30 เมษายน พ.ศ.2498).

_____. (2495). *พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา ภาค 2*. บริษัทโอเดียนส์โตร์.

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 79 จดหมายเหตุวันวลิต (ฉบับสมบูรณ์) (พิมพ์ครั้งที่ 3). (2515). โรงพิมพ์ชวนพิมพ์ (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายพงษ์ทอง ทองเจือ ณ เมรุวัดธาตุทอง พระโขนง วันที่ 5 กันยายน พุทธศักราช 2515).

ประชุมพงศาวดาร เล่ม 21 (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 35 และ 36). (2511). องค์การค้าของคุรุสภา.

- ประชุมพงศาวดาร เล่ม 40 (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 65-66) พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี จดหมายเหตุ
รายวันทัพสมัยกรุงธนบุรี. (2512). องค์การค้าของคุรุสภา.
- ประชุมหนังสือประกอบวิชาประวัติศาสตร์กฎหมายไทย เล่ม 1. (2529). โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์,
พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับปลีก หมายเลข 2/ก104 ต้นฉบับของหอพระสมุดวชิรญาณ.
(2539). ใน วินัย พงศ์ศรีเพียร (บรรณาธิการ), ความยากย้อนของประวัติศาสตร์.
สำนักนายกรัฐมนตรี คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย.
- เพียงฤทัย วาสบุญมา. (2547). บันทึกเรื่องมัสยิดแห่งกรุงสยาม (พิมพ์ครั้งที่ 2). บริษัทมาร์ค
แอนด์ ทเวน มีเดียส์ จำกัด.
- ฟรังซัว อังรี ตูรแปง. (2539). ประวัติศาสตร์แห่งพระราชอาณาจักรสยาม (พิมพ์ครั้งที่ 2).
กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2562). จารึกขุนศรีไชยราชขมกลเทพกับรัชกาลสมเด็จพระอินทราบรมราชาธิราชที่ 2
แห่งสมัย “ศรีอยุธยา” ตอนต้น. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
พระนครศรีอยุธยา, 7(1), 1-15.
- สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา - ฉบับกรุงธนบุรี เล่ม 1. (2542). กรมศิลปากร.
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.4 จ.ศ.1215 ร่างสารตราถึงเมืองนครราชสีมา โปรดให้ทำแผนที่ ก่อป้อม
กำแพงใหม่ ซ่อมป้อมกำแพงต่อ เลขที่ 49 จ.ศ.1215.
- สุนทร ชูตินธรรณท์. (2526). “กบฏไพร่” สมัยอยุธยา. วารสารอักษรศาสตร์, 15(1), 9-28.
- อคิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว. (2518). สังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พ.ศ.2325-2416. มุลนิธิโครงการ
ตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์.
- อองรี มูโอด. (2561). บันทึกการเดินทางของอองรี มูโอด ในราชอาณาจักรสยาม กัมพูชา ลาว
และอินโดจีน ตอนกลางส่วนอื่น ๆ (พิมพ์ครั้งที่ 4). แปลโดย กรรณิกา จรรย์แสง. มติชน.
- อัมพร สายสุวรรณ. (2545). ไทยในจดหมายเหตุแกมเฟอร์ (พิมพ์ครั้งที่ 5). บริษัทอาทิตย์
คอมมูนิเคชั่น จำกัด.
- Akira Suehiro. (1989). *Capital Accumulation in Thailand 1855-1985*. Tokyo: Institute of
Developing Economics.
- Benedict Anderson. (1983). *Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread
of Nationalism*. London: Verso.
- Chris Baker, Pasuk Phongpaichit. (2014). *A History of Thailand*. Cambridge: Cambridge
University Press.
- Clifford Geertz. (1980). *Negara: The Theatre State in Nineteenth Century Bali*. Princeton,
NJ: Princeton University Press.

- David K. Wyatt. (2003). *Thailand: A Short History*, 2nd ed. New Haven: Yale University Press.
- John Smith. (2019). *State, Community, and Ethnicity in Early Modern Thailand, 1351-1767*. (Doctoral dissertation, University of Michigan).
- La Loubere, S. De. (1693). *A new Historical relation of the Kingdom of Siam*. London: Printed by F. L. for Awnsham and John Churchill.
- Michael Vickery. (1977). A lost chronicle of Ayutthaya: The 2/k 125 Fragment. *Journal of Siam Society*, 65(1): pp. 1-80.
- Michael Vickery. (1996). “*The Constitution of Ayutthaya*”, in *New Light on Thai Legal History*, Edited by Andrew Huxley. White Orchid Press.
- O. W. Wolters. (1999). *History, Culture, and Region in Southeast Asian Perspective*. Ithaca: Cornell University SEAP.
- Simon de La Loubere. (1693). *A new historical relation of the kingdom of Siam* (A. P., Trans.). London: Printed by F. L. for Tho. Horne at the Royal Exchange, Francis Saunders at the New Exchange, and Tho. Bennet at the Half-Moon in St. Paul’s Church-yard. (Original work published in French).
- Stanley J. Tambiah. (1976). *World Conqueror and World Renouncer: A Study of Buddhism and Polity in Thailand against a Historical Background*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stanley J. Tambiah. (2013). The Polity in Southeast Asia. *HAU: Journal of Ethnographic Theory*, 3(3): 503-34.
- Victor Lieberman. (2003). *Strange Parallels: Southeast Asia in Global Context, c.800-1830, Vol.1*. Cambridge: Cambridge University Press.

ความเชื่อเรื่องโภชนาการของคนรุ่นใหม่ที่มีต่อการบริโภคขนมไทย ในสมัยอยุธยาที่มีต้นกำเนิดโดยท้าวทองกีบม้า

Nutritional Beliefs of the New Generation Toward the Consumption of Thai Desserts Originating in the Ayutthaya Period by Thao Thong Kip Ma (Marie Guimar)

สร้อย ทองงาม / Sarat Thongngam

สาขาวิชาอาหารและโภชนาการ คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร
Foods and Nutrition Program, Faculty of Home Economics Technology,
Rajamangala University of Technology Phra Nakhon

เปรมระพี อุยามาวีร์หิรัญ / Premraphi Ooaymaweerahirun

สาขาวิชาอาหารและโภชนาการ คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร
Foods and Nutrition Program, Faculty of Home Economics Technology,
Rajamangala University of Technology Phra Nakhon

ธัญญา สุทธิชาติ / Tunwa Suthichart

สาขาวิชาอาหารและโภชนาการ คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร
Foods and Nutrition Program, Faculty of Home Economics Technology,
Rajamangala University of Technology Phra Nakhon

เอนก ศรีฟ้า / Anek Sonfa

สาขาวิชาอาหารและโภชนาการ คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร
Foods and Nutrition Program, Faculty of Home Economics Technology,
Rajamangala University of Technology Phra Nakhon

ชวินโรจน์ ธรรมกิตติโกศล / Chawinroj Thammakitphokhin

สาขาวิชาอาหารและโภชนาการ คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร
Foods and Nutrition Program, Faculty of Home Economics Technology,
Rajamangala University of Technology Phra Nakhon

ชัชววรรณ วิชัยดิษฐ์ / Chatchawun Vichaidith

ฝ่ายโภชนาการและโภชนบำบัด โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย
Dietetics and Diet Therapy, King Chulalongkorn Memorial Hospital

วันที่รับบทความ 8 ตุลาคม 2568 / แก้ไขบทความ 24 พฤศจิกายน 2568 / ตอบรับบทความ 12 ธันวาคม 2568

วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา ปีที่ 17 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2568 | 93

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาความเชื่อเรื่องโภชนาการของชนมไทยในสมัยอยุธยา ที่มีต้นกำเนิดโดยท้าวทองกิมม้าของชนรุ่นใหม่ (2) ศึกษาการบริโภคชนมไทยในสมัยอยุธยาที่มีต้นกำเนิดโดยท้าวทองกิมม้าของชนรุ่นใหม่ (3) ศึกษาอิทธิพลของความเชื่อเรื่องโภชนาการของชนรุ่นใหม่ที่มีต่อการบริโภคชนมไทยในสมัยอยุธยาที่มีต้นกำเนิดโดยท้าวทองกิมม้า เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงสำรวจ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่ม Generation Z และ Millennials อายุ 18-42 ปี จำนวน 400 คน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ

ผลการวิจัยพบว่า (1) ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุระหว่าง 18-22 ปี มีการศึกษาระดับปริญญาตรี ประกอบอาชีพนักเรียน/นักศึกษา มีรายได้ต่ำกว่า 15,000 บาทต่อเดือน มีภูมิลำเนาในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล และไม่มีโรคประจำตัว โดยส่วนใหญ่เคยไปเยี่ยมชมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา 3-4 ครั้ง การรับรู้เกี่ยวกับท้าวทองกิมม้า ส่วนใหญ่เคยได้ยินชื่อท้าวทองกิมม้า แต่ไม่แน่ใจในรายละเอียด โดยได้รับข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์เมื่อถามถึงความรู้เกี่ยวกับชนมไทยในสมัยอยุธยาที่มีต้นกำเนิดโดยท้าวทองกิมม้าสามารถตอบได้ว่าชนมไทยเหล่านี้มีต้นกำเนิดจากท้าวทองกิมม้า (2) ความเชื่อเรื่องโภชนาการของชนมไทย ส่วนใหญ่ชนรุ่นใหม่มีความเชื่อเรื่องโภชนาการของชนมไทยในสมัยอยุธยาที่มีต้นกำเนิดโดยท้าวทองกิมม้าโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ความเชื่อด้านคุณค่าทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์มีค่าสูงสุด รองลงมาคือ ความเชื่อด้านผลกระทบต่อสุขภาพ และความเชื่อด้านสรรพคุณของชนมไทยแต่ละชนิดมีค่าต่ำสุด (3) การบริโภคชนมไทยในสมัยอยุธยาที่มีต้นกำเนิดโดยท้าวทองกิมม้า โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า กลุ่มตัวอย่างสามารถระบุชื่อและลักษณะของชนมไทยสมัยอยุธยาได้มากที่สุด รองลงมาคือ มีความตั้งใจจะแนะนำและชักชวนให้ผู้อื่นรับประทานชนมไทยโบราณ การรับประทานชนมไทยในงานพิธี งานมงคล หรือเทศกาลสำคัญมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด (4) อิทธิพลของความเชื่อเรื่องโภชนาการต่อการบริโภคชนมไทย โดยผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณพบว่า ความเชื่อเรื่องโภชนาการทั้ง 7 ด้าน มีความสัมพันธ์กับการบริโภคชนมไทยในระดับสูง เมื่อพิจารณาอิทธิพลของความเชื่อแต่ละด้านพบว่า มี 3 ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการบริโภคชนมไทยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ได้แก่ 1.ความเชื่อด้านการบำรุงธาตุตามภูมิปัญญาโบราณ มีอิทธิพลเชิงบวกสูงสุด 2.ความเชื่อเปรียบเทียบกับชนสมัยใหม่ มีอิทธิพลเชิงบวกรองลงมา และ 3.ความเชื่อด้านผลกระทบต่อสุขภาพ มีอิทธิพลเชิงลบ

คำสำคัญ : ความเชื่อ โภชนาการ ชนมไทย อยุธยา ท้าวทองกิมม้า

Abstract

This research article aimed to (1) examine the nutritional beliefs about Thai desserts originating in the Ayutthaya period and attributed to Thao Thong Kip Ma among the new generation, (2) study the consumption of these Ayutthaya-period Thai desserts among the new generation, and (3) investigate the influence of nutritional beliefs on their consumption. This quantitative study employed a survey research design. The sample consisted of 400 Generation Z and Millennial participants aged 18–42 years, selected through convenience sampling. A questionnaire was used as the research instrument. Data were analyzed using frequency and percentage, mean and standard deviation, and multiple regression.

The findings revealed that (1) most respondents were female, aged 18–22 years, held a bachelor's degree, were students, earned less than 15,000 baht per month, originated from Bangkok and its metropolitan area, and had no chronic diseases. Most had visited Ayutthaya Province three to four times. Regarding awareness of Thao Thong Kip Ma, most had heard her name but were unsure of the details, with information primarily obtained from social media. When asked about Thai desserts originating from Thao Thong Kip Ma, they correctly identified their origin. (2) Overall, the new generation held nutritional beliefs about Thai desserts from the Ayutthaya period at a high level. Considering individual dimensions, beliefs about cultural and historical value ranked highest, followed by beliefs about health impacts, while beliefs regarding the specific properties of each dessert ranked lowest. (3) Consumption of these Thai desserts was also at a high level. Respondents demonstrated the highest ability to identify the names and characteristics of Ayutthaya-era Thai desserts, followed by their intention to recommend traditional Thai desserts to others. Consumption during ceremonies, auspicious events, or essential festivals showed the lowest mean score. (4) Regarding the influence of nutritional beliefs on consumption, multiple regression analysis indicated that all seven belief dimensions were highly correlated with dessert consumption. Three variables significantly influenced consumption at the .05 level: (1) beliefs about nourishing bodily elements according to traditional wisdom, which showed the most substantial positive influence; (2) comparative beliefs between traditional and modern desserts, which showed a moderate positive influence; and (3) beliefs about health impacts, which showed a negative influence.

Keywords : Beliefs , Nutrition , Thai Desserts , Ayutthaya , Thao Thong Kip Ma (Marie Guimar)

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ขนมไทยเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติ สะท้อนถึงภูมิปัญญา ความประณีต และเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของไทยที่สืบทอดมายาวนาน โดยเฉพาะขนมไทยในสมัยอยุธยาที่มีต้นกำเนิดโดยท้าวทองกีบม้า หรือมารีอา กุยมาร์ (Maria Guyomar de Pinha) ชาวโปรตุเกส-ญี่ปุ่น ซึ่งเป็นภริยาของคอนสแตนติน ฟอลคอน (Constantine Phaulkon) ที่ปรึกษาของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้ประดิษฐ์และพัฒนาขนมไทยหลายชนิด ได้แก่ ฝอยทอง ทองหยิบ ทองหยอด ทองม้วน สังขยา กะหรี่ปั๊บ ขนมหม้อแกว และลูกชุบ โดยผสมผสานเทคนิคการทำขนมจากโปรตุเกสเข้ากับวัตถุดิบและภูมิปัญญาไทย สร้างสรรค์เป็นขนมไทยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว จากวัตถุดิบในการทำขนมไทยแบบดั้งเดิมที่ใช้ส่วนผสม แป้ง น้ำตาล และมะพร้าวเป็นส่วนผสมหลักนั้นเกิดการใช้ไข่ในขนมไทยเพิ่มขึ้น ทำให้ขนมไทยเกิดความแปลกในด้านกายภาพมากขึ้น (ธนวิทย์ ลายิ้ม, 2565) ขนมเหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นอาหารว่างหรือของหวาน แต่ยังสะท้อนถึงความเจริญรุ่งเรืองเรื่องทางวัฒนธรรมและการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมในสมัยอยุธยา รวมทั้งเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมและประเพณีไทยที่สำคัญ (UNESCO, 2003)

ในยุคปัจจุบันที่สังคมไทยเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเทคโนโลยี วิถีชีวิต และค่านิยม โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ (Generation Z และ Millennials) ที่เติบโตมาพร้อมกับโลกาภิวัตน์ และวัฒนธรรมตะวันตก มีการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อดิจิทัลและโซเชียลมีเดีย (Dimock, 2019) ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมการบริโภคอาหารและทัศนคติต่อมรดกทางวัฒนธรรมอาหารไทย การสำรวจของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม (2564) พบว่าคนรุ่นใหม่มีความรู้เกี่ยวกับขนมไทยโบราณลดลงเมื่อเทียบกับคนรุ่นก่อน และมีแนวโน้มบริโภคขนมไทยน้อยลง โดยหันไปบริโภคขนมสมัยใหม่หรือขนมต่างชาติมากขึ้น ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อ การสืบทอดและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมอาหารไทยในระยะยาว คนรุ่นใหม่มีความตระหนักรู้ด้านสุขภาพ และความกังวลเรื่องโภชนาการสูงขึ้น โดยเฉพาะเรื่องน้ำตาล ไขมัน และแคลอรี ที่มีผลต่อน้ำหนักและสุขภาพ (World Health Organization, 2021) ตามทฤษฎีความเชื่อด้านสุขภาพของ Rosenstock (1974) การรับรู้ความเสี่ยงและความรุนแรงของโรค เช่น โรคอ้วนและเบาหวาน จะส่งผลต่อทัศนคติและพฤติกรรมการบริโภคอาหาร ขนมไทยโบราณซึ่งมีส่วนผสมหลักคือไข่แดง น้ำตาล และกะทิ จึงอาจถูกมองว่ามีน้ำตาลและไขมันสูง ไม่เหมาะกับการบริโภคสำหรับคนที่ใส่ใจสุขภาพ แม้ว่าจะมีคุณค่าทางวัฒนธรรมและใช้วัตถุดิบธรรมชาติก็ตาม

ความเชื่อเรื่องโภชนาการเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจบริโภคอาหารของบุคคล ตามทฤษฎีพฤติกรรมตามแผนของ Ajzen (1991) ความเชื่อ ทัศนคติ และบรรทัดฐานทางสังคม จะส่งผลต่อความตั้งใจและพฤติกรรมการบริโภค การศึกษาของ Paquette (2005) พบว่าความเชื่อด้านโภชนาการมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับการเลือกบริโภคอาหาร โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่

ที่มีการเข้าถึงข้อมูลด้านสุขภาพและโภชนาการจากหลากหลายช่องทาง ความเชื่อเรื่องโภชนาการของคนรุ่นใหม่ที่มีต่อขนมไทยโบราณ โดยเฉพาะขนมไทยที่มีต้นกำเนิดในสมัยอยุธยาโดยท้าวทองกิบม้ายังไม่มีการศึกษาอย่างเป็นระบบ ทั้งที่ความเชื่อดังกล่าวอาจส่งผลต่อพฤติกรรมการบริโภคและการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมอาหารไทยในอนาคต โดยภูริชา กรพูนันท์ และชุตินาวดี ทองจีน (2559) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการบริโภคขนมไทยของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานครพบว่า รูปแบบการดำเนินชีวิต ทัศนคติต่อขนมไทย และปัจจัยส่วนประสมการตลาดมีอิทธิพลเชิงบวกต่อพฤติกรรมการบริโภคขนมไทย แต่การศึกษาดังกล่าวยังไม่ได้เจาะลึกถึงความเชื่อเรื่องโภชนาการโดยเฉพาะ และไม่ได้แยกศึกษาเฉพาะขนมไทยที่มีต้นกำเนิดในสมัยอยุธยา ซึ่งมีเอกลักษณ์และความสำคัญทางประวัติศาสตร์แตกต่างจากขนมไทยประเภทอื่น นอกจากนี้ การศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยที่เชื่อมโยงกับอาหารและขนมไทย โดยเฉพาะหลักธาตุทั้งสี่และสรรพคุณของขนมไทยแต่ละชนิด ยังคงเป็นช่องว่างทางวิชาการที่ควรได้รับการศึกษาในบริบทของคนรุ่นใหม่

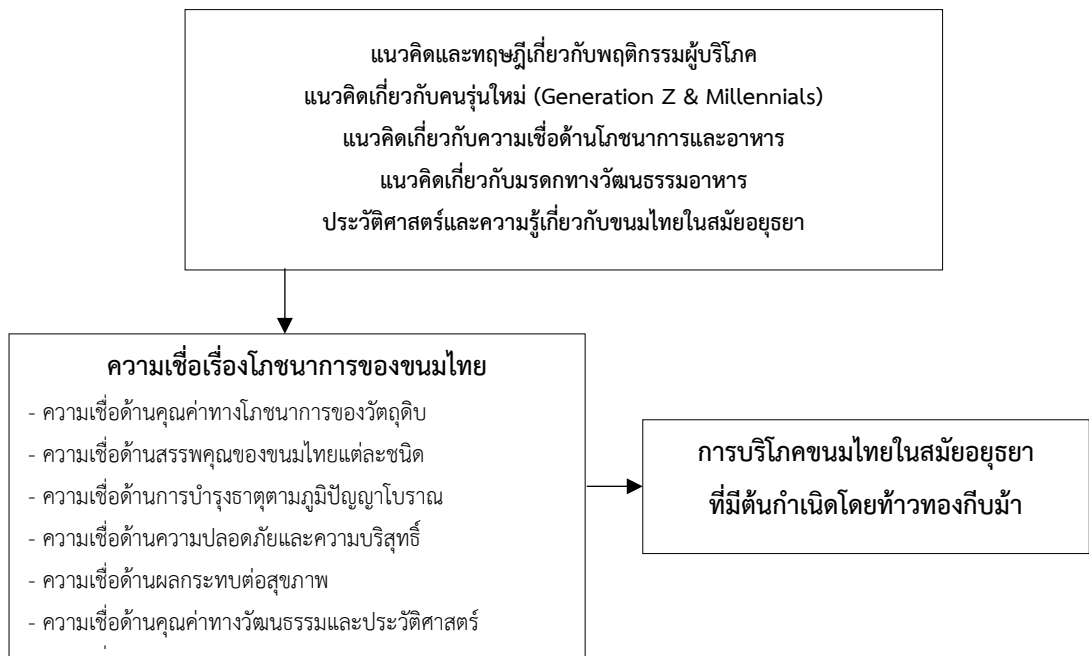
จากความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมอาหารไทย การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการบริโภคของคนรุ่นใหม่ และความจำเป็นในการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาไทย ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาความเชื่อเรื่องโภชนาการของคนรุ่นใหม่ที่มีต่อการบริโภคขนมไทยในสมัยอยุธยาที่มีต้นกำเนิดโดยท้าวทองกิบม้าย เพื่อทำความเข้าใจปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการบริโภค รวมทั้งเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนากลยุทธ์การสื่อสาร การตลาด และการส่งเสริมการบริโภคขนมไทยโบราณให้เหมาะสมกับบริบทและค่านิยมของคนรุ่นใหม่ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมอาหารไทยให้คงอยู่สืบไปอย่างยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องโภชนาการของขนมไทยในสมัยอยุธยาที่มีต้นกำเนิดโดยท้าวทองกิบม้ายของคนรุ่นใหม่
- 2) เพื่อศึกษาการบริโภคขนมไทยในสมัยอยุธยาที่มีต้นกำเนิดโดยท้าวทองกิบม้ายของคนรุ่นใหม่
- 3) เพื่อศึกษาอิทธิพลของความเชื่อเรื่องโภชนาการของคนรุ่นใหม่ที่มีต่อการบริโภคขนมไทยในสมัยอยุธยาที่มีต้นกำเนิดโดยท้าวทองกิบม้าย

3. กรอบแนวคิดของการวิจัย

กรอบของงานวิจัยที่ผู้วิจัยใช้ในการดำเนินงานวิจัยประกอบด้วยแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องจากหนังสือ เอกสาร ตำรา บทความ และตัวแปรที่ศึกษาสามารถนำเสนอได้ ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

4. ระเบียบวิธีวิจัย/วิธีวิทยาของการวิจัย

ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1) ระยะเวลาของการศึกษา ได้แก่ เดือนเมษายน 2568 ถึง เดือน กันยายน 2568

2) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากร ได้แก่ กลุ่ม Generation Z อายุ 18-27 ปี (เกิดระหว่างปี พ.ศ. 2555-2564 หรือ ค.ศ. 2012-2021) และ กลุ่ม Millennials อายุ 28-42 ปี (เกิดระหว่างปี พ.ศ. 2540-2554 หรือ ค.ศ. 1997-2011) ซึ่งไม่สามารถทราบจำนวนที่แน่นอนได้ เนื่องจากกลุ่มประชากรมีจำนวนมาก จึงกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างแบบไม่ทราบจำนวนของ Cochran (1977) ความคาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ (กำหนดที่ 0.05 หรือ 5%) เพื่อชดเชยแบบสอบถามที่อาจไม่สมบูรณ์หรือตอบกลับไม่ครบถ้วน โดยได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้นจำนวน 400 คน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก (Convenience Sampling) เลือกกลุ่มตัวอย่างที่เข้าถึงได้สะดวก เช่น ศูนย์การค้า มหาวิทยาลัย แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและสื่อสังคมออนไลน์

3) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยสร้างโดยอ้างอิงจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ลักษณะของแบบสอบถาม ประกอบด้วย 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม แบบตรวจสอบรายการ (Checklist)

ส่วนที่ 2 ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ของชนชาวไทยในสมัยอยุธยาที่มีต้นกำเนิดโดยท้าวทองกีบม้า แบบมาตราส่วน 5 ระดับ (Rating Scale)

ส่วนที่ 3 การบริโภคขนมไทยในสมัยอยุธยาที่มีต้นกำเนิดโดยท้าวทองกีบม้า แบบมาตราส่วน 5 ระดับ (Rating Scale)

ส่วนที่ 4 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม แบบปลายเปิด (Open Ended Question)

4) การสร้างและพัฒนาเครื่องมือ ดังนี้ 1) ศึกษาเอกสาร ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยและกำหนดโครงสร้างของแบบสอบถาม 3) สร้างข้อคำถามในแต่ละส่วนให้ครอบคลุมกรอบแนวคิดการวิจัย 4) นำแบบสอบถามฉบับร่างเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ IOC จำนวน 5 ท่าน มีค่าอยู่ระหว่าง 0.80 – 1.00 5) นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ Try Out กับกลุ่มที่คล้ายกับกลุ่มตัวอย่างจริง จำนวน 30 คน 6) การหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) เพื่อทดสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม ได้ค่า .97 ซึ่งถือว่าอยู่ในระดับสูง สามารถนำแบบสอบถามไปเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไปได้

5) การเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้ 1) อธิบายวัตถุประสงค์การวิจัยให้ผู้ตอบแบบสอบถามทราบ 2) ตรวจสอบคุณสมบัติของผู้ตอบแบบสอบถาม (อายุ 18-42 ปี) 3) แจกแบบสอบถามให้แก่ผู้ตอบ 4) ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม 5) นำแบบสอบถามลงข้อมูลกำหนดรหัส 6) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ

6) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ 1) สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ใช้สำหรับวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป ความเชื่อ และพฤติกรรมการบริโภค ด้วยความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) 2) สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ด้วยการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) เพื่อใช้ทำนายและหาอิทธิพลของตัวแปรอิสระหลายตัวต่อตัวแปรตาม

5. ผลการวิจัย

ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน พบว่า เป็นเพศหญิง จำนวน 222 คน ร้อยละ 55.50 เพศชาย จำนวน 117 คน ร้อยละ 29.25 ไม่ระบุเพศ จำนวน 61 คน ร้อยละ 15.25 โดยส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 18 – 22 ปี จำนวน 145 คน ร้อยละ 36.25 รองลงมามีอายุระหว่าง 23 – 27 ปี จำนวน 82 คน ร้อยละ 20.50 ระดับการศึกษาปริญญาตรี จำนวน 266 คน ร้อยละ 66.50 รองลงมาระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน 110 คน ร้อยละ 27.50 ประกอบอาชีพนักเรียน/ นักศึกษา จำนวน 149 คน ร้อยละ 37.25 รองลงมาประกอบอาชีพข้าราชการ/ รัฐวิสาหกิจ จำนวน 83 คน ร้อยละ 20.75 มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่า 15000 บาท จำนวน 153 คน ร้อยละ 38.25 รองลงมา มีรายได้ 15000 – 30000 บาท จำนวน 122 คน ร้อยละ 30.50 มีภูมิลำเนาในกรุงเทพและปริมณฑล จำนวน 157 คน ร้อยละ 39.25

รองลงมามีภูมิลำเนาอยู่ในภาคกลาง (นอกจากอยุธยาและกรุงเทพฯ) จำนวน 94 คน ร้อยละ 23.50 โดยไม่มีโรคประจำตัว จำนวน 348 คน ร้อยละ 87.00 และจำนวน 52 คน ร้อยละ 13.00 มีโรคประจำตัว เช่น เบาหวาน ความดันโลหิตสูง ไขมันในเลือดสูง โรคอ้วน ภูมิแพ้อาหาร เป็นต้น นอกจากนี้เคยไปเยี่ยม ชมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา 3 – 4 ครั้ง จำนวน 166 คน ร้อยละ 41.50 รองลงมา ไป 1 – 2 ครั้ง จำนวน 130 คน ร้อยละ 32.50

ตารางที่ 1 การรับรู้เกี่ยวกับ “ท้าวทองกิบม้า”

การรับรู้เกี่ยวกับ “ท้าวทองกิบม้า”	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ท่านรู้จักหรือเคยได้ยินเกี่ยวกับ “ท้าวทองกิบม้า” หรือไม่		
รู้จักดีและทราบบทบาทของท่าน	170	42.50
เคยได้ยินชื่อแต่ไม่แน่ใจในรายละเอียด	180	45.00
ไม่เคยได้ยินมาก่อน	50	12.50
หากรู้จักท้าวทองกิบม้า ท่านได้รับข้อมูลจากแหล่งใดบ้าง		
โรงเรียน / มหาวิทยาลัย	91	22.75
ครอบครัว	51	12.75
สื่อสังคมออนไลน์	113	28.25
รายการทีวี / สารคดี	39	9.75
หนังสือ / นิตยสาร	26	6.50
พิพิธภัณฑ์ / แหล่งท่องเที่ยว	39	9.75
ไม่เคยได้รับข้อมูล	41	10.25
ท่านรู้หรือไม่ว่าขนมไทยในสมัยอยุธยา ได้แก่ ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง ขนมทองโปร่ง ทองพลุ ขนมฝิง ขนมฝรั่ง ขนมชิง ขนมไข่เต่า ขนมทองม้วน ขนมสัมนี่ ขนมหม้อแกง เป็นต้น เหล่านี้มีต้นกำเนิดโดยท้าวทองกิบม้า		
รู้	313	78.25
ไม่รู้	87	21.75

จากตารางที่ 1 การรับรู้เกี่ยวกับ “ท้าวทองกิบม้า” พบว่า กลุ่มตัวอย่างเคยได้ยินชื่อแต่ไม่แน่ใจ ในรายละเอียดเกี่ยวกับท้าวทองกิบม้า จำนวน 180 คน ร้อยละ 45.00 รองลงมา รู้จักดีและทราบบทบาทของท่าน จำนวน 170 คน ร้อยละ 42.00 โดยได้รับข้อมูลเกี่ยวกับท้าวทองกิบม้าจากสื่อสังคมออนไลน์ จำนวน 113 คน ร้อยละ 28.25 รองลงมา จากโรงเรียน/ สถานศึกษา จำนวน 91 คน ร้อยละ 22.75 และรู้เกี่ยวกับขนมไทยในสมัยอยุธยา ได้แก่ ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง ขนมทองโปร่ง ทองพลุ ขนมฝักรัง ขนมฝรั่ง ขนมขี้แต้ ขนมทองม้วน ขนมสั้มนี่ และขนมหม้อแกง เป็นต้น เหล่านี้มีต้นกำเนิดโดย ท้าวทองกิบม้า จำนวน 313 คน ร้อยละ 78.25 และอีกจำนวน 87 คน ร้อยละ 21.75 ไม่รู้ข้อมูลนี้

ตารางที่ 2 ความเชื่อเรื่องโภชนาการของขนมไทยในสมัยอยุธยาที่มีต้นกำเนิดโดยท้าวทองกิบม้า

ความเชื่อเรื่องโภชนาการของขนมไทย	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ความสำคัญ
ความเชื่อด้านคุณค่าทางโภชนาการของวัตถุดิบ	3.69	.586	มาก
ความเชื่อด้านสรรพคุณของขนมไทยแต่ละชนิด	3.49	.622	ปานกลาง
ความเชื่อด้านการบำรุงธาตุตามภูมิปัญญาโบราณ	3.54	.612	มาก
ความเชื่อด้านความปลอดภัยและความบริสุทธิ์	3.84	.647	มาก
ความเชื่อด้านผลกระทบต่อสุขภาพ	3.87	.686	มาก
ความเชื่อด้านคุณค่าทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์	3.97	.706	มาก
ความเชื่อเปรียบเทียบกับขนมสมัยใหม่	3.82	.701	มาก
รวม	3.75	.514	มาก

จากตารางที่ 2 ความเชื่อเรื่องโภชนาการของขนมไทยในสมัยอยุธยาที่มีต้นกำเนิดโดยท้าวทองกิบม้า พบว่า โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.75$, S.D. = 0.514) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ความเชื่อด้านคุณค่าทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ($\bar{X} = 3.97$, S.D. = 0.706) รองลงมาคือ ความเชื่อด้านผลกระทบต่อสุขภาพ ($\bar{X} = 3.87$, S.D. = 0.686) และน้อยที่สุดคือ ความเชื่อด้านสรรพคุณของขนมไทยแต่ละชนิด ($\bar{X} = 3.49$, S.D. = 0.622)

ด้านคุณค่าทางโภชนาการของวัตถุดิบโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.69$, S.D. = 0.586) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงจากมากไปหาน้อยพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ไข่ที่ใช้ในขนมไทย สมัยอยุธยามีคุณค่าทางโภชนาการสูง (โปรตีน วิตามิน) ($\bar{X} = 4.09$, S.D. = 0.885) รองลงมาคือ วัตถุดิบธรรมชาติในขนมไทยโบราณปลอดภัยเพราะไม่มีสารเคมี ($\bar{X} = 3.79$, S.D. = 0.934) และน้อยที่สุดคือ แป้งที่ใช้ในสมัยอยุธยามีคุณภาพดี ($\bar{X} = 3.38$, S.D. = 0.762)

ด้านสรรพคุณของขนมไทยแต่ละชนิด โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.49$, S.D. = 0.622) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงจากมากไปหาน้อย พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ขนมไทยแต่ละชนิด มีสรรพคุณเฉพาะตามภูมิปัญญาโบราณ ($\bar{X} = 3.81$, S.D. = 0.923) รองลงมาคือ ฝอยทอง ทองหยิบ และทองหยอด เสริมสิริมงคล นำความก้าวหน้า ($\bar{X} = 3.64$, S.D. = 0.801) และน้อยที่สุดคือ สังขยาช่วยบำรุงธาตุ เหมาะสำหรับผู้ป่วยและผู้สูงอายุ ($\bar{X} = 3.10$, S.D. = 0.921)

ด้านการบำรุงธาตุตามภูมิปัญญาโบราณ โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.54$, S.D. = 0.612) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงจากมากไปหาน้อย พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ขนมที่มีกะทิช่วยบำรุง ธาตุน้ำ ทำให้ร่างกายชุ่มชื้นเย็น ($\bar{X} = 3.70$, S.D. = 0.834) รองลงมาคือ การผสมผสานส่วนผสม หลายชนิดช่วยให้ธาตุในร่างกายสมดุล ($\bar{X} = 3.61$, S.D. = 0.790) และน้อยที่สุดคือ การกินขนมไทย ตามภูมิปัญญาโบราณช่วยรักษาสุขภาพ ($\bar{X} = 3.42$, S.D. = 0.960)

ด้านความปลอดภัยและความบริสุทธิ์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.84$, S.D. = 0.647) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงจากมากไปหาน้อย พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ วิธีการทำแบบโบราณรักษา คุณค่าทางโภชนาการได้ดี ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = 0.879) รองลงมาคือ ขนมไทยที่ทำสดใหม่ทุกวันปลอดภัย กว่าขนมโรงงาน ($\bar{X} = 3.86$, S.D. = 0.921) และน้อยที่สุดคือ วัตถุดิบธรรมชาติในขนมโบราณดีกว่า วัตถุดิบสมัยใหม่ ($\bar{X} = 3.78$, S.D. = 0.822)

ด้านผลกระทบต่อสุขภาพโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.87$, S.D. = 0.686) เมื่อพิจารณา เป็นรายข้อเรียงจากมากไปหาน้อยพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ขนมไทยโบราณไม่เหมาะ กับคนที่ควบคุมน้ำหนัก ($\bar{X} = 4.07$, S.D. = 0.977) รองลงมาคือ ขนมไทยมีไขมันจากกะทิสูงเกินไป และการกินขนมไทยบ่อยๆ เสี่ยงต่อโรคเบาหวาน ($\bar{X} = 3.90$, S.D. = 0.868 และ 0.911 ตามลำดับ) และน้อยที่สุดคือ ขนมไทยมีแคลอรีสูง ทำให้อ้วนง่าย ($\bar{X} = 3.73$, S.D. = 0.829)

ด้านคุณค่าทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ โดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.97$, S.D. = 0.706) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงจากมากไปหาน้อย พบว่าค่าเฉลี่ยข้อที่มี สูงสุดคือ ขนมไทยสมัย อยู่อยุธยาเป็นภูมิปัญญาที่ควรภาคภูมิใจ ($\bar{X} = 4.04$, S.D. = 0.906) รองลงมาคือ ขนมไทยโดยทั่วทางกับ ม้าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีค่า และ สูตรขนมไทยโบราณควรได้รับการอนุรักษ์และสืบทอด ($\bar{X} = 4.00$, S.D. = 0.963 และ 0.954 ตามลำดับ) และน้อยที่สุดคือ ขนมไทยสะท้อนความเจริญรุ่งเรืองของ อารยธรรมไทยสมัยอยุธยา ($\bar{X} = 3.88$, S.D. = 0.898)

ด้านความเชื่อเปรียบเทียบกับขนมสมัยใหม่โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.82$, S.D. = 0.701) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงจากมากไปหาน้อยพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ขนมไทยโบราณมีคุณภาพ วัตถุดิบดีกว่าขนมสมัยใหม่ ($\bar{X} = 3.95$, S.D. = 0.958) รองลงมาคือ ขนมไทยโบราณมีรสชาติดีกว่าขนม สมัยใหม่ ($\bar{X} = 3.82$, S.D. = 0.841) และน้อยที่สุดคือ ขนมไทยโบราณมีคุณค่าทางโภชนาการมากกว่า ขนมสมัยใหม่ ($\bar{X} = 3.73$, S.D. = 0.949)

ตารางที่ 3 การบริโภคขนมไทยในสมัยอยุธยาที่มีต้นกำเนิดโดยท้าวทองกิบม้า

การบริโภคขนมไทยในสมัยอยุธยา ที่มีต้นกำเนิดโดยท้าวทองกิบม้า	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ความสำคัญ
ท่านสามารถระบุชื่อและลักษณะของขนมไทยสมัยอยุธยาได้	3.85	.949	มาก
ท่านรับประทานขนมไทยสมัยอยุธยา (ฝอยทอง ทองหยิบ สังขยา ขนมชั้น ฯลฯ) เป็นประจำ	3.55	.941	มาก
ท่านรับประทานขนมไทยในงานพิธี งานมงคล หรือเทศกาล สำคัญ	3.06	.943	ปานกลาง
ท่านซื้อหาหรือรับประทานขนมไทยโบราณเมื่อไปท่องเที่ยว	3.20	.862	ปานกลาง
ท่านพิจารณาส่วนผสมและคุณภาพก่อนซื้อขนมไทย	3.54	.863	มาก
ท่านเต็มใจจ่ายในราคาที่สูงขึ้นสำหรับขนมที่ทำตามสูตร โบราณ	3.56	.899	มาก
ท่านสนใจเรียนรู้วิธีทำขนมไทยสมัยอยุธยา	3.42	.978	ปานกลาง
ท่านแชร์ข้อมูลหรือรูปภาพขนมไทยโบราณบนโซเชียลมีเดีย	3.10	1.118	ปานกลาง
ท่านตั้งใจจะบริโภคขนมไทยสมัยอยุธยาอย่างสม่ำเสมอใน อนาคต	3.47	.933	ปานกลาง
ท่านจะแนะนำและชักชวนให้ผู้อื่นรับประทานขนมไทย โบราณ	3.82	.986	มาก
ท่านภาคภูมิใจเมื่อรับประทานขนมไทยสมัยอยุธยา	3.63	.878	มาก
ท่านพึงพอใจกับรสชาติและคุณภาพของขนมไทยโบราณ	3.56	.838	มาก
ท่านรู้สึกว่ขนมไทยโบราณเหมาะสมกับการบริโภคใน ปัจจุบัน	3.43	.856	มาก
ท่านพร้อมสนับสนุนร้านขนมที่อนุรักษ์สูตรโบราณ	3.78	.899	มาก
เมื่อมีโอกาส ท่านจะเลือกซื้อขนมไทยโบราณเป็นอันดับแรก	3.61	.851	มาก
รวม	3.51	.617	มาก

จากตารางที่ 3 การบริโภคขนมไทยในสมัยอยุธยาที่มีต้นกำเนิดโดยท้าวทองกิบม้า พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.51$, S.D. = 0.617) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงจากมากไปหาน้อย พบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ท่านสามารถระบุชื่อและลักษณะของขนมไทยสมัยอยุธยาได้ ($\bar{X} = 3.85$, S.D. = 0.949) รองลงมาคือ ท่านจะแนะนำและชักชวนให้ผู้อื่นรับประทานขนมไทยโบราณ ($\bar{X} = 3.82$, S.D. =

0.986) และน้อยที่สุดคือ ท่านรับประทานขนมไทยในงานพิธี งานมงคล หรือเทศกาลสำคัญ ($\bar{X}$ = 3.06, S.D. = 0.943)

ตารางที่ 4 อิทธิพลของความเชื่อเรื่องโภชนาการของคนรุ่นใหม่ที่มีต่อการบริโภคขนมไทยในสมัยอยุธยา
ที่มีต้นกำเนิดโดยท้าวทองกีบม้า

ตัวแปร	Unstandardized coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	β	Std. Error	Beta		
ค่าคงที่ (Constant)	.638	.166		3.839	.000
ความเชื่อด้านคุณค่าทางโภชนาการของวัตถุดิบ	.058	.057	.055	1.014	.311
ความเชื่อด้านสรรพคุณของขนมไทยแต่ละชนิด	.063	.053	.064	1.191	.234
ความเชื่อด้านการบำรุงธาตุตามภูมิปัญญาโบราณ	.418	.055	.415	7.591	.000*
ความเชื่อด้านความปลอดภัยและความบริสุทธิ์	.067	.052	.070	1.297	.195
ความเชื่อด้านผลกระทบต่อสุขภาพ	-.111	.054	-.124	-2.061	.040*
ความเชื่อด้านคุณค่าทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์	.068	.057	.078	1.187	.236
ความเชื่อเปรียบเทียบกับขนมสมัยใหม่	.225	.047	.255	4.770	.000*
R = .700 R ² = .491 Adjusted R Square = .481 Std. Error of the Estimate = 0.444 F = 53.914 Sig. = .000*					

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) เพื่อศึกษาอิทธิพลของความเชื่อเรื่องโภชนาการทั้ง 7 ด้านที่มีต่อการบริโภคขนมไทยในสมัยอยุธยาที่มีต้นกำเนิดโดยท้าวทองกีบม้า พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณ (R) = 0.700 หมายถึง ความเชื่อเรื่องโภชนาการทั้ง 7 ด้าน มีความสัมพันธ์กับการบริโภคขนมไทยในระดับสูง ค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R²) = 0.491 หมายถึง ความเชื่อเรื่องโภชนาการทั้ง 7 ด้าน สามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของการบริโภคขนม

ไทยได้ 49.1% หรือกล่าวได้ว่า ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ทั้ง 7 ด้าน สามารถทำนายการบริโภคนมไทยได้ร้อยละ 49.1 ค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ที่ปรับแล้ว (Adjusted R²) = 0.481 โดยปรับค่าตามจำนวนตัวแปรอิสระแล้ว ความสามารถในการพยากรณ์คงเหลือ 48.1% ค่า F-test = 53.914, Sig. = 0.000* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 หมายถึง สมการถดถอยพหุคูณนี้มีความเหมาะสมและสามารถใช้ในการพยากรณ์ได้ โดยตัวแปรอิสระอย่างน้อย 1 ตัว มีอิทธิพลต่อตัวแปรตามค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของการประมาณค่า (Std. Error of the Estimate) = 0.444 ค่าความคลาดเคลื่อนอยู่ในระดับต่ำ แสดงว่าสมการมีความแม่นยำในการพยากรณ์ค่อนข้างสูงอิทธิพลของความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ของคนรุ่นใหม่ที่มีต่อการบริโภคนมไทยในสมัยอยุธยาที่มีต้นกำเนิดโดยท้าวทองกีบม้า

การวิเคราะห์อิทธิพลของความเชื่อแต่ละด้าน โดยตัวแปรที่มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 พบว่า มี 3 ตัวแปร ที่มีอิทธิพลต่อการบริโภคนมไทยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ได้แก่

1. ความเชื่อด้านการบำรุงธาตุตามภูมิปัญญาโบราณ มีอิทธิพลเชิงบวกต่อการบริโภคนมไทย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 หมายความว่า เมื่อความเชื่อด้านการบำรุงธาตุตามภูมิปัญญาโบราณเพิ่มขึ้น 1 หน่วย จะส่งผลให้การบริโภคนมไทยเพิ่มขึ้น 0.418 หน่วย

2. ความเชื่อเปรียบเทียบกับขนมสมัยใหม่ มีอิทธิพลเชิงบวกต่อการบริโภคนมไทย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 หมายความว่า เมื่อความเชื่อเปรียบเทียบกับขนมสมัยใหม่เพิ่มขึ้น 1 หน่วย จะส่งผลให้การบริโภคนมไทยเพิ่มขึ้น 0.225 หน่วย

3. ความเชื่อด้านผลกระทบต่อสุขภาพ มีอิทธิพลเชิงลบต่อการบริโภคนมไทย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 หมายความว่า เมื่อความเชื่อด้านผลกระทบต่อสุขภาพเพิ่มขึ้น 1 หน่วย จะส่งผลให้การบริโภคนมไทยลดลง 0.111 หน่วย

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลการถดถอยพหุคูณ สามารถเขียนสมการพยากรณ์ ดังนี้

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ

$$\hat{Y} = 0.638 + 0.058(X_1) + 0.063(X_2) + 0.418(X_3) + 0.067(X_4) - 0.111(X_5) + 0.068(X_6) + 0.225(X_7)$$

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนมาตรฐาน

$$\hat{Z} = 0.055(Z_1) + 0.064(Z_2) + 0.415(Z_3) + 0.070(Z_4) - 0.124(Z_5) + 0.078(Z_6) + 0.255(Z_7)$$

6. อภิปรายผลการวิจัย

ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 18-22 ปี มีการศึกษาระดับปริญญาตรี สะท้อนให้เห็นถึงกลุ่ม Generation Z เป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Dimock (2019) ที่ระบุว่า Generation Z เป็นกลุ่มที่เติบโตมาพร้อมกับเทคโนโลยีดิจิทัลมีการศึกษาสูง และมีความ

ตระหนักรู้ด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อม มีการศึกษาระดับปริญญาตรีประกอบอาชีพนักเรียน/นักศึกษา มีรายได้ต่ำกว่า 15,000 บาทต่อเดือน สะท้อนถึงทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ตามแนวคิดของ Bourdieu (1986) ที่ชี้ว่าการศึกษาเป็นทรัพยากรสำคัญที่ส่งผลต่อรสนิยมและการบริโภค โดยส่วนใหญ่เคยไปเยี่ยมชมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา แสดงให้เห็นว่าจังหวัดอยุธยาเป็นซอฟต์แวร์มรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาประกอบด้วยมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปะจิตรกรรม และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ หรือมรดกวัฒนธรรมทางภูมิปัญญา เช่น อาหารไทยโบราณ โรตีสายไหม กุ้งแม่น้ำเผา ขนมไทย งานช่างฝีมือดั้งเดิม ศิลปะการแสดงโขนอยุธยา และงานประเพณีเทศกาลงานลอยกระทงอยุธยา (เบญจภักดิ์ เจริญมหาวิทยาลัย, 2567)

การรับรู้เกี่ยวกับท้าวทองกิมม้า ส่วนใหญ่เคยได้ยินชื่อท้าวทองกิมม้าแต่ไม่แน่ใจในรายละเอียด ซึ่งได้รับข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์ โดยท้าวทองกิมม้า มีชื่อจริงว่า มารี กิมาร์ (Marie Guimar) เกิดในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ประมาณปี พ.ศ. 2201 หรือ 2202 มีบิดาชื่อ ฟานิก (Fanik) เป็นลูกครึ่งญี่ปุ่นแขกเบงกอล แต่มีการสันนิษฐานที่แตกต่างไปว่าบิดาของมารี กิมาร์ นั้นมีเชื้อสายโปรตุเกสจากมารดา ส่วนมารดาของท้าวทองกิมม้านั้นเป็นชาวญี่ปุ่นชื่อ อูร์ซูลา ยามาดา (Ursula Yarnada) ท้าวทองกิมม้ารับราชการเป็นหัวหน้าห้องเครื่องต้นในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ประมาณปี พ.ศ. 2251-2275 (จริยา เดชกุญชร, 2549) โดยรับรู้เกี่ยวกับขนมไทยในสมัยอยุธยาว่าที่มีต้นกำเนิดโดยท้าวทองกิมม้า ซึ่งหนังสือจดหมายเหตุฝรั่งเศสโบราณพิมพ์ที่โรงพิมพ์หมอสุมิต หน้า 15 ได้กล่าวถึงพระยาวิชาเยนทร์ว่า ภรรยาเป็นท้าวทองกิมม้าได้เป็นผู้กำกับการชาวเครื่องพนักงานของหวาน เป็นผู้ตั้งต้นสั่งสอนให้ชาวสยามทำของหวาน คือ ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง ขนมทองโปร่ง ทองพลุ ขนมฝรั่ง ขนมชิง ขนมไข่เต่า ขนมทองม้วน ขนมสำปันนี ขนมหม้อแกง (เวนิสา โชติอรุณ, 2548) และธนวิทย์ ลายิ้ม (2022) ก็ได้ศึกษาไว้ว่า สมัยอยุธยามีการเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับต่างชาติ มีการรับเอาวัฒนธรรมด้านอาหารเช่นกัน มีการดัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่กับเครื่องมือ อุปกรณ์ และวัตถุดิบที่หาได้ในขณะนั้น ได้แก่ ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง ขนมทองโปร่ง ทองพลุ ขนมฝรั่ง ขนมชิง ขนมไข่เต่า ขนมทองม้วน ขนมสำปันนี ขนมหม้อแกง เป็นต้น ซึ่งขนมเหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดจากหญิงเชื้อสายโปรตุเกส-ญี่ปุ่น ชื่อ มารี กิมาร์ หรือท้าวทองกิมม้า นอกจากนี้ก็สอดคล้องกับ หลักฐานเกี่ยวกับอาหารไทยไม่มีบันทึกไว้ในวรรณคดีสมัยอยุธยา ไม่มีขนบการพรรณนาด้านอาหารการกิน แต่กลับพบอยู่ในบันทึกของชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาค้าขายและเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีทางการทูตตั้งแต่สมัยพระเจ้าทรงธรรมลงมา (สุกัญญา สุขฉายา, 2560) และสอดคล้องกับ รุ่งทิพาวงศ์ไพศาลฤทธิ์ (2553) กล่าวว่า สมัยอยุธยามีขนมไทยหลากหลายชนิดแล้ว โดยเฉพาะในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชประเทศไทยเริ่มมีความสัมพันธ์ทางการค้าและการทูตกับต่างประเทศมากขึ้น

เกิดการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ทำให้ชนมีส่วนผสมและรูปร่างเปลี่ยนไป มีหลากหลายชนิดมากขึ้น

ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ของชนไทย คนรุ่นใหม่มีความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ของชนไทยในสมัยอยุธยาที่มีต้นกำเนิดโดยท้าวทองกีบม้าโดยรวมอยู่ในระดับมาก ด้านความเชื่อด้านคุณค่าทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์มีค่าสูงสุด โดยในจดหมายเหตุในความทรงจำ กล่าวไว้ว่าเมื่อมีงานพระราชพิธีสมโภชพระพุทธรูปรัตนมหาภิณายาการพระแก้วมรกต และฉลองวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ได้มีการนิมนต์พระสงฆ์ฉันภัตตาหารวันละ 2,000 รูป มีการตั้งสำรับคาวหวาน มีขนมทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง ขนมไส้ไก่ ขนมฝอย ข้าวเหนียวแก้ว ขนมฝิง สังขยา และขนมอื่น ๆ อีกมาก (วันดี ณ สงขลา, 2550) ซึ่งสะท้อนถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชนไทยที่มีต้นกำเนิดในสมัยอยุธยาที่มีคุณค่ากับสังคมไทยมาอย่างยาวนาน ส่วนด้านความเชื่อด้านผลกระทบต่อสุขภาพมีค่าสูงเป็นอันดับสอง สอดคล้องกับ ความเชื่อด้านสุขภาพของ Rosenstock (1974) ที่การรับรู้ความเสี่ยงและความรุนแรงของโรคส่งผลต่อทัศนคติ

การบริโภคชนไทยในสมัยอยุธยาที่มีต้นกำเนิดโดยท้าวทองกีบม้า คนรุ่นใหม่มองเห็นความรู้ทัศนคติ และพฤติกรรม ตามทฤษฎีทำนายพฤติกรรมของ Ajzen (1991) โดยคนรุ่นใหม่มีความรู้สูง (สามารถระบุชื่อและลักษณะได้) และมีทัศนคติเชิงบวก (ตั้งใจแนะนำผู้อื่นและสนับสนุนร้านอนุรักษ์) แต่พฤติกรรมการบริโภคจริงยังไม่สูงตามไปด้วย โดยเฉพาะการบริโภคในงานพิธีและเทศกาลมีค่าต่ำสุด ซึ่งสะท้อนช่องว่างระหว่างความตั้งใจและพฤติกรรมที่ Sheeran และ Webb (2016) อธิบายว่าความตั้งใจไม่เสมอไปที่นำไปสู่การกระทำจริง เนื่องจากมีอุปสรรคต่างๆ เช่น การเข้าถึง ราคาหรือบรรทัดฐานทางสังคม

อิทธิพลของความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ต่อการบริโภคชนไทย โดยผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ พบว่า ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ทั้ง 7 ด้าน มีความสัมพันธ์กับการบริโภคชนไทยในระดับสูง มี 3 ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการบริโภคชนไทยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยความเชื่อด้านการบำรุงธาตุตามภูมิปัญญาโบราณมีอิทธิพลเชิงบวกสูงสุด ตามที่ Giddens (1991) อธิบายว่าผู้บริโภคหันกลับมาให้ความสนใจภูมิปัญญาดั้งเดิมเพื่อสร้างความสมดุลกับวิถีชีวิตสมัยใหม่ ตามด้วยความเชื่อเปรียบเทียบกับชนสมัยใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับการเปรียบเทียบทางสังคมในจิตวิทยาของ Festinger (1954) และแนวคิด พฤติกรรมแสวงหาความเป็นของแท้ ที่ Beverland and Farrelly (2010) พบว่าผู้บริโภคแสวงหาความแท้จริงเพื่อสร้างความหมายให้กับการบริโภค นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ ฐริชา กรพุดินันท์ และชุตินาถ ทองจีน (2016) พบว่า รูปแบบการดำเนินชีวิต ทัศนคติต่อชนไทย และปัจจัยส่วนประสมการตลาดมีอิทธิพลเชิงบวกต่อพฤติกรรมการบริโภคชนไทย แต่ความเชื่อด้านผลกระทบต่อสุขภาพมีอิทธิพลเชิง สะท้อน วัฒนธรรมเกี่ยวกับภาพลักษณ์ร่างกายที่ Dittmar (2008) อธิบายว่า คนรุ่นใหม่ถูกกดดันจากมาตรฐานความงามและสุขภาพที่เข้มงวด ทำให้เกิดความวิตกกังวล

เกี่ยวกับอาหารและกิจกรรมทางสังคมแม้ว่าอาหารนั้นจะมีคุณค่าทางวัฒนธรรม และสอดคล้องกับ Layim (2019) ที่ได้กล่าวไว้ว่า ขนมไทยแบบดั้งเดิมสมัยอยุธยาทำจากวัตถุดิบแบบดั้งเดิมที่ใช้ส่วนผสม แป้ง น้ำตาล และมะพร้าวเป็นส่วนผสมหลักนั้นเกิดการใช้ใช้ในขนมไทยเพิ่มขึ้น ทำให้ขนมไทยเกิดความแปลกในด้านกายภาพมากขึ้น ซึ่งอาจส่งผลให้ผู้บริโภคมีความกังวลเรื่องปัญหาสุขภาพหากบริโภคให้ปริมาณที่มาก

7. สรุปผลการวิจัย

ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 55.50 มีอายุระหว่าง 18-22 ปี ร้อยละ 36.25 มีการศึกษาระดับปริญญาตรี ร้อยละ 66.50 ประกอบอาชีพนักเรียน/นักศึกษา ร้อยละ 37.25 มีรายได้ต่ำกว่า 15,000 บาทต่อเดือน ร้อยละ 38.25 มีภูมิลำเนาในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล ร้อยละ 39.25 และไม่มีโรคประจำตัว ร้อยละ 87.00 โดยส่วนใหญ่เคยไปเยี่ยมชมจังหวัด พระนครศรีอยุธยา 3-4 ครั้ง ร้อยละ 41.50

การรับรู้เกี่ยวกับท้าวทองกิบม้า ส่วนใหญ่เคยได้ยินชื่อท้าวทองกิบม้าแต่ไม่แน่ใจในรายละเอียด ร้อยละ 45.00 รองลงมารู้จักดีและทราบบทบาทของท่าน ร้อยละ 42.50 โดยได้รับข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์ ร้อยละ 28.25 และจากโรงเรียน/มหาวิทยาลัย ร้อยละ 22.75 เมื่อถามถึงความรู้เกี่ยวกับขนมไทยในสมัยอยุธยาที่มีต้นกำเนิดโดยท้าวทองกิบม้า พบว่า ร้อยละ 78.25 รู้ว่าขนมไทยเหล่านี้มีต้นกำเนิดจากท้าวทองกิบม้า

ความเชื่อเรื่องโภชนาการของขนมไทย ส่วนใหญ่คนรุ่นใหม่มีความเชื่อเรื่องโภชนาการของขนมไทยในสมัยอยุธยาที่มีต้นกำเนิดโดยท้าวทองกิบม้าโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.75$, S.D. = 0.514) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ความเชื่อด้านคุณค่าทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์มีค่าสูงสุด ($\bar{X} = 3.97$, S.D. = 0.706) รองลงมาคือ ความเชื่อด้านผลกระทบต่อสุขภาพ ($\bar{X} = 3.87$, S.D. = 0.686) ความเชื่อด้านความปลอดภัยและความบริสุทธิ์ ($\bar{X} = 3.84$, S.D. = 0.647) ความเชื่อเปรียบเทียบกับขนมสมัยใหม่ ($\bar{X} = 3.82$, S.D. = 0.701) ความเชื่อด้านคุณค่าทางโภชนาการของวัตถุดิบ ($\bar{X} = 3.69$, S.D. = 0.586) ความเชื่อด้านการบำรุงธาตุตามภูมิปัญญาโบราณ ($\bar{X} = 3.54$, S.D. = 0.612) และความเชื่อด้านสรรพคุณของขนมไทยแต่ละชนิดมีค่าต่ำสุด ($\bar{X} = 3.49$, S.D. = 0.622)

การบริโภคขนมไทยในสมัยอยุธยาที่มีต้นกำเนิดโดยท้าวทองกิบม้า โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.51$, S.D. = 0.617) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า กลุ่มตัวอย่างสามารถระบุชื่อและลักษณะของขนมไทยสมัยอยุธยาได้มากที่สุด ($\bar{X} = 3.85$) รองลงมาคือ มีความตั้งใจจะแนะนำและชักชวนให้ผู้อื่นรับประทานขนมไทยโบราณ ($\bar{X} = 3.82$) และพร้อมสนับสนุนร้านขนมที่อนุรักษ์สูตรโบราณ ($\bar{X} = 3.78$) นอกจากนี้ พบว่าการรับประทานขนมไทยในงานพิธี งานมงคล หรือเทศกาลสำคัญมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.06$)

อิทธิพลของความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ต่อการบริโภคขนมไทย โดยผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ พบว่า ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ทั้ง 7 ด้าน มีความสัมพันธ์กับการบริโภคขนมไทยในระดับสูง ($R = 0.700$) และสามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของการบริโภคขนมไทยได้ร้อยละ 49.1 ($R^2 = 0.491$) โดยสมการถดถอยพหุคูณมีความเหมาะสมและสามารถใช้ในการพยากรณ์ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($F = 53.914$, $Sig. = 0.000$)

เมื่อพิจารณาอิทธิพลของความเชื่อแต่ละด้าน พบว่า มี 3 ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการบริโภคขนมไทยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ได้แก่ 1) ความเชื่อด้านการบำรุงธาตุตามภูมิปัญญาโบราณ มีอิทธิพลเชิงบวกสูงสุด ($Beta = 0.415$, $Sig. = 0.000$) หมายความว่า เมื่อความเชื่อด้านนี้เพิ่มขึ้น 1 หน่วย จะส่งผลให้การบริโภคขนมไทยเพิ่มขึ้น 0.418 หน่วย 2) ความเชื่อเปรียบเทียบกับขนมสมัยใหม่ มีอิทธิพลเชิงบวกรองลงมา ($Beta = 0.255$, $Sig. = 0.000$) เมื่อความเชื่อด้านนี้เพิ่มขึ้น 1 หน่วย จะส่งผลให้การบริโภคขนมไทยเพิ่มขึ้น 0.225 หน่วย และ 3) ความเชื่อด้านผลกระทบต่อสุขภาพ มีอิทธิพลเชิงลบ ($Beta = -0.124$, $Sig. = 0.040$) หมายความว่า เมื่อความเชื่อด้านนี้เพิ่มขึ้น 1 หน่วย จะส่งผลให้การบริโภคขนมไทยลดลง 0.111 หน่วย

โดยสรุปได้ว่า คนรุ่นใหม่มีความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ต่อขนมไทยในสมัยอยุธยาที่มีต้นกำเนิดโดยท้าวทองกีบม้าในระดับมาก โดยให้ความสำคัญกับคุณค่าทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์มากที่สุด แต่ทั้งนี้ก็ยังมีความกังวลเกี่ยวกับผลกระทบต่อสุขภาพซึ่งส่งผลเชิงลบต่อการบริโภค ในขณะที่ความเชื่อด้านการบำรุงธาตุตามภูมิปัญญาโบราณและความเชื่อว่าขนมไทยโบราณดีกว่าขนมสมัยใหม่เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมการบริโภคขนมไทยในกลุ่มคนรุ่นใหม่ นอกจากนี้ ยังพบช่องว่างความรู้เกี่ยวกับท้าวทองกีบม้า โดยมีเพียงบางส่วนที่เข้าใจบทบาทอย่างลึกซึ้ง และสื่อสังคมออนไลน์กลายเป็นแหล่งข้อมูลหลัก มากกว่าสถาบันการศึกษาและครอบครัว สะท้อนการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการถ่ายทอดความรู้ทางวัฒนธรรมในยุคดิจิทัล ถึงแม้ว่าคนรุ่นใหม่มีความรู้และทัศนคติที่ดี แต่ยังมีช่องว่างระหว่างเจตคติกับพฤติกรรมจริง โดยเฉพาะการบริโภคในชีวิตประจำวันและงานพิธียังไม่สูงมาก ซึ่งจำเป็นต้องมีกลยุทธ์ที่เหมาะสมในการแปลงความเชื่อเชิงบวกให้เป็นพฤติกรรมกรรมการบริโภคที่ยั่งยืน

ภาพที่ 2 ความเชื่อเรื่องโภชนาการของคนรุ่นใหม่ที่มีต่อการบริโภคขนมไทยในสมัยอยุธยา
ที่มีต้นกำเนิดโดยท้าวทองกิบม้า

8. ข้อเสนอแนะ

1) ควรเน้นสื่อสารผ่านภูมิปัญญาการบำรุงธาตุเชื่อมโยงขนมไทยกับหลักการแพทย์แผนไทย เรื่องการบำรุงธาตุเพราะมีอิทธิพลต่อการบริโภคสูงสุด มากกว่าการเน้นเพียงมิติวัฒนธรรมหรือประวัติศาสตร์ นำเสนอในรูปแบบอินโฟกราฟิกและคลิปสั้นที่เข้าใจง่ายบนโซเชียลมีเดีย

2) ควรแก้ไขความกังวลด้านสุขภาพด้วยนวัตกรรมการพัฒนาสูตรขนมไทยที่ลดน้ำตาลและไขมัน แต่ยังคงรสชาติดั้งเดิม พร้อมสื่อสารเรื่องการบริโภคอย่างพอเหมาะและนำเสนอข้อมูลโภชนาการ เพื่อลดอุปสรรคด้านความกังวลสุขภาพที่ส่งผลเชิงลบต่อการบริโภค

3) ควรใช้สื่อออนไลน์เป็นช่องทางหลักในการเผยแพร่สร้างเนื้อหาที่น่าสนใจบน TikTok, Instagram, YouTube โดยใช้ Influencer ร่วมเผยแพร่ และจัดกิจกรรมต่างๆ ให้น่าสนใจเนื่องจากสื่อออนไลน์เป็นแหล่งข้อมูลหลักของคนรุ่นใหม่

4) ควรเพิ่มการเข้าถึงและสร้างประสบการณ์ใหม่เพิ่มจุดจำหน่ายในพื้นที่ที่คนรุ่นใหม่เข้าถึง พัฒนาบรรจุภัณฑ์ให้ทันสมัย จัดเวิร์กช็อปกิจกรรมที่มีแนวคิดร่วมสมัยเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ดีให้เป็นพฤติกรรมบริโภคที่เพิ่มขึ้นและรูปแบบการนำไปใช้ให้กว้างขวางอย่างยั่งยืน

9.กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดีจากความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากบุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านในสาขาวิชาอาหารและโภชนาการ คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ ที่ให้คำแนะนำข้อคิดเห็นเพิ่มเติมจนทำให้บทความนี้เสร็จสมบูรณ์ รวมทั้งขอขอบคุณมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร สถานที่ทำงานที่ทำให้มีความรู้และประสบการณ์ในการทำงานที่ดีมาโดยตลอด

10.เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2564). รายงานสถานการณ์การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้.

<https://ich.unesco.org/en/home>.

จริยา เดชกุญชร. (2549). *ขนมไทย เล่ม 1*. บริษัท วี.พริ้นท์ (1991) จำกัด.

ธนวิทย์ ลายั้ม. (2565). ขนมไทย : วิวัฒนาการและการประยุกต์เพื่อสุขภาพ. *วารสารกระแสวัฒนธรรม*, 23(44), 70-84. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/cultural_approach/article/view/254859

เบญจภักดิ์ เจริญมหาวิทยาลัย. (2567). ซอฟต์แวร์มรดกทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา*, 16(1), 84-101. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jas/article/view/263809>

ภูริชา กรพูนันท์ และชุดิมาวดี ทองจีน. (2559). พฤติกรรมการบริโภคขนมไทยของคนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดกรุงเทพมหานคร. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*, 8(2), 81-95. <https://doi.org/10.53848/irdssru.v8i2.214464>

รุ่งทิพา วงศ์ไพศาลฤทธิ์. (2553). *ขนมไทยในงานพิธี*. ไทยควอลิตี้บุ๊คส์.

วันดี ณ สงขลา. (2550). *ขนมไทยเมื่อวันวาน*. โรงเรียนครีวันดี

เวนนิสา โชติอรุณ. (2543). *ขนมไทย 2*. แสงแดด.

สุกัญญา สุฉฉายา. (2560). อาหารไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา. *วารสารมนุษยศาสตร์*, 24(2), 1-29. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/abc/article/view/80259>

Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179-211. [https://doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90020-T](https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T)

Beverland, M. B., & Farrelly, F. J. (2010). The quest for authenticity in consumption: Consumers' purposive choice of authentic cues to shape experienced outcomes. *Journal of Consumer Research*, 36(5), 838-856. <https://doi.org/10.1086/615047>

Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education*. Greenwood Press.

- Dimock, M. (2019). *Defining generations: Where Millennials end and Generation Z begins*. Pew Research Center. <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/01/17/where-millennials-end-and-generation-z-begins/>
- Dittmar, H. (2008). *Consumer culture, identity and well-being: The search for the 'good life' and the 'body perfect'*. Psychology Press.
- Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. *Human Relations*, 7(2), 117-140. <https://doi.org/10.1177/001872675400700202>
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Stanford University Press.
- Layim, T. (2019). *Documents for Teaching Thai Dessert Business*. Rajamangala University of Technology Krungthep.
- Paquette, M. C. (2005). Perceptions of healthy eating: State of knowledge and research gaps. *Canadian Journal of Public Health*, 96(3), 15-19. <https://doi.org/10.17269/cjph.96.1031>
- Rosenstock, I. M. (1974). Historical origins of the health belief model. *Health Education Monographs*, 2(4), 328-335. <https://doi.org/10.1177/109019817400200403>
- Sheeran, P., & Webb, T. L. (2016). The intention-behavior gap. *Social and Personality Psychology Compass*, 10(9), 503-518. <https://doi.org/10.1111/spc3.12265>
- UNESCO. (2003). *Convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage*. UNESCO. <https://ich.unesco.org/en/convention>
- World Health Organization. (2021). *Obesity and overweight*. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/obesity-and-overweight>

การพัฒนาตัวชี้วัดมาตรฐานบริการสำหรับการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับ สัตว์เลี้ยง ในเมืองมรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

Developing Service Standard Indicators for Pet-Friendly Tourism in a World Heritage City, Phra Nakhon Si Ayutthaya

เจษฎา ความคุ้นเคย / Jessada Kwamkhunkoei

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชาการจัดการท่องเที่ยว

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

Assistant Professor Dr., Lecturer in Tourism Management, Faculty of Management Science, Walailak University

Rajabhat University under the Royal Patronage Pathumthani Province

วันที่รับบทความ 9 ตุลาคม 2568 / แก้ไขบทความ 21 พฤศจิกายน 2568 / ตอรับบทความ 27 พฤศจิกายน 2568

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องการพัฒนาตัวชี้วัดมาตรฐานบริการสำหรับการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์เลี้ยง
ในเมืองมรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์องค์ประกอบสำคัญ
ของการบริการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์เลี้ยง ในบริบทเมืองมรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2) สังเคราะห์และพัฒนาชุดตัวชี้วัดมาตรฐานบริการสำหรับการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์เลี้ยง สำหรับใช้
ในพื้นที่เมืองมรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 3) ตรวจสอบความตรงและความเหมาะสม
ของชุดตัวชี้วัดมาตรฐานบริการที่พัฒนาขึ้นโดยผู้เชี่ยวชาญ 4) นำเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้ตัวชี้วัด
สำหรับผู้ประกอบการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยและพัฒนาโดยเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 3 กลุ่ม
รวม 31 คน คือ นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และหน่วยงานรัฐ ใช้เทคนิคเดลฟาย 2 รอบ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ
17 คน เพื่อพัฒนาและตรวจสอบความตรงของตัวชี้วัด และนำแบบตรวจประเมินที่ไปประเมินสถาน
ประกอบการ 50 แห่ง การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา และข้อมูลเชิงปริมาณสถิติ
เชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย พบว่า ช่องว่างสำคัญ 3 ประการ คือ ด้านความคาดหวัง ความพร้อมและนโยบาย
จึงพัฒนาชุดตัวชี้วัดมาตรฐานบริการ ประกอบด้วย 5 มิติ 17 ตัวชี้วัด ผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ
มีความตรงและความเหมาะสมในระดับสูงมาก (ค่าเฉลี่ย 4.66, S.D. 0.49) โดยมีมิติด้านการจัดการ
ผลกระทบต่อมรดกโลกมีความสำคัญสูงสุด ชุดตัวชี้วัดนี้เป็นเครื่องมือแรกในประเทศไทย
ที่พัฒนาขึ้นสำหรับการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์เลี้ยงในบริบทเมืองมรดกโลก สามารถประยุกต์

สำหรับพื้นที่มรดกโลกอื่น ผลการประเมินพบว่าสถานประกอบการ (ร้อยละ 66) อยู่ในระดับปานกลาง ผู้วิจัยจึงเสนอข้อเสนอแนะเชิงกลยุทธ์ AYUTTHAYA H.E.A.R.T. เพื่อยกระดับบริการอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : การท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์เลี้ยง ตัวชี้วัดมาตรฐานบริการ เมืองมรดกโลก
พระนครศรีอยุธยา

Abstract

This research, "Developing Service Standard Indicators for Pet-Friendly Tourism in a World Heritage City: Phra Nakhon Si Ayutthaya," aimed to: 1) analyze the key components of pet-friendly tourism services in the World Heritage City context of Phra Nakhon Si Ayutthaya; 2) synthesize and develop a set of service standard indicators for pet-friendly tourism for use in the World Heritage City area of Phra Nakhon Si Ayutthaya; 3) validate the content validity and appropriateness of the developed service standard indicators by experts; and 4) propose guidelines for applying the indicators for entrepreneurs and related agencies.

A Research and Development (R&D) methodology was employed. Data collection consisted of in-depth interviews with 31 stakeholders across three groups: tourists, entrepreneurs, and government agencies. A two-round Delphi technique with 17 experts was used to develop and validate the indicator set. The validated checklist was then applied to assess 50 establishments. Qualitative data were analyzed using content analysis, while quantitative data were analyzed using descriptive statistics, including mean and standard deviation.

The results revealed three significant gaps in pet-friendly tourism services: expectation, readiness, and policy. Consequently, a service standard indicator set comprising 5 dimensions and 17 indicators was developed. This set was validated by experts, demonstrating very high validity and appropriateness (Mean = 4.66, S.D. = 0.49), with the "World Heritage Impact Management" dimension rated as the most critical. This indicator set is the first tool in Thailand developed specifically for pet-friendly tourism within a World Heritage context and can be applied to other heritage sites. Field assessment results indicated that most establishments (66%) operate at a moderate level. Based on these findings, the AYUTTHAYA H.E.A.R.T. strategic framework was proposed to enhance sustainable pet-friendly tourism services.

Keywords : Pet-Friendly Tourism, Service Standard Indicators, Ayutthaya World Heritage City

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ท่ามกลางการฟื้นตัวของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโลกในยุคหลังการระบาดโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19) (UNWTO, 2024) ได้เกิดปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในพฤติกรรมผู้บริโภค การเติบโตของตลาดการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์เลี้ยง (Pet-Friendly Tourism) โดยเฉพาะการเดินทางท่องเที่ยวพร้อมสุนัขและแมว ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องโดยตรงจากกระแส ที่ผู้คนยกระดับสถานะสัตว์เลี้ยงจากการเป็นเพียงสัตว์เลี้ยง สู่การเป็นสมาชิกคนสำคัญของครอบครัว (พัชรนิทร สมบูรณ์ และภัครดา เกิดประทุม, 2567) แม้ว่าแนวโน้มนี้จะนำมาซึ่งโอกาสทางเศรษฐกิจ จากการเป็นตลาดเฉพาะกลุ่ม (Niche Market) ที่มีกำลังซื้อสูงและยินดีจ่ายเพื่อประสบการณ์คุณภาพ (สมาคมการท่องเที่ยวไทย, 2567) ปรากฏการณ์ดังกล่าวได้กลายเป็นความท้าทายเชิงบริหารจัดการ-โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับจุดหมายปลายทางที่มีความเปราะบางเชิงวัฒนธรรมและกายภาพ

นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ในฐานะเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรมที่ได้รับการรับรองโดยองค์การยูเนสโก (UNESCO, 2013) กำลังเผชิญหน้ากับความท้าทายนี้โดยตรง แม้การท่องเที่ยวจะเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของจังหวัด (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2567) แต่พันธกิจที่สำคัญสูงสุด คือการพิทักษ์รักษาคุณค่าสากลที่โดดเด่น (Outstanding Universal Value: OUV) ภายใต้กรอบการอนุรักษ์ การขยายตัวของนักท่องเที่ยวกลุ่มที่เดินทางพร้อมสัตว์เลี้ยง จึงสร้างภาวะ ระหว่างความจำเป็นในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและบริการเพื่อตอบสนองอุปสงค์ใหม่ กับภารกิจหลักในการปกป้องความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นต่อโบราณสถานอันเป็นมรดกของมนุษยชาติ ปัจจุบันการดำเนินงานในพื้นที่ยังคงอยู่ในภาวะสูญญากาศเชิงนโยบายและการปฏิบัติ ผู้ประกอบการขาดแนวทางปฏิบัติ ที่ชัดเจนในการพัฒนาบริการ ขณะที่หน่วยงานกำกับดูแลยังไม่มีเครื่องมือมาตรฐานในการส่งเสริมและควบคุม สถานะดังกล่าวได้นำไปสู่ปัญหาเร่งด่วนหลายมิติที่ส่งผลกระทบเป็นลูกโซ่ ได้แก่ คุณภาพบริการที่ไม่สม่ำเสมอ สร้างความสับสนและกระทบต่อชื่อเสียงโดยรวมของจุดหมายปลายทาง ปัญหาด้านความปลอดภัยและความขัดแย้ง ที่อาจเกิดขึ้นระหว่างกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีสัตว์เลี้ยง และไม่มีสัตว์เลี้ยง และความเสี่ยงต่อผลกระทบเชิงลบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อโบราณสถาน

จากการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ พบว่า งานวิจัยในบริบทประเทศไทยส่วนใหญ่มุ่งเน้นการศึกษาปัจจัยเชิงพฤติกรรมที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเดินทาง (กัลยกร ชิบเซ่ และคณะ, 2567) หรือการวิเคราะห์กลยุทธ์การตลาดของผู้ประกอบการที่พัก (พชร พุทธิมนต์, 2567) ยังคงปรากฏช่องว่างทางการวิจัย คือ การขาดการสังเคราะห์และพัฒนาชุดตัวชี้วัดมาตรฐานบริการ ซึ่งออกแบบมาสำหรับบริบทที่มีความซับซ้อนของเมืองมรดกโลก โดยจำเป็นต้องบูรณาการมิติคุณภาพการบริการเข้ากับมิติการจัดการผลกระทบต่อมรดกทางวัฒนธรรมอย่างไม่อาจแยกขาด

การวิจัยนี้จึงได้สังเคราะห์กรอบแนวคิดทางทฤษฎี ที่สำคัญ 3 ประการ เพื่อใช้เป็นฐานในการพัฒนาตัวชี้วัด ได้แก่ ทฤษฎีผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์องค์ประกอบความต้องการและการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และภาครัฐ แบบจำลองช่องว่างคุณภาพการบริการ (Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Berry, L. L., 1988) นำมาประยุกต์ใช้เพื่อวิเคราะห์ช่องว่างระหว่างความคาดหวังของนักท่องเที่ยวที่ต้องการประสบการณ์คุณภาพสูงและการรับรู้บริการจริงที่ผู้ประกอบการส่งมอบ และแนวคิดการจัดการการท่องเที่ยวมรดกโลก (McKercher & du Cros, 2003) ใช้เป็นกรอบในการสร้างสมมูลระหว่างการใช้อยู่อาศัยทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์คุณค่าดั้งเดิมของมรดกโลก

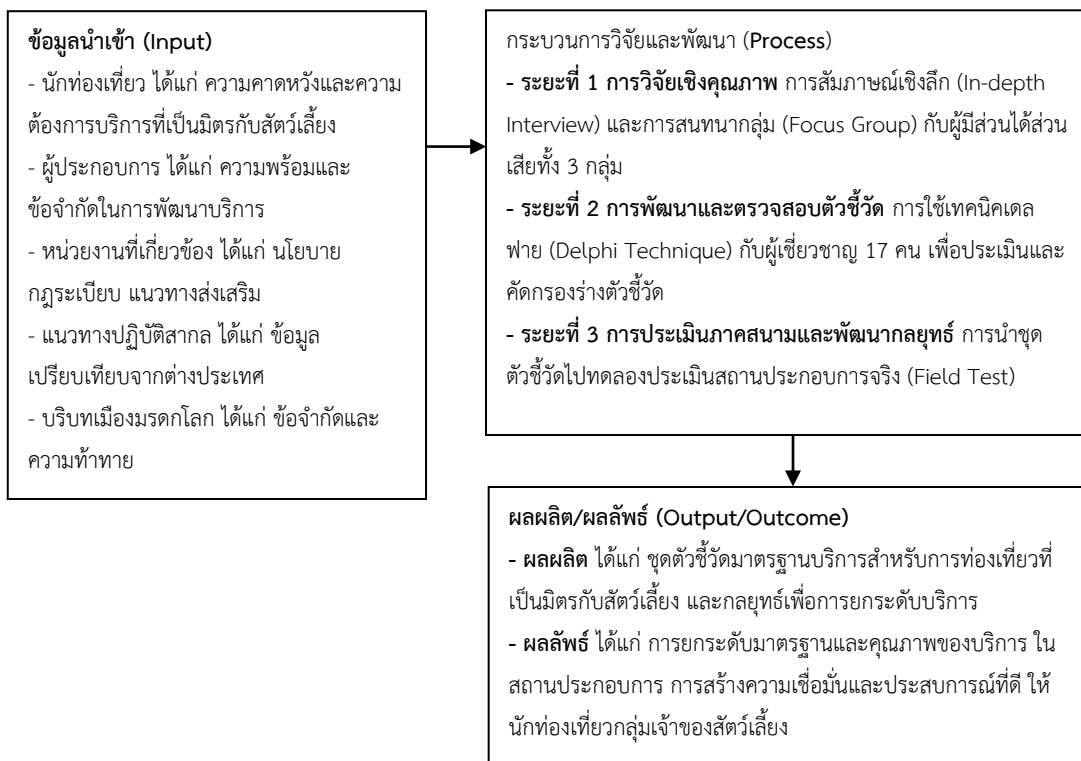
ดังนั้น การวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์สำคัญในการพัฒนาตัวชี้วัดมาตรฐานบริการสำหรับการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์เลื้อยในมรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมีนัยสำคัญทั้งในมิติเชิงทฤษฎี คือ การนำเสนอองค์ความรู้ว่าด้วยมาตรฐานบริการในบริบทที่มีความเปราะบาง และในมิติเชิงปฏิบัติ คือ การส่งมอบเครื่องมือที่สามารถนำไปใช้ได้จริงสำหรับผู้ประกอบการในการยกระดับบริการ ตลอดจนเป็นข้อมูลสนับสนุนการกำหนดนโยบาย สำหรับหน่วยงานภาครัฐในการวางแผนบริหารจัดการที่สร้างสมมูลระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจกับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบสำคัญของการบริการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์เลื้อย จากมุมมองของนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในบริบทมรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. เพื่อสังเคราะห์และพัฒนาชุดตัวชี้วัดมาตรฐานบริการสำหรับการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์เลื้อยสำหรับใช้ในพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
3. เพื่อตรวจสอบความตรงและความเหมาะสมของชุดตัวชี้วัดมาตรฐานบริการที่พัฒนาขึ้นโดยผู้เชี่ยวชาญ
4. เพื่อนำเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้ตัวชี้วัดสำหรับผู้ประกอบการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการยกระดับและส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์เลื้อยอย่างยั่งยืน

3. กรอบแนวคิดของการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำวิจัย เรื่อง การพัฒนาตัวชี้วัดมาตรฐานบริการสำหรับการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์เลื้อยในมรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งมีกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

4. ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา ดำเนินการในพื้นที่อำเภอพระนครศรีอยุธยา ช่วงเดือนเมษายน – ตุลาคม 2568 โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

4.1 ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบผสมผสาน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Sampling) เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่ตรงตามคุณสมบัติและครอบคลุมทุกกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย การวิจัยแบ่งเป็น 3 ระยะคือ ระยะที่ 1 สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 31 คน (นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และหน่วยงานรัฐ) ระยะที่ 2 ใช้เทคนิคเดลฟายกับผู้เชี่ยวชาญ 17 คนเพื่อพัฒนาตัวชี้วัด และระยะที่ 3 ประเมินภาคสนามกับสถานประกอบการ 50 แห่ง (ที่พัก 20 แห่ง ร้านอาหาร และร้านกาแฟ 30 แห่ง)

4.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างแบ่งเป็น 3 ระยะ ได้แก่ 1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 31 คน คือ นักท่องเที่ยวที่เคยเดินทางพร้อมสัตว์เลี้ยงมายังอยุธยา ผู้ประกอบการที่พักร้านอาหาร ร้านกาแฟ แบบเป็นมิตรกับสัตว์เลี้ยง และเจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง 2) ผู้เชี่ยวชาญ 17 คน มีประสบการณ์ตรงอย่างน้อย 5 ปี ในด้านที่กำหนด และ 3) สถานประกอบการ 50 แห่ง ประกอบด้วย ที่พัก ร้านอาหาร ร้านกาแฟที่มีนโยบายเป็นมิตรกับสัตว์เลี้ยง ชัดเจนและตั้งอยู่ในพื้นที่วิจัย ข้อจำกัดเน้นผู้มีคุณสมบัติตรงตามเกณฑ์และยินดีเข้าร่วมการประเมิน

4.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือวิจัยถูกพัฒนาขึ้นตามวัตถุประสงค์ในแต่ละระยะและผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) จากผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน โดยมีกระบวนการเก็บข้อมูล คือ ระยะที่ 1 ใช้แนวคำถามสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อรวบรวมข้อมูลสำหรับร่างตัวชี้วัด ระยะที่ 2 ใช้ แบบสอบถามสำหรับผู้เชี่ยวชาญ (Delphi Questionnaire) จำนวน 2 รอบ เพื่อถ่วงดุลและหาฉันทามติ ระยะที่ 3 ใช้แบบตรวจประเมินมาตรฐานบริการ (Assessment Checklist) ลงพื้นที่ประเมินสถานประกอบการกลุ่มตัวอย่าง

4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งตามลักษณะของข้อมูลในแต่ละระยะ ระยะที่ 1 ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ (Qualitative Content Analysis) เพื่อสกัดองค์ประกอบและความต้องการในมิติต่าง ๆ ระยะที่ 2 และ 3 ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) โดย ระยะที่ 2 การวิเคราะห์เดลฟาย ใช้เกณฑ์ฉันทามติจากผู้เชี่ยวชาญ โดยพิจารณาตัวชี้วัดที่ผ่านเกณฑ์ คือ มีค่าเฉลี่ย (Mean) ความเหมาะสมตั้งแต่ 3.50 ขึ้นไป และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) น้อยกว่า 1.00 ระยะที่ 3 การประเมินภาคสนาม ได้มีการแปลงคะแนนรวม (คะแนนเต็ม 34) เป็นระดับมาตรฐาน 3 ระดับเพื่อจำแนกคุณภาพบริการ ได้แก่ ระดับ Gold (28-34 คะแนน) ระดับ Silver (21-27 คะแนน) และระดับ Bronze (14-20 คะแนน)

การวิจัยนี้ได้รับการพิจารณาและรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ เลขที่การรับรอง 0083/2568 ผู้เข้าร่วมการวิจัยทุกคนได้ให้ความยินยอมเป็นลายลักษณ์อักษรก่อนเข้าร่วมการวิจัย

5. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยการพัฒนาตัวชี้วัดมาตรฐานบริการสำหรับการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์เลี้ยงในเมืองมรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สรุปผลได้ต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบสำคัญของการบริการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์เลี้ยง จากมุมมองของนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในบริบทเมืองมรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพแบบสามเส้า (Triangulation) ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 3 กลุ่มพบว่า องค์ประกอบสำคัญของการบริการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์เลี้ยงในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีช่องว่างที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่

1. ช่องว่างด้านความคาดหวัง (Expectation Gap) นักท่องเที่ยวมีความต้องการที่การแสวงหาประสบการณ์ที่มีคุณภาพและเป็นมิตรกับสัตว์เลี้ยง ครอบคลุมถึงความปลอดภัย ความสะอาด สิ่งอำนวยความสะดวกที่ใช้งานได้จริง เช่น โซนแอโรในร้านอาหาร พื้นที่วิ่งเล่น และความเข้าใจในพฤติกรรมสัตว์ของบุคลากร

2. ช่องว่างด้านความพร้อม (Readiness Gap) ผู้ประกอบการตระหนักถึงโอกาสทางการตลาด แต่ยังเผชิญกับข้อจำกัดด้านต้นทุนการลงทุนที่สูง การขาดแคลนบุคลากรที่มีทักษะเฉพาะทาง และความไม่แน่นอนในการบริหารจัดการความเสี่ยงและความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นระหว่างกลุ่มลูกค้า

3. ช่องว่างด้านนโยบาย (Policy Gap) กลุ่มหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการดำเนินงานที่ยังไม่บูรณาการ โดยเกิดความขัดแย้งเชิงเป้าหมายที่ชัดเจนระหว่างหน่วยงานส่งเสริมการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการกระตุ้นเศรษฐกิจกับหน่วยงานอนุรักษ์มรดกโลกที่ให้ความสำคัญสูงสุดกับการป้องกันผลกระทบเชิงลบต่อโบราณสถาน ทำให้ผู้ประกอบการขาดแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน

แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 3 กลุ่ม ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 3 กลุ่ม

มิติ	ความคาดหวังและความต้องการ (นักท่องเที่ยว)	ความพร้อมและข้อจำกัด (ผู้ประกอบการ)	การกำกับนโยบายและความกังวล (หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง)
1. ด้านกายภาพและสิ่งอำนวยความสะดวก	1. ความต้องการที่ก้าวข้ามการอนุญาต 2. คาดหวังสิ่งอำนวยความสะดวกที่ใช้งานได้จริง เช่น พื้นที่วิ่งเล่นที่ปลอดภัย จุดให้น้ำ	การลงทุนที่สร้างจุดขายได้ แต่กังวลเรื่องต้นทุนการก่อสร้างและบำรุงรักษาที่สูง โดยเฉพาะสำหรับธุรกิจขนาดเล็ก	สนับสนุนในพื้นที่สาธารณะทั่วไป แต่มีข้อจำกัดด้านงบประมาณและกังวลเรื่องความเหมาะสมของภูมิทัศน์ในเขตมรดกโลก

มิติ	ความคาดหวังและความต้องการ (นักท่องเที่ยว)	ความพร้อมและข้อจำกัด (ผู้ประกอบการ)	การกำกันโยบายและความกังวล (หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง)
	สะอาด ถึงขยะเฉพาะ และพื้นที่ปรับอากาศในร้านอาหาร		
2. ด้านกระบวนการบริการ	ประสบปัญหาข้อมูลที่ไม่ชัดเจน นโยบายที่มีเงื่อนไขแอบแฝง และค่าบริการที่ไม่แน่นอน ทำให้การวางแผนการเดินทางขาดความราบรื่น	กังวลเกี่ยวกับการจัดการข้อร้องเรียนจากลูกค้ากลุ่มอื่น ความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่อาจเกิดขึ้น และการควบคุมพฤติกรรมของลูกค้าและสัตว์เลี้ยง	เห็นความจำเป็นในการมีมาตรฐานกลาง และระบบการรับรองคุณภาพ เพื่อควบคุมคุณภาพการบริการและสร้างความเชื่อมั่นให้ทุกฝ่าย
3. ด้านบุคลากรและความสามารถ	ต้องการพนักงานที่ไม่ได้มีเพียงใจรักสัตว์ แต่ต้องมีความรู้พื้นฐาน และทักษะในการรับมือสถานการณ์เกี่ยวกับสัตว์เลี้ยงได้อย่างเป็นมืออาชีพ	เป็นความท้าทายอันดับต้น ๆ ในการหาและรักษานักงานที่มีทักษะเฉพาะทางนี้ และมองว่าเป็นการเพิ่มภาระงานให้แก่พนักงานปัจจุบัน	มองว่าการยกระดับทักษะบุคลากรเป็นสิ่งจำเป็น และสถาบันการศึกษาหรือภาครัฐควรเข้ามามีบทบาทในการจัดอบรมอย่างเป็นระบบ
4. ด้านความปลอดภัยและสุขอนามัย	ให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับความสะอาดของสถานที่ ความปลอดภัยจากอุบัติเหตุหรือสัตว์อื่น และต้องการข้อมูลสถานพยาบาลสัตว์ฉุกเฉินที่เข้าถึงได้ง่าย	มีความกังวลต่อการถูกฟ้องร้องหากเกิดอุบัติเหตุ และกังวลต่อความคิดเห็นเชิงลบในด้านความสะอาดหรือกลิ่น ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อชื่อเสียงของธุรกิจอย่างรุนแรง	ให้ความสำคัญกับการป้องกันโรคติดต่อจากสัตว์สู่คน และการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความสะอาดในพื้นที่สาธารณะ
5. ด้านการจัดการผลกระทบต่อมรดกโลก	นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เข้าใจความสำคัญของโบราณสถาน และมีความกังวลว่าจะสร้างผลกระทบ แต่ขาดแนวปฏิบัติที่ชัดเจนจากภาครัฐ	อยู่ในสถานะที่ต้องสร้างสมดุลระหว่างความต้องการของลูกค้ากับกฎระเบียบที่เข้มงวดและไม่ชัดเจนของภาครัฐ	ภารกิจหลักคือการปกป้องมรดกโลก จึงมีนโยบายห้ามนำสัตว์เลี้ยงเข้าพื้นที่อ่อนไหว (Core Zone) โดยเด็ดขาด และมองว่าการกำหนดเขตพื้นที่ (Zoning) คือทางออกที่เหมาะสมที่สุด

จากตารางที่ 1 พบว่า เกิดช่องว่างที่ชัดเจนระหว่าง อุปสงค์ อุปทาน และการกำกับ คือ 1) ช่องว่างด้านความคาดหวัง นักท่องเที่ยวต้องการ ประสบการณ์ที่มีคุณภาพ แต่ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ยังให้ความสำคัญเพียง การอนุญาต 2) ช่องว่างด้านการลงทุนและต้นทุน ผู้ประกอบการมองว่าการลงทุนมีต้นทุนสูง แต่ภาครัฐยังไม่มีมาตรการสนับสนุนด้านการเงินที่ชัดเจน 3) ช่องว่างด้านนโยบาย มีความขัดแย้งเชิงนโยบายที่ชัดเจนระหว่างหน่วยงานส่งเสริมการท่องเที่ยว (ททท.) และหน่วยงานอนุรักษ์กรมศิลปากร ซึ่งผู้ประกอบการเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรง ดังนั้น การพัฒนาชุดตัวชี้วัดมาตรฐาน

บริการสำหรับการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์เลี้ยงในเมืองมรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการลดช่องว่างเหล่านี้และสร้างแนวทางปฏิบัติร่วมกัน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อสังเคราะห์และพัฒนาชุดตัวชี้วัดมาตรฐานบริการสำหรับการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์เลี้ยง สำหรับใช้ในพื้นที่เมืองมรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้ง 3 กลุ่ม ในระยะที่ 1 นำมาสู่การพัฒนาร่างตัวชี้วัดมาตรฐานบริการสำหรับการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์เลี้ยง สำหรับใช้ในพื้นที่เมืองมรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กระบวนการได้ดำเนินการอย่างเป็นระบบโดยใช้เทคนิคเดลฟาย (Delphi Technique) ซึ่งเป็นวิธีการที่ได้รับการยอมรับในการสังเคราะห์ฉันทามติจากผู้เชี่ยวชาญ กระบวนการนี้เริ่มต้นจากการนำร่างตัวชี้วัดเบื้องต้นที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพในระยะแรก มาพัฒนาเป็นแบบสอบถามปลายเปิด จากนั้นจึงนำเสนอต่อ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญจำนวน 17 คน ซึ่งประกอบด้วยนักวิชาการ ผู้ประกอบการโรงแรมและร้านอาหาร และตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง กระบวนการเดลฟายดำเนินการซ้ำ 2 รอบ เพื่อถ่วงถ่วงและปรับแก้ตัวชี้วัดจนกระทั่งได้ค่ามัธยฐาน (Median) ที่สูงกว่า 3.50 และค่าพิสัยระหว่างควอร์ไทล์ (Interquartile Range) ที่น้อยกว่า 1.50 ซึ่งเป็นเกณฑ์ที่บ่งชี้ว่าผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันในระดับสูง ผลลัพธ์สุดท้ายที่ได้จากกระบวนการนี้คือ ชุดตัวชี้วัดมาตรฐานบริการ ที่มีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) พร้อมสำหรับการนำไปประเมินภาคสนาม ประกอบด้วย 5 มิติ 17 ตัวชี้วัด ดังนี้

มิติที่ 1 ด้านกายภาพและสิ่งอำนวยความสะดวก ประกอบด้วย 4 ตัวชี้วัด ได้แก่ 1) มีการจัดสรรพื้นที่สำหรับสัตว์เลี้ยง (Pet Zone) อย่างชัดเจนและปลอดภัย 2) มีป้ายสัญลักษณ์ที่สื่อสารกฎระเบียบอย่างชัดเจนและเป็นสากล 3) มีการจัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน เช่น น้ำ ถังขยะ เป็นต้นอย่างเพียงพอ และ 4) การเลือกใช้วัสดุและรูปแบบของสิ่งอำนวยความสะดวกมีการคำนึงถึงความเหมาะสมกับภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม โดยอ้างอิงตามแนวทางที่หน่วยงานกำกับดูแลแนะนำ

มิติที่ 2 ด้านกระบวนการบริการ ประกอบด้วย 3 ตัวชี้วัด ได้แก่ 1) มีการให้ข้อมูลนโยบาย เงื่อนไข และค่าใช้จ่ายอย่างโปร่งใส 2) มีขั้นตอนการต้อนรับและลงทะเบียนที่เป็นมาตรฐาน และ 3) มีแผนจัดการข้อร้องเรียนหรือความขัดแย้งอย่างเป็นระบบ

มิติที่ 3 ด้านบุคลากรและความสามารถ ประกอบด้วย 3 ตัวชี้วัด ได้แก่ 1) พนักงานมีทัศนคติเชิงบวกและมีใจรักในการให้บริการ 2) พนักงานมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมของสัตว์เลี้ยง และ 3) มีการฝึกอบรมทักษะการจัดการสถานการณ์เฉพาะหน้า

มิติที่ 4 ด้านความปลอดภัยและสุขอนามัย ประกอบด้วย 3 ตัวชี้วัด ได้แก่ 1) มีกระบวนการในการรับรองสถานะการได้รับวัคซีนของสัตว์เลี้ยงตามแนวทางที่ปฏิบัติได้สะดวก 2) มีมาตรฐานและรอบความถี่ในการทำความสะอาดอย่างเข้มงวด และ 3) มีการจัดเตรียมข้อมูลติดต่อสถานพยาบาลสัตว์ฉุกเฉิน

มิติที่ 5 ด้านการจัดการผลกระทบต่อมรดกโลก ประกอบด้วย 4 ตัวชี้วัด ได้แก่ 1) มีการสื่อสารและให้ความรู้เกี่ยวกับข้อพึงปฏิบัติในพื้นที่อ่อนไหว 2) มีการบังคับใช้นโยบายการใช้สายจูงอย่างเคร่งครัด3) มีการดำเนินงานที่สอดคล้องกับนโยบาย Zoning ของกรมศิลปากร และ 4) มีการส่งเสริมกิจกรรม/เส้นทางท่องเที่ยวทางเลือกที่ไม่กระทบ Core Zone

**วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อตรวจสอบความตรงและความเหมาะสมของชุดตัวชี้วัดมาตรฐาน
บริการที่พัฒนาขึ้นโดยผู้เชี่ยวชาญ**

ผลการตรวจสอบคุณภาพชุดตัวชี้วัดโดยผู้เชี่ยวชาญ 17 ท่าน ผ่านเทคนิคเดลฟาย 2 รอบ ยืนยันว่าชุดตัวชี้วัดนี้มีความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และความเหมาะสมในระดับสูงมาก โดยมีค่าเฉลี่ยความเหมาะสมภาพรวมอยู่ที่ 4.66 และมีค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานที่ 0.49 ซึ่งแสดงถึงฉันทามติในระดับสูงจากผู้เชี่ยวชาญทุกกลุ่ม ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 สรุปผลการเปรียบเทียบความตรงและความเหมาะสมของชุดตัวชี้วัดในแต่ละมิติ

มิติของตัวชี้วัด	จำนวน ตัวชี้วัด (ข้อ)	ค่าเฉลี่ยความ เหมาะสม รอบที่ 1 และ2 (Mean)	ค่าเฉลี่ยการ กระจายความเห็น รอบที่ 1 และ2 (S.D.)	ผลการตรวจสอบคุณภาพ
1. ด้านกายภาพและสิ่งอำนวยความสะดวก	4	รอบที่ 1 = 4.45 รอบที่ 2 = 4.60	รอบที่ 1 = 0.70 รอบที่ 2 = 0.50	มีความตรงและความเหมาะสมสูง
2. ด้านกระบวนการบริการ	3	รอบที่ 1 = 4.50 รอบที่ 2 = 4.67	รอบที่ 1 = 0.75 รอบที่ 2 = 0.55	มีความตรงและความเหมาะสมสูง
3. ด้านบุคลากรและความสามารถ	3	รอบที่ 1 = 4.25 รอบที่ 2 = 4.43	รอบที่ 1 = 0.82 รอบที่ 2 = 0.62	มีความตรงและความเหมาะสมสูง
4. ด้านความปลอดภัยและสุขอนามัย	3	รอบที่ 1 = 4.52 รอบที่ 2 = 4.69	รอบที่ 1 = 0.65 รอบที่ 2 = 0.45	มีความตรงและความเหมาะสมสูงมาก
5. ด้านการจัดการผลกระทบต่อมรดกโลก	4	รอบที่ 1 = 4.70 รอบที่ 2 = 4.89	รอบที่ 1 = 0.55 รอบที่ 2 = 0.33	มีความตรงและความเหมาะสมสูงมาก
ภาพรวมทั้งหมด	17	รอบที่ 1 = 4.48 รอบที่ 2 = 4.66	รอบที่ 1 = 0.69 รอบที่ 2 = 0.49	มีความตรงและความเหมาะสมในระดับสูงมาก

จากตารางที่ 2 พบว่า การประเมินความตรงและความเหมาะสมของชุดตัวชี้วัดในแต่ละมิติมีผลลัพธ์ที่แสดงถึงความก้าวหน้าและคุณภาพที่ดีขึ้น หลังจากผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและปรับปรุงระหว่างรอบที่ 1 และรอบที่ 2 จะเห็นได้ว่าค่าเฉลี่ยความเหมาะสมของตัวชี้วัดในทุกมิติในรอบที่ 2 มีค่าที่สูงกว่ารอบแรกทุกมิติ แสดงให้เห็นว่าผู้เชี่ยวชาญเห็นพ้องกับความเหมาะสมของตัวชี้วัดเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ การลดลงของค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ในรอบที่ 2 ในทุกมิติ แสดงถึงความเห็นที่

สอดคล้องและมีความเป็นเอกฉันท์มากขึ้นในกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ โดยเฉพาะมิติด้านการจัดการผลกระทบต่อมรดกโลก ซึ่งได้รับทั้งคะแนนเฉลี่ยสูงสุด (4.89) และมีความการกระจายความคิดเห็นต่ำที่สุด (0.33) ในรอบที่ 2 บ่งชี้ว่าผู้เชี่ยวชาญทุกคนต่างให้ความสำคัญในประเด็นนี้อย่างยิ่ง ถือเป็นหัวใจของการพัฒนาแนวทางการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงบริบทและความยั่งยืนสำหรับพื้นที่มรดกโลก ซึ่งทั้งหมดนี้แสดงถึงคุณภาพและศักยภาพของชุดตัวชี้วัดว่ามีความตรงและความเหมาะสมในระดับสูงมากเมื่อผ่านการกลั่นกรองและพัฒนา

วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 เพื่อนำเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้ตัวชี้วัดสำหรับผู้ประกอบการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ผลการนำชุดตัวชี้วัดมาตรฐานบริการสำหรับการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์เลื้อย สำหรับใช้ในพื้นที่เมืองมรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไปประเมินสถานประกอบการ 50 แห่ง พบว่า สถานการณ์คุณภาพบริการในปัจจุบันยังขาดความเป็นมาตรฐานและมีความหลากหลายสูง โดยสถานประกอบการส่วนใหญ่ ร้อยละ 66 ยังอยู่ในระดับมาตรฐานพื้นฐานถึงปานกลาง ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 สรุปผลการประเมินและจำแนกระดับมาตรฐานบริการ

ประเภทสถานประกอบการ	ระดับ Gold (28-34 คะแนน)	ระดับ Silver (21-27 คะแนน)	ระดับ Bronze (14-20 คะแนน)	ต้องปรับปรุง (0-13 คะแนน)	รวม
ที่พัก	8 แห่ง (ร้อยละ 40)	6 แห่ง (ร้อยละ 30)	5 แห่ง (ร้อยละ 25)	1 แห่ง (ร้อยละ 5)	20 แห่ง
ร้านอาหาร ร้านกาแฟ	6 แห่ง (ร้อยละ 20)	11 แห่ง (ร้อยละ 37)	11 แห่ง (ร้อยละ 37)	2 แห่ง (ร้อยละ 6)	30 แห่ง
รวมทั้งหมด	14 แห่ง (ร้อยละ 28)	17 แห่ง (ร้อยละ 34)	16 แห่ง (ร้อยละ 32)	3 แห่ง (ร้อยละ 6)	50 แห่ง

จากผลการประเมินภาคสนาม ข้อค้นพบที่สำคัญ คือ ช่องว่างในการปฏิบัติ (Implementation Gap) ระหว่างมาตรฐานเชิงทฤษฎีกับการดำเนินงานจริงของผู้ประกอบการ โดยช่องว่างดังกล่าวแสดงผ่านจุดอ่อนสำคัญที่พบโดยทั่วไป 3 ประการ ได้แก่ 1) การขาดการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพที่เป็นระบบ โดยเฉพาะการจัดสรรพื้นที่สำหรับสัตว์เลื้อย (Pet Zone) ที่มีความปลอดภัยและได้มาตรฐาน 2) การขาดกระบวนการบริหารจัดการที่เป็นลายลักษณ์อักษรและสามารถตรวจสอบได้ เช่น แผนรับมือเหตุฉุกเฉินหรือแนวทางการจัดการข้อร้องเรียน และ 3) การขาดความรู้ความเข้าใจในนโยบายและข้อบังคับเชิงพื้นที่ โดยเฉพาะนโยบายการแบ่งเขตพื้นที่ (Zoning) ของกรมศิลปากร ซึ่งเป็นประเด็นที่มีความละเอียดอ่อนสูงในบริบทของเมืองมรดกโลก ทั้งนี้ ผลการประเมินไม่เพียงแต่ยืนยันประสิทธิภาพของชุดตัวชี้วัดมาตรฐานบริการสำหรับการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์เลื้อยในพื้นที่เมืองมรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่พัฒนาขึ้นเป็นเครื่องมือที่สามารถระบุจุดแข็งและจุดอ่อนของผู้ประกอบการได้อย่าง

แม่นยำ แต่ยังเป็นฐานข้อมูลสำหรับการสังเคราะห์ข้อเสนอแนะเชิงกลยุทธ์ในรูปแบบ AYUTTHAYA H.E.A.R.T. Model ซึ่งเป็นแนวทางการประยุกต์ใช้ตัวชี้วัดเพื่อขับเคลื่อนการยกระดับมาตรฐานอุตสาหกรรมอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืนต่อไป

เพื่อขับเคลื่อนการยกระดับการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์เลี้ยงในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาอย่างเป็นระบบและยั่งยืน ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ข้อเสนอแนะเชิงกลยุทธ์ในรูปแบบของ AYUTTHAYA H.E.A.R.T. Model ซึ่งเป็นกรอบการดำเนินงานแบบบูรณาการที่มุ่งแก้ไขช่องว่างที่ค้นพบจากการวิจัย โดยมีองค์ประกอบ 5 ประการ ดังนี้

H – การสร้างจิตสำนึกร่วมในการอนุรักษ์มรดกโลก (Heritage-Conscious Mindset)

เป็นรากฐานที่สำคัญที่สุด โดยมุ่งเน้นการสร้างความเข้าใจและความตระหนักรู้ร่วมกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มถึงความสำคัญของการอนุรักษ์คุณค่าสากลที่โดดเด่นของนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา แนวทางปฏิบัติที่สำคัญคือการจัดทำและสื่อสารแผนที่การแบ่งเขตพื้นที่สำหรับการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์เลี้ยง (Pet-Friendly Zoning Map) อย่างเป็นทางการและทั่วถึง เพื่อสร้างความชัดเจนในการใช้พื้นที่และลดผลกระทบต่อแหล่งโบราณสถาน

E – การเสริมสร้างศักยภาพและการให้ความรู้ (Empowerment & Education)

มุ่งเน้นการลดช่องว่างด้านความพร้อมและความคาดหวังผ่านการเสริมสร้างศักยภาพให้แก่ผู้ประกอบการ โดยการจัดทำชุดเครื่องมือสำหรับผู้ประกอบการ และจัดอบรมหลักสูตรเชิงวิชาชีพ ควบคู่ไปกับการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับข้อควรปฏิบัติในการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ

A – การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ (Alliance & Partnership)

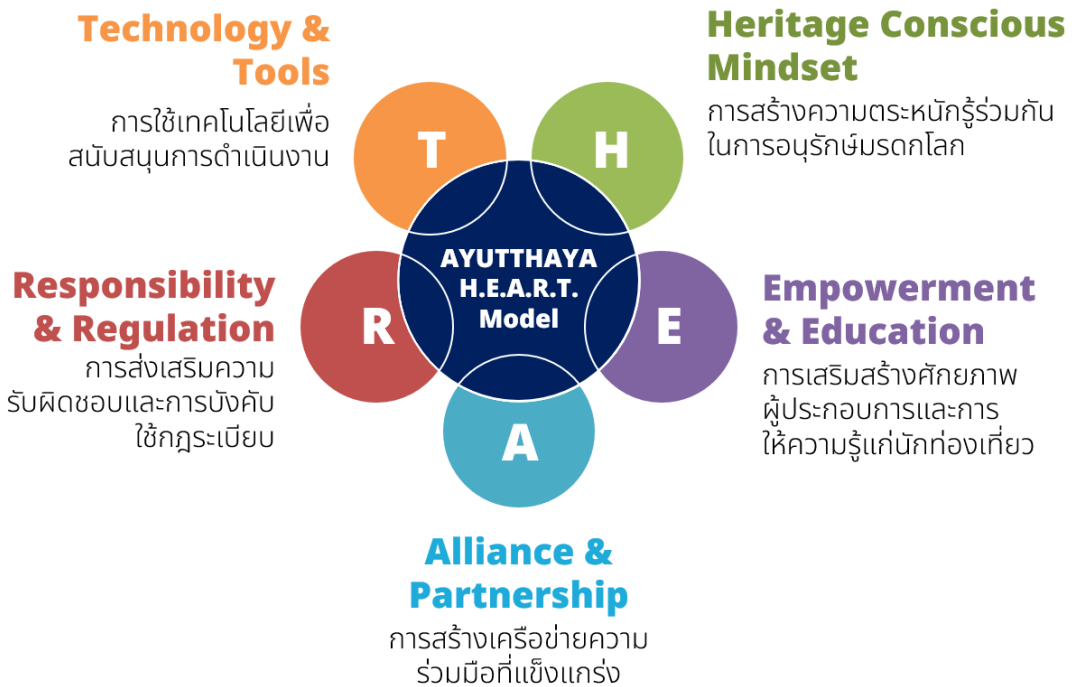
เพื่อแก้ไขปัญหาการดำเนินงานที่ยังขาดการบูรณาการ ควรมีการจัดตั้งเครือข่ายพันธมิตรการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์เลี้ยงจังหวัดพระนครศรีอยุธยาอย่างเป็นทางการ โดยมีภาครัฐ (ททท., กรมศิลปากร) เป็นผู้สนับสนุน และมีสมาคมธุรกิจท่องเที่ยวเป็นแกนนำในการขับเคลื่อน เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ดำเนินการตลาดร่วมกัน และสร้างอำนาจต่อรองเชิงนโยบาย

R – การส่งเสริมความรับผิดชอบและกฎระเบียบที่ชัดเจน (Responsibility & Regulation)

มุ่งเน้นการส่งเสริมความรับผิดชอบของทุกฝ่าย ทั้งผู้ประกอบการในการยกระดับคุณภาพบริการ และนักท่องเที่ยวในการปฏิบัติตามกฎระเบียบ ควบคู่ไปกับการกำหนดมาตรฐานกลาง คือ มาตรฐานอยุธยาเฮริเทจเพ็ทเฟรนด์ลี (Ayutthaya Heritage Pet-Friendly Standard) และระบบการรับรองมาตรฐาน (Certification) ที่เป็นรูปธรรม

T – การใช้เทคโนโลยีและเครื่องมือสนับสนุน (Technology & Tools)

สนับสนุนการดำเนินงานในทุกมิติผ่านการใช้เทคโนโลยีและเครื่องมือที่เหมาะสม เช่น การพัฒนาแพลตฟอร์มออนไลน์หรือแอปพลิเคชันที่เป็นศูนย์กลางข้อมูลสำหรับนักท่องเที่ยว การใช้ QR Code เพื่อเข้าถึงแผนที่และข้อควรปฏิบัติ และการใช้สื่อดิจิทัลในการสื่อสารการตลาด

ภาพที่ 2 AYUTTHAYA H.E.A.R.T. Model

6. อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ได้นำเสนอองค์ความรู้ที่สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์เลื้อยในบริบทเมืองมรดกโลก โดยสามารถอภิปรายผลในประเด็นสำคัญ 3 ประการที่เชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดของการวิจัย

สถานการณ์ปัจจุบันแสดงภาพตลาดในระยะเปลี่ยนผ่านที่มีช่องว่างด้านคุณภาพอย่างมีนัยสำคัญ ผลการประเมินภาคสนามที่ค้นพบว่าสถานประกอบการส่วนใหญ่ ร้อยละ 66 ยังคงอยู่ในระดับมาตรฐาน Silver และ Bronze ได้ยืนยันว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์เลื้อยในจังหวัดพระนครศรีอยุธยากำลังเผชิญกับกับดักของคำว่า Pet-Friendly กล่าวคือ ผู้ประกอบการจำนวนมากยังคงตีความว่าหมายถึงเพียงการอนุญาต โดยยังมิได้ยกระดับไปสู่การออกแบบประสบการณ์โดยมีสัตว์เลื้อยเป็นศูนย์กลาง ปรากฏการณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ กัลยกร ชิบเข้ และคณะ (2567) กล่าวว่าปัจจัย

ด้านสิ่งดึงดูดใจ การจัดเตรียมสถานที่ และสิ่งอำนวยความสะดวก มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญต่อการตัดสินใจเดินทางของนักท่องเที่ยว ซึ่งตอกย้ำว่านักท่องเที่ยวไม่ได้ต้องการเพียงแค่การอนุญาต แต่ต้องการประสบการณ์ ที่มีคุณภาพ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยในระดับสากลที่ชี้ให้เห็นว่า เมื่อตลาดเฉพาะกลุ่ม ขยายตัวสู่กระแสหลัก มักจะเกิดช่องว่างด้านคุณภาพ ขึ้นระหว่างกลุ่มผู้บุกเบิกกับกลุ่มผู้ที่เข้ามาในตลาดภายหลัง (Schmidt & Mueller, 2023) มีความจำเป็นอย่างเร่งด่วนในการกำหนดมาตรฐานกลาง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและยกระดับคุณภาพบริการให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

ชุดตัวชี้วัดมาตรฐานบริการสำหรับการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์เลี้ยงในเมืองมรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นเครื่องมือเชิงกลยุทธ์ในการลดช่องว่างระหว่างความคาดหวังและการปฏิบัติ ผลการวิจัยเชิงคุณภาพที่ชี้ให้เห็นถึงความคาดหวังของนักท่องเที่ยวในด้านความชัดเจน ความปลอดภัย และความเข้าใจจากบุคลากร สอดคล้องโดยตรงกับแนวคิดช่องว่างคุณภาพการบริการ (Gap Model of Service Quality) (Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Berry, L. L., 1988) ชุดตัวชี้วัดทั้ง 17 ตัวชี้วัดที่พัฒนาขึ้นจึงมีได้ทำหน้าที่เป็นเพียงรายการตรวจสอบ แต่เป็นเครื่องมือเชิงกลยุทธ์ที่สามารถแปลงความคาดหวังที่เป็นนามธรรมให้กลายเป็นเกณฑ์การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมและสามารถวัดผลได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (ณัฐนิชา กฤตศิลป์, 2567) กล่าวว่าปัจจัยด้านการบริหารความสัมพันธ์ลูกค้าและการสื่อสารกับลูกค้ามีอิทธิพลสูงสุดต่อความตั้งใจเดินทางท่องเที่ยวซ้ำของนักท่องเที่ยวที่เดินทางพร้อมสัตว์เลี้ยง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การผสมมิติที่ 5 ด้านการจัดการผลกระทบต่อมรดกโลกเข้าไปอย่างชัดเจน ถือเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้มาตรฐานนี้มีความแตกต่างและเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ที่มีความอ่อนไหวทางวัฒนธรรม ซึ่งถือเป็นการสร้างสมดุลที่จำเป็นอย่างยิ่งระหว่างการส่งเสริมการท่องเที่ยว และการอนุรักษ์มรดกทาง (McKercher & du Cros, 2003)

ความขัดแย้งเชิงนโยบาย ต้องการการบริหารจัดการแบบบูรณาการ ผลการสัมภาษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งที่ชัดเจนระหว่างเป้าหมายของหน่วยงานส่งเสริมการท่องเที่ยว (ททท.) และหน่วยงานอนุรักษ์โบราณสถาน ถือเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ผู้ประกอบการไม่สามารถดำเนินธุรกิจได้อย่างมั่นใจ สอดคล้องกับงานวิจัยของ (พัชรินทร์ สมบูรณ์ และภัครดา เกิดประทุม, 2567) กล่าวว่าความสำคัญของการพัฒนาความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในอยุธยา ข้อเสนอแนะเชิงกลยุทธ์ที่นำเสนอในรูปแบบ AYUTTHAYA H.E.A.R.T. Model จึงได้รับการออกแบบขึ้นตามหลักการจัดการผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มุ่งสร้างคุณค่าร่วม (Shared Value) ผ่านกลไกความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน โดยมีเครื่องมือที่เป็นรูปธรรม เช่น ระบบการรับรองมาตรฐาน และแผนที่การแบ่งเขตพื้นที่ (Zoning Map) เป็นกลไกสำคัญในการบริหารจัดการจุดหมายปลายทาง เพื่อลดความขัดแย้งและยกระดับประสบการณ์การท่องเที่ยวโดยรวมอย่างยั่งยืน (Bramwell & Lane, 2000)

7. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาตัวชี้วัดมาตรฐานบริการสำหรับการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์เลี้ยงในเมืองมรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ครบถ้วนทุกประการ โดยได้องค์ความรู้ใหม่และเครื่องมือเชิงปฏิบัติที่สำคัญ ผลการวิจัยได้สังเคราะห์และพัฒนาชุดตัวชี้วัดมาตรฐานบริการที่มีความเฉพาะเจาะจงสำหรับบริบทของเมืองมรดกโลก ประกอบด้วย 5 มิติ 17 ตัวชี้วัด ซึ่งได้รับการตรวจสอบและยืนยันความตรงและความเหมาะสมจากผู้เชี่ยวชาญในระดับสูงมาก นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังได้แสดงสถานการณ์ปัจจุบันของอุตสาหกรรมบริการที่เป็นมิตรกับสัตว์เลี้ยงในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งพบว่ายังคงมีช่องว่างด้านคุณภาพและขาดความเป็นมาตรฐานที่เป็นระบบ สรุปได้ว่าการวิจัยครั้งนี้ไม่เพียงแต่สร้างเครื่องมือมาตรฐานสำหรับผู้ประกอบการในการประเมินและยกระดับคุณภาพบริการ แต่ยังได้นำเสนอแนวทางเชิงกลยุทธ์ที่บูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจการท่องเที่ยวกับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์เลี้ยงในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาอย่างยั่งยืน

8. ข้อเสนอแนะ

8.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการปฏิบัติ

1) จังหวัดพระนครศรีอยุธยาและหน่วยงานส่งเสริมการท่องเที่ยว (เช่น ททท.) ควรนำชุดตัวชี้วัด 17 ข้อนี้ ไปบูรณาการเป็นส่วนหนึ่งของแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวจังหวัด โดยกำหนดให้เป็นมาตรฐานขั้นพื้นฐาน สำหรับธุรกิจที่ต้องการเจาะตลาดกลุ่มเจ้าของสัตว์เลี้ยง ซึ่งเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีกำลังซื้อสูง การมีมาตรฐานรับรอง ระดับ Bronze Silver Gold จะช่วยยกระดับสถานประกอบการให้เข้าสู่ห่วงโซ่อุปทานการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ สอดคล้องกับนโยบายชาติด้านการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการท่องเที่ยว

2) ภาครัฐควรสร้างแรงจูงใจที่ชัดเจนแก่ผู้ประกอบการที่ผ่านเกณฑ์มาตรฐาน เช่น ด้านการตลาด การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ควรให้สิทธิพิเศษแก่สถานประกอบการที่ได้รับรองมาตรฐานในการเข้าร่วมแคมเปญการตลาด หรือการประชาสัมพันธ์ในคู่มือท่องเที่ยว Pet-Friendly Routes ซึ่งจะช่วยขยายโอกาสทางการตลาดให้แก่ธุรกิจ ด้านการเงิน เชื่อมโยงกับสถาบันการเงินของรัฐในการพิจารณาสินเชื่อเพื่อการปรับปรุงสถานประกอบการ โดยใช้ใบรับรองมาตรฐานนี้เป็นเอกสารประกอบการพิจารณาความน่าเชื่อถือทางธุรกิจ

3) กรมศิลปากรควรทำงานร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่นในการประกาศแผนที่นำทางธุรกิจที่ชัดเจน ไม่เพียงเพื่อการห้าม แต่เพื่อชี้เป้าพื้นที่ศักยภาพที่ภาคเอกชนสามารถลงทุนพัฒนาธุรกิจบริการสัตว์เลี้ยงได้อย่างมั่นใจและถูกต้องตามกฎหมาย ลดความเสี่ยงด้านกฎระเบียบ ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญของการลงทุนในปัจจุบัน

8.2 ข้อเสนอแนะสำหรับภาคเอกชนและชุมชน

- 1) ผู้ประกอบการควรนำแบบตรวจประเมิน ไปใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบสุขภาพธุรกิจ เพื่อวิเคราะห์จุดอ่อนและปิดช่องว่างด้านบริการ ซึ่งจะนำไปสู่การลดข้อร้องเรียนและการเพิ่มความพึงพอใจของลูกค้า
- 2) ผู้ประกอบการในพื้นที่ควรจัดตั้งเครือข่ายพันธมิตร เพื่อสร้างอำนาจต่อรองและแลกเปลี่ยนทรัพยากร เช่น การทำการตลาดร่วมกัน ระหว่างที่พักและร้านอาหาร หรือการติดกับซัพพลายเออร์สินค้าสัตว์เลี้ยง เพื่อลดต้นทุนการดำเนินงาน

8.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

- 1) ควรมีการนำกรอบตัวชี้วัดนี้ไปทดลองใช้กับเมืองมรดกโลกแห่งอื่นในประเทศไทย เช่น จังหวัดสุโขทัย หรือในภูมิภาคอาเซียน เพื่อเปรียบเทียบและพัฒนาเป็นมาตรฐานระดับชาติหรือภูมิภาค
- 2) ควรมีการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับมาตรฐาน กับผลลัพธ์ทางธุรกิจ เช่น อัตราการเข้าพัก รายได้ และระดับความพึงพอใจของลูกค้า เพื่อชี้ให้เห็นถึงผลตอบแทนจากการลงทุน (ROI)
- 3) ควรมีการวิจัยเชิงคุณภาพกับกลุ่มนักท่องเที่ยวโดยตรงในประเด็นการแบ่งส่วนตลาด และระดับความเต็มใจที่จะจ่าย สำหรับบริการที่ได้มาตรฐาน

9. เอกสารอ้างอิง

- กัลยกร ชิบเข้ และคณะ. (2567). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวพร้อมสัตว์เลี้ยง (Pet Tourism) ในประเทศไทย. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*, 16(1), 268-281.
- กรมปศุสัตว์. (2567). รายงานจำนวนสัตว์เลี้ยงที่ขึ้นทะเบียนในประเทศไทย ปี 2567. <https://www.dld.go.th>
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2567). สถิติรายได้จากการท่องเที่ยวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปี 2567. <https://www.mots.go.th>
- กัลยกร ชิบเข้ และคณะ. (2567). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวพร้อมสัตว์เลี้ยง (Pet Tourism) ในประเทศไทย. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*, 16(1), 268-281.
- ณัฐนิชา กฤตศิลป์. (2567). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความตั้งใจเดินทางท่องเที่ยวซ้ำ ของนักท่องเที่ยวเดินทางพร้อมสัตว์เลี้ยง ที่ใช้บริการที่พักประเภท รีสอร์ทระดับ 4-5 ดาว ในพื้นที่ชายฝั่งทะเลประเทศไทย [สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ]. วิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยมหิดล.

- พชร พุทธิมนต์. (2567). กลยุทธ์การตลาดของที่พักนักท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์เลี้ยงในพื้นที่การท่องเที่ยวเขาใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา. *สารศาสตร์*, 3, 829-842.
- พัชรินทร์ สมบูรณ์ และภัครดา เกิดประทุม. (2567). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อยุธยาเมืองมรดกโลก. *วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย*, 8(3), 1508-1522.
- สมาคมการท่องเที่ยวไทย. (2567). ผลสำรวจความต้องการการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสัตว์เลี้ยงของนักท่องเที่ยวไทย ปี 2567. <https://www.thaitourismassociation.or.th>
- Bramwell, B., & Lane, B. (2000). Collaboration and partnerships in tourism planning. In B. Bramwell & B. Lane (Eds.), *Tourism collaboration and partnerships: Politics, practice and sustainability* (pp. 1-19). Channel View Publications.
- McKercher, B., & Du Cros, H. (2003). Testing a cultural tourism typology. *International Journal of Tourism Research*, 5(1), 45-58. <https://doi.org/10.1002/jtr.417>
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Berry, L. L. (1988). SERVQUAL: A multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality. *Journal of Retailing*, 64(1), 12-40.
- Schmidt, L., & Mueller, H. (2023). Standardization challenges in niche markets: A study of service tiering in the European pet-tourism sector. *Tourism Management*, 95, 104678. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2022.104678>
- UNESCO. (2013). *Managing tourism in world heritage sites: A practical manual*. Paris: UNESCO World Heritage Centre.
- UNWTO. (2024). *Tourism set to generate \$9.9 trillion in 2024*. <https://www.unwto.org>

การเสนอบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารวิชาการอยุธยาศึกษา

วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา Journal of Ayutthaya Studies ISSN 3027-7248 (Print) และ ISSN 3027-7256 (Online) เป็นวารสารวิชาการของสถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่บทความทางวิชาการ (Article) และบทความงานวิจัย (Research Article) ในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

วารสารมีกำหนดเผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ คือ ฉบับเดือนมกราคม-มิถุนายน และฉบับเดือนกรกฎาคม-ธันวาคม โดยดำเนินการเผยแพร่อย่างต่อเนื่อง บทความที่จะได้รับการตีพิมพ์ต้องผ่านการพิจารณาเบื้องต้นโดยกองบรรณาธิการ และเข้าสู่กระบวนการประเมินคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกซึ่งมีความเชี่ยวชาญในสาขาที่เกี่ยวข้อง จำนวน 3 ท่าน ตามประกาศ ก.พ.อ. เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการพิจารณาแต่งตั้งบุคคลให้ดำรงตำแหน่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์ และศาสตราจารย์ พ.ศ. 2564 โดยใช้ระบบการพิจารณาแบบ Double-blind Peer Review ซึ่งผู้ประเมินและผู้เขียนบทความจะไม่ทราบชื่อและข้อมูลซึ่งกันและกัน บทความที่ผ่านการประเมินจะได้รับการเผยแพร่ทั้งในรูปแบบวารสารอิเล็กทรอนิกส์ผ่านระบบออนไลน์ และในรูปแบบตีพิมพ์เป็นเล่ม เพื่อประโยชน์ในการเผยแพร่ผลงานวิชาการอย่างกว้างขวาง

1.เกณฑ์ในการรับพิจารณาบทความวารสารวิชาการอยุธยาศึกษา

1) บทความวิชาการและบทความวิจัยในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ที่สอดคล้องกับบริบทของอยุธยาในมิติต่างๆ

- สังคมและวัฒนธรรม : ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา ปรัชญาและศาสนา วัฒนธรรมศึกษา และการจัดการวัฒนธรรม
- ภาษาและวรรณคดี: ภาษาศาสตร์ ภาษา และการสื่อสาร ภาษาถิ่น และแง่มุมต่างๆ ของภาษาและวรรณคดี
- วิจิตรศิลป์: ทัศนศิลป์ ศิลปะการแสดง ดนตรี และประวัติศาสตร์ศิลป์ โดยเน้นการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์และความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม
- หัวข้ออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับอยุธยาศึกษา: ภูมิศาสตร์ การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม สารสนเทศศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ การศึกษา คติชนวิทยา ภูมิปัญญาท้องถิ่นและอื่น ๆ

2) บทความที่จะได้รับพิจารณาตีพิมพ์ ได้แก่ บทความทางวิชาการ (Academic Article) และบทความงานวิจัย (Research Article) ในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

3) บทความทางวิชาการ หรือบทความงานวิจัยนั้น ต้องไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ หรือกำลังเสนอตีพิมพ์ในวารสาร หรือสิ่งพิมพ์อื่นใดมาก่อน

4) ผู้นิพนธ์ อ้างอิงข้อมูล หรือรูปภาพ ที่นำมาจากผลงานของผู้อื่นอย่างถูกต้อง โดยไม่ละเมิด หรือ คัดลอกผลงานของผู้อื่น (Plagiarism)

5) กรณีที่เป็นผลงานทางวิชาการที่มีการใช้ข้อมูลจากการทำการวิจัยในคน ที่อาจส่งผลกระทบต่อ ศักดิ์ศรี สิทธิ ความเป็นส่วนตัว และสุขภาพของคน ให้แนบหลักฐานรับรอง หรือหนังสือการได้รับอนุญาต ให้ทำการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคนมาพร้อมกับต้นฉบับ

2.ขั้นตอนการส่งต้นฉบับ และกระบวนการรับตีพิมพ์บทความ

1) การจัดเตรียมบทความ ผู้เขียนต้องจัดเตรียมต้นฉบับบทความด้วยโปรแกรม Microsoft Word โดยบทความต้องมีองค์ประกอบครบถ้วนตามรูปแบบการจัดเตรียมบทความวิจัยหรือบทความวิชาการ (Template) ของวารสารวิชาการอยุธยาศึกษา อย่างเคร่งครัด ตามตัวอย่างที่ระบุไว้ในข้อ 3 **การจัดเตรียมต้นฉบับ**

2) กรอกแบบเสนอขอส่งบทความเพื่อลงตีพิมพ์ (ทำเอกสารฉบับนี้) พร้อมระบุเบอร์โทรศัพท์และอีเมลที่ ตรงกับข้อมูลในระบบ TCI-Thaijo และสามารถติดต่อได้ ทั้งนี้ กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ในการยกเลิกการตีพิมพ์ หากไม่สามารถติดต่อผู้นิพนธ์ได้

3) ผู้นิพนธ์ส่งไฟล์บทความ พร้อมแบบฟอร์มเสนอขอส่งบทความ ผ่านระบบวารสารออนไลน์ของวารสารวิชาการอยุธยาศึกษา ที่เว็บไซต์ so02.tci-thaijo.org/index.php/jas/about/submissions

4) เมื่อระบบได้รับบทความแล้ว กองบรรณาธิการจะพิจารณาเบื้องต้นในประเด็นความสอดคล้องกับกรอบเนื้อหาของวารสาร และความครบถ้วนขององค์ประกอบบทความ หากเป็นไปตามเกณฑ์ จะนำเข้าสู่กระบวนการประเมินบทความต่อไป (ใช้ระยะเวลาไม่เกิน 2 สัปดาห์)

5) กองบรรณาธิการจะแจ้งผลผ่านระบบ ถาม-ตอบ ในระบบ TCI-Thaijo และทางอีเมลที่ลงทะเบียนไว้ พร้อมแจ้งรายละเอียดการชำระค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์ ทั้งนี้ ผู้นิพนธ์ต้องดำเนินการชำระเงินภายใน 1 สัปดาห์ หลังจากได้รับแจ้ง และควรตรวจสอบระบบอย่างสม่ำเสมอ

6) ผู้นิพนธ์ชำระค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์บทความในวารสารวิชาการอยุธยาศึกษา จำนวน **3,000 บาทต่อบทความ** โดยชำระผ่านการโอนเงินทางธนาคาร หลังจากได้รับการแจ้งจากกองบรรณาธิการเท่านั้น (งดการโอนเงินก่อนที่จะได้รับแจ้งอย่างเป็นทางการ)

ชื่อบัญชี : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา (วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา)

ธนาคาร : กรุงเทพ สาขา : อยุธยา ประเภทบัญชี : ออมทรัพย์

เลขที่บัญชี : 322-5-54414-1 (งดการโอนเงินก่อนที่จะได้รับแจ้งอย่างเป็นทางการ)

หมายเหตุ : เมื่อบทความเข้าสู่กระบวนการประเมินคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิ review แล้ว กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ไม่คืนค่าธรรมเนียมทุกกรณี

7) ผู้นิพนธ์ต้องส่งหลักฐานการชำระเงินที่สามารถตรวจสอบได้ ผ่านทางกระทุ้งถาม-ตอบในระบบ TCI-Thaijo และทางอีเมล asi@aru.ac.th และกรุณาโทรศัพท์แจ้งมาที่ คุณอายุวัฒน์ คำพล หมายเลขโทรศัพท์ 0-3524-1407 ในวันและเวลาราชการ

8) กองบรรณาธิการจะดำเนินการตรวจสอบผลและหลักฐานการทำธุรกรรมการชำระค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์ทุกวันศุกร์ ยกเว้นในกรณีที่ตรงกับวันหยุดราชการ ผู้นิพนธ์จะต้องดำเนินการส่งหลักฐานการโอนเงินให้เรียบร้อยก่อนวันดังกล่าว มิฉะนั้นจะถูกเลื่อนการตรวจสอบและการออกใบสำคัญรับเงินไปยังรอบสัปดาห์ถัดไป

9) กองบรรณาธิการจะจัดส่งใบสำคัญรับเงินในรูปแบบไฟล์ PDF ให้แก่ผู้นิพนธ์ ผ่านทางกระทุ้งถาม-ตอบในระบบ TCI-Thaijo และอีเมลที่ลงทะเบียนไว้ สำหรับใบสำคัญรับเงินฉบับจริงจะจัดส่งพร้อมกับฉบับตีพิมพ์ของวารสารทางไปรษณีย์

10) กระบวนการกลั่นกรองคุณภาพบทความจากผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกผู้เชี่ยวชาญในสาขานั้น ๆ (Peer Review) จำนวน 3 ท่าน จะดำเนินการภายในระยะเวลาไม่เกิน 6 สัปดาห์ โดยเริ่มนับตั้งแต่วันที่ระบุในใบสำคัญรับเงินค่าธรรมเนียม

11) กองบรรณาธิการ ดำเนินการแจ้งผลการประเมินคุณภาพบทความผ่านระบบ TCI-Thaijo พร้อมข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ผู้นิพนธ์ดำเนินการแก้ไขตามคำแนะนำ และส่งบทความฉบับที่แก้ไขแล้ว พร้อมแบบสรุปผลการแก้ไขบทความกลับมายังระบบ ภายในระยะเวลา 2 สัปดาห์

12) กองบรรณาธิการจะตรวจสอบความครบถ้วนของการปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ หากบทความได้รับการปรับแก้ถูกต้องครบถ้วน กองบรรณาธิการจะดำเนินการออกหนังสือตอบรับการตีพิมพ์บทความ ภายในระยะเวลา 2 สัปดาห์ ทั้งนี้ หากการแก้ไขบทความยังไม่สมบูรณ์หรือไม่เป็นไปตามคำแนะนำ กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ไม่รับผิดชอบต่อความล่าช้าที่อาจเกิดขึ้นจากการดำเนินการดังกล่าว

13) เมื่อการจัดพิมพ์รูปเล่มวารสารแล้วเสร็จ กองบรรณาธิการจะดำเนินการจัดส่งเล่มวารสารใบสำคัญรับเงินฉบับจริง และหนังสือตอบรับการตีพิมพ์บทความให้แก่ผู้นิพนธ์ทางไปรษณีย์ ตามที่อยู่ที่ได้ระบุไว้ในแบบเสนอขอส่งบทความ

กรอบเวลาการดำเนินการ

กองบรรณาธิการจะยึดถือวันที่เริ่มดำเนินการตามวันที่ระบุในใบสำคัญรับเงินค่าธรรมเนียมที่ออกให้แก่ผู้นิพนธ์เป็นหลัก โดยมีแนวปฏิบัติดังนี้

- ก่อนวันที่ 1 มีนาคม จะได้รับการตีพิมพ์ใน ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน ฉบับปีปัจจุบัน
- ก่อนวันที่ 1 กันยายน จะได้รับการตีพิมพ์ในฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม ฉบับปีปัจจุบัน
- หลังจากวันที่ 1 กันยายน จะได้รับการตีพิมพ์ในฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน ฉบับปีถัดไป

3.การจัดเตรียมต้นฉบับ

1) พิมพ์ต้นฉบับด้วยโปรแกรม Microsoft Word ความยาวทั้งเรื่อง รวมภาพประกอบ ตาราง และเอกสารอ้างอิง ไม่เกิน 15 หน้ากระดาษ A4

2) เว้นระยะขอบด้านบน และด้านซ้าย ด้านละ 1.25 นิ้ว และเว้นขอบด้านล่างและด้านขวา ด้านละ 1.0 นิ้ว ใส่หมายเลขหน้ากำกับที่มุมบนขวาของทุกหน้า

3) การกำหนดรูปแบบและขนาดตัวอักษร ใช้แบบอักษร TH SarabunPSK ตลอดทั้งฉบับ โดยมีกำหนดขนาดตัวอักษรตามตัวอย่างรูปแบบการจัดเตรียมบทความ

4) บทคัดย่อ มีความยาวไม่เกิน 300 คำ โดยมีใจความที่กระชับ และชัดเจน เช่น วัตถุประสงค์ / ผลการวิจัย/ผลการศึกษา มีคำสำคัญ (Keyword) 3 - 5 คำ สำหรับบทคัดย่อที่เป็นภาษาอังกฤษ (Abstract) นั้น จะต้องมีความที่สอดคล้องกับบทคัดย่อภาษาไทย และมีการใช้ภาษาอังกฤษที่ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์

5) องค์ประกอบของบทความ ควรมีองค์ประกอบของบทความดังนี้

องค์ประกอบของบทความวิชาการ

- ชื่อเรื่องภาษาไทย
- ชื่อเรื่องภาษาอังกฤษ
- บทคัดย่อภาษาไทยและคำสำคัญ
- บทคัดย่อภาษาอังกฤษและคำสำคัญ
- บทนำ
- ประเด็นต่างๆ ที่ต้องการนำเสนอ
- บทสรุป
- เอกสารอ้างอิง ตามลำดับ

องค์ประกอบของบทความวิจัย

- ชื่อเรื่องภาษาไทย
- ชื่อเรื่องภาษาอังกฤษ
- บทคัดย่อภาษาไทยและคำสำคัญ
- บทคัดย่อภาษาอังกฤษและคำสำคัญ
- ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา
- วัตถุประสงค์การวิจัย
- กรอบแนวคิดของการวิจัย
- ระเบียบวิธีวิจัย/วิธีวิทยาของการวิจัย

- ผลการวิจัย
- อภิปรายผลการวิจัย
- สรุปผลการวิจัย
- ข้อเสนอแนะ
- เอกสารอ้างอิง ตามลำดับ

6) ถ้ามีภาพประกอบ แผนที่ หรือตาราง ให้ใส่ประกอบไว้ในเนื้อเรื่อง และต้องมีชื่อ พร้อมแหล่งที่มาของภาพประกอบ แผนที่ หรือตาราง และภาพประกอบหรือแผนที่ ที่นำมาใช้ควรมีความละเอียดไม่น้อยกว่า 300 dpi

7) พิมพ์เอกสารอ้างอิงในเนื้อหา แบบนาม-ปี และเอกสารอ้างอิงท้ายบทความ ตามรูปแบบการพิมพ์อ้างอิงและบรรณานุกรม APA7th และจัดเรียงตามลำดับอักษร ถ้ามีบรรณานุกรมภาษาอังกฤษ ให้พิมพ์ต่อท้ายบรรณานุกรมภาษาไทย

การส่งต้นฉบับบทความ

ผู้นิพนธ์เสนอบทความผ่านระบบวารสารออนไลน์ของวารสารวิชาการ
อยุธยาศึกษา so02.tci-thaijo.org/index.php/jas

สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ โทรศัพท์ 084 023 5053 โทรศัพท์
สำนักงาน 035 241 407

วารสารออนไลน์
วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา

รูปแบบการเขียนบทความ
ชื่อบทความภาษาไทย (20 กึ่งกลาง ตัวหนา)
ชื่อบทความภาษาอังกฤษ (20 กึ่งกลาง ตัวหนา)

ชื่อผู้เขียน ภาษาไทย / ภาษาอังกฤษ (16 ตัวปกติ ชิดขวา)

หน่วยงานสังกัดภาษาไทย (16 ตัวปกติ ชิดขวา)

หน่วยงานสังกัดภาษาอังกฤษ (16 ตัวปกติ ชิดขวา)

บทคัดย่อ (18 กึ่งกลาง ตัวหนา)

บทคัดย่อ ไม่เกิน 300 คำ (16 ปกติ) .....

.....

.....

คำสำคัญ : .....

Abstract (18 กึ่งกลาง ตัวหนา)

.....

.....

.....

Keywords : ....., ..., ..., ...

1.หัวข้อใหญ่ (18 ชิดซ้าย ตัวหนา)

1.1 หัวข้อรอง (16 ย่อหน้า 0.5' ตัวหนา)

ข้อความปกติ (16 ย่อหน้า 0.5' ตัวปกติ) .....

.....

.....

1.1.1 หัวข้อย่อย (16 ย่อหน้า 1' ตัวปกติ)

ข้อความในหัวข้อย่อย (16 ย่อหน้า 1' ตัวปกติ) .....

.....

ภาพประกอบ

ภาพที่ ..... ชื่อภาพ (16 กึ่งกลาง) .....

ที่มา: ชื่อเจ้าของภาพ,/ปีที่ถ่ายภาพ,/ [ภาพถ่าย]

ตารางที่ 1 ชื่อตาราง .....

ที่มา: .....

จริยธรรมการตีพิมพ์

วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา คำนึงถึงความสำคัญด้านจริยธรรมในการตีพิมพ์เผยแพร่บทความเป็นสำคัญ ดังนั้น จึงกำหนดให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย 1) บรรณาธิการและกองบรรณาธิการวารสาร 2) ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความ และ 3) ผู้นิพนธ์ ได้ศึกษาและปฏิบัติตามข้อกำหนดทางด้านจริยธรรมของวารสารอย่างเคร่งครัด ดังนี้

บทบาทหน้าที่ของบรรณาธิการและกองบรรณาธิการ

1. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการ จะพิจารณาและตรวจสอบบทความที่ผู้นิพนธ์เสนอขอตีพิมพ์บทความในวารสารทุกบทความ โดยพิจารณาความสอดคล้องของเนื้อหาบทความ ตามนโยบายและขอบเขตการตีพิมพ์ของวารสารเป็นหลัก และปราศจากอคติต่อผู้นิพนธ์
2. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการ ไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้นิพนธ์ หรือผู้ประเมินบทความ ไม่ว่าด้วยประโยชน์ในเชิงธุรกิจ หรือนำไปเป็นผลงานวิชาการของตนเอง
3. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการ ไม่เปิดเผยข้อมูลระหว่างผู้นิพนธ์และผู้ประเมินบทความ รวมถึงไม่เปิดเผยข้อมูลของผู้นิพนธ์และผู้ประเมินบทความ ให้แก่ผู้อื่นที่ไม่เกี่ยวข้อง ในช่วงเวลาของการประเมินบทความ โดยจะต้องรักษาไว้เป็นความลับ
4. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการ จะพิจารณาคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความให้ตรงตามสาขาของบทความ
5. บรรณาธิการ และกองบรรณาธิการ ไม่เสนอบทความเข้ามาตีพิมพ์ในวารสารวิชาการอยุธยาศึกษา

บทบาทหน้าที่ของผู้ประเมินบทความ

1. ผู้ประเมินบทความ ต้องไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้นิพนธ์ พิจารณาบทความบนหลักการทางวิชาการ โดยปราศจากอคติส่วนตัว
2. ผู้ประเมินบทความ ต้องไม่แสวงหาผลประโยชน์จากบทความที่รับประเมิน ไม่ว่าด้วยประโยชน์ในเชิงธุรกิจ หรือนำไปเป็นผลงานวิชาการของตนเอง
3. ผู้ประเมินบทความ ต้องไม่เปิดเผยข้อมูลบางส่วน หรือข้อมูลทั้งหมด ของบทความที่รับพิจารณาแก่บุคคลอื่น
4. ผู้ประเมินบทความ ควรรับประเมินบทความในสาขาที่ตนเองมีความเชี่ยวชาญอย่างแท้จริง โดยพิจารณาคุณภาพของบทความอย่างเข้มข้น และเสนอแนะข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมอยุธยา โดยไม่ใช้ความคิดเห็นส่วนตัวที่ไม่มีข้อมูลรองรับมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินบทความ

5. หากผู้ประเมินบทความ พบว่าบทความที่รับประเมิน เป็นบทความที่คัดลอกจากผลงานของผู้อื่น ผู้ประเมินบทความต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบโดยทันที

บทบาทหน้าที่ของผู้นิพนธ์

1. บทความที่ผู้นิพนธ์เสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสาร ต้องเป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์ หรือกำลังเสนอตีพิมพ์ในวารสารอื่น และไม่เคยเผยแพร่ที่ไหนมาก่อน

2. ผู้นิพนธ์ ต้องทำการอ้างอิงข้อมูล หรือรูปภาพ ที่นำมาจากผลงานของผู้อื่นให้ถูกต้อง ต้องไม่ละเมิด หรือคัดลอกผลงานของผู้อื่น (Plagiarism) ซึ่งถือเป็นการละเมิดจรรยาบรรณทางวิชาการอย่างร้ายแรง หากเกิดการฟ้องร้อง หรือการดำเนินคดีทางกฎหมาย ผู้นิพนธ์ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตน โดยกองบรรณาธิการวารสารมิได้รู้เห็น หรือเกี่ยวข้องกับการกระทำใดๆ ของผู้นิพนธ์

3. ผู้นิพนธ์ ต้องจัดรูปแบบของบทความให้ถูกต้อง ตามรูปแบบที่ทางวารสารได้กำหนดไว้ใน “คำแนะนำสำหรับผู้เขียน”

4. ผู้นิพนธ์ ต้องเคารพผลการตัดสินใจคัดเลือกบทความเพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสาร

5. ผู้นิพนธ์ ต้องยินยอมโอนลิขสิทธิ์ให้แก่วารสารก่อนการตีพิมพ์ และไม่นำบทความไปเสนอตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารอื่น

6. ผู้นิพนธ์ร่วม ที่มีชื่อในบทความทุกคน จะต้องเป็นผู้มีส่วนร่วมในการจัดทำบทความ หรือมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย

7. กรณีที่เป็นผลงานทางวิชาการที่มีการใช้ข้อมูลจากการทำการวิจัยในคน ที่อาจส่งผลกระทบต่อศักดิ์ศรี สิทธิ ความเป็นส่วนตัว และสุขภาพของคน ให้แนบหลักฐานรับรอง หรือหนังสือการได้รับอนุญาตให้ทำการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคนมาพร้อมกับต้นฉบับ